

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1963
ARALIK-1964)**

HAZIRLAYAN

SİMAY KOÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA- 2025

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ (1963
ARALIK-1964)**

HAZIRLAYAN

SİMAY KOÇAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŐMANI

DOÇ.DR. MEHMET BALLYEMEZ

ANKARA- 2025

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Simay Koçak Tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 21 / 08 / 2025

Tez Adı: Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri (1963 Aralık- 1964)

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı - Soyadı, Kurumu)

İmza

Doç. Dr. Mehmet Balyemez, Başkent Üniversitesi (Danışman)

.....

Doç. Dr. Süleyman Sezgin Mercan, Başkent Üniversitesi

.....

Doç. Dr. Ahmet Vurgun, Marmara Üniversitesi

.....

ONAY

Prof. Dr. BANU ELİGÜR

Avrup Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26 / 09 / 2025

Öğrencinin Adı, Soyadı : Simay Koçak
Öğrencinin Numarası : 22210376
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı : Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans
Danışmanın Adı, Soyadı : Doç. Dr. Mehmet Balyemez
Tez Başlığı : Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri (1963 Aralık- 1964)

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 123 sayfalık kısmına ilişkin, 26 / 09/ 2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Ithenticate adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %18 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esasları”nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası

Onay

26 / 09 / 2025

Doç. Dr. Mehmet Balyemez
İmza

ÖZET

Simay KOÇAK

Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri (1963 Aralık-1964)

Başkent Üniversitesi

Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

2023

Bu tez, 1963 Aralık krizi ve onu takip eden 1964 yılı boyunca Kıbrıs Türk toplumunun karşı karşıya kaldığı siyasal, askeri ve insani sorunları tarihsel bir perspektifle ele almakta ve bu bağlamda dış ilişkilerini analiz etmektedir. Çalışmada, Osman Örek arşivindeki belgeler, Dr. Fazıl Küçük' ün Birleşmiş Milletler'e gönderdiği mektuplar, Türk Tarih Kurumu arşivinde bulunan raporlar ve dönemin yabancı basın kaynakları kullanılmıştır. Tezde yalnızca krizin kronolojisi değil, aynı zamanda Kıbrıs Türk liderliğinin Türkiye ile koordinasyonu, Birleşmiş Milletler aracılığıyla yürüttüğü diplomatik faaliyetler ve uluslararası kamuoyuna yönelik meşruiyet üretme stratejileri incelenmiştir. Bu çerçevede, genel bir tarihsel arka plan çizilmiş; 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaklık düzeninin çöküşü, Akritas Planı'nın uygulanması, "Kanlı Noel" saldırıları ve BM Barış Gücü'nün işlevselliği tartışılmıştır. Ortega Raporu gibi uluslararası belgeler, çatışmaların sivil hayat üzerindeki etkilerini teknik bir bakış açısıyla ortaya koyarken; Türk liderliğinin yazışmaları, self-determinasyon ve uluslararası hukuk temelinde geliştirilen diplomatik söylemleri yansıtmaktadır. Bu noktada, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin fiilen (de-facto) ortaya çıkan kurumsal yapısı, uluslararası alanda tanınmamış olmasına rağmen, işlevsel bir idari ve diplomatik aktör olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan konstrüktivist yaklaşım, bu dönemde Kıbrıs Türk toplumunun dış ilişkilerinde meşruiyetin ve söylem biçimlerinin nasıl şekillendiğini anlamak açısından analitik bir temel sunmaktadır. Sonuç olarak bu tez, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin 1963–1964 dönemindeki dış ilişkilerini hem güvenlik ve insani krizlere verilen tepkiler hem de uluslararası alanda yürütülen meşruiyet arayışları bağlamında inceleyerek, sorunun tarihsel arka planını bütüncül bir şekilde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: De-facto, Dış İlişkiler, Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Yönetimi, Sosyal inşaacılık, Self Determinasyon.

ABSTRACT

Simay KOÇAK

Foreign Relations of the Turkish Cypriot Administration (December 1963–1964)

Başkent University

Institute of European Union and International Relations

Master of International Relations with Thesis

2023

This thesis analyzes the political, military, and humanitarian challenges faced by the Turkish Cypriot community during the December 1963 crisis and throughout 1964, examining its external relations within a historical perspective. The study draws upon archival documents from Osman Örek, letters written by Dr. Fazıl Küçük to the United Nations, reports preserved in the Turkish Historical Society, and international press sources of the period. Rather than merely presenting the chronology of events, the research also explores the strategies of the Turkish Cypriot leadership, including its coordination with Turkey, diplomatic initiatives carried out through the United Nations, and efforts to generate legitimacy before the international community. Within this framework, a general historical background has been outlined, addressing the collapse of the partnership structure of the 1960 Republic of Cyprus, the implementation of the Akritas Plan, the “Bloody Christmas” attacks, and the effectiveness of the UN Peacekeeping Force. International documents such as the Ortega Report highlight the impact of the conflict on civilian life with technical data, while the correspondence of the Turkish Cypriot leadership reflects diplomatic discourses grounded in self-determination and international law. At this point, the de-facto institutional structure of the Turkish Cypriot Administration is assessed as a functional administrative and diplomatic actor, despite the absence of formal international recognition. Furthermore, the constructivist approach that frames this study provides an analytical basis for understanding how legitimacy and discursive practices were shaped in the external relations of the Turkish Cypriot community during this period. In conclusion, this thesis demonstrates that the external relations of the Turkish Cypriot Administration in 1963–1964 were defined both by responses to security and humanitarian crises and by persistent efforts to achieve legitimacy in the international arena. By doing so, it offers a comprehensive historical background for understanding the roots of the Cyprus conflict.

Keywords: De-facto, Foreign Relations, Republic of Cyprus, Turkish Cypriot Administration, Constructivism, Self-Determination

ÖNSÖZ

Türk ve Rum halklarının ortaklığına dayalı olan Kıbrıs Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuş, ancak EOKA paramiliter örgütünün 21 Aralık 1963 tarihinde yaptığı saldırılar sonucu yıkılmıştır. Bu gelişme sonucunda Kıbrıs Türk halkı anayasal ve kamusal organlardan dışlanmış, Anayasa'nın kendilerine tanıdığı anayasal haklar ve işlevlerden mahrum bırakılmıştır. Bu nedenle Kıbrıs Türk halkı kendi özyönetimini kurmuş, tüm yönetsel işlevlerini üstlenmiş ve siyasal faaliyetlerini devam ettirmeye çabalamıştır.

Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri (1963 Aralık-1964) başlıklı tezde, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Aralık 1963-1964 yıllarındaki dış ilişkileri incelemiştir. Kıbrıs Türklerinin bu dönemdeki dış ilişkilerinin uluslararası ilişkiler disiplinde konstrüktivizm perspektifiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Kıbrıs Türk halkının siyasi temsil ve tanınma mücadelesinin başlangıç evrelerinden biri olan bu süreç, günümüz sorunlarının tarihsel kökenlerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Literatür taraması sonucunda, Kıbrıs Türklerinin Kanlı Noel saldırılarından sonraki dönemde kurdukları öz yönetim ile ilgili detaylı çalışmalar olmadığı gibi söz konusu dönemdeki Kıbrıs Türk dış ilişkilerinin nasıl tesis edildiği dair bilgiler de yok denecek kadar azdır.

Bu konuyu seçmemde hem Kıbrıs yakın tarihine dair ilgim hem de uluslararası alanda Kıbrıs meselesinin 1974 yılındaki Barış Harekâtından sonra başladığına dair kabuller etkili olmuştur. Tezde çalışılan 1963-1964 dönemi, Kıbrıs Türk halkının kolektif kimliğini uluslararası alanda tanıtmaya ve meşrulaştırma çabasının ilk sistemli girişimlerini barındırmaktadır. Tez sonunda ulaşmayı hedeflediğim hipotez; Kıbrıs Türklerinin söz konusu dönemde yürüttüğü dış politika stratejisi kapsamında yaptığı diplomatik girişimlerin uluslararası kamuoyunda yeterince yankı bulamaması nedeniyle, bugünkü tanınmama sorununun temellerinin bu yıllarda atıldığıdır.

Tez çalışmam boyunca, konuya dair yazılmış akademik birinci ve ikinci el kaynaklar başlıca başvuru dokümanları olmuştur. Bununla birlikte, Kıbrıs Türk Yönetimi Savunma İşleri Üyesi (İç ve Dış Münasabetler Dahil) Osman Örek'in kişisel arşivinde yaptığım taramalar sonrasında ulaştığım bilgileri tezin en özgün yanını meydana getirmiştir. Bu kapsamda, Türk Tarih Kurumu ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ile Başkent Üniversitesi Kıbrıs Türk Tarihi Araştırmaları Merkezi (KITAMER) arşivlerinde yaptığım arşiv taramaları, araştırmamın temel taşlarını oluşturmuştur. Arşivde

yer alan mektuplar, gazete kprleri, Kıbrıs Türk liderlerinin dış temsilcilikler ile yazışmalar ve dönemin arasındaki belgeler hem tarihsel bağlamı derinleştirmiş hem de inşacı kuramın sunduğu çerçeveyle yorumlanabilir zengin bir içerik sağlamıştır.

Araştırma süreci boyunca yaşadığım entelektüel gelişimin yanında, dönemsel kaynaklara ulaşmanın yarattığı zorluklar da bu tez çalışmasını anlamlı kılmıştır. Bu süreçte bana her anlamda rehberlik eden değerli danışmanım Doç. Dr. Mehmet Balyemez'e, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Banu Eligr'e, değerli jüri yelerim Doç. Dr. Ahmet Vurgun ve Doç. Dr. Sezgin Mercan'a, arşiv belgelerine erişim konusunda destek olan Türk Tarih Kurumu'ndan Onur Coşkun, İbrahim Uluhan ve Sevilay Demirezen'e, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi yetkililerine, döneme tanıklık etmiş siyasi kişilerden İsmail Bozkurt'a, KITAMER sekreteri zgr şahin'e ve her aşamada yanımda olan aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	17
2.1. De Facto Kavramı.....	17
2.2. Self Determinasyon Hakkı	19
2.3. Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık	21
3. KIBRIS'TA SİYASAL GELİŞMELER (1955-1963)	25
3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Doğru	25
3.1.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları	30
3.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti	33
3.2. Yönetim Krizleri.....	35
3.3. Akritas Planı	38
4. KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ	42
4.1. Belgeler Işığında Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri.....	42
4.2. Sosyal İnşacılık Bakımından Yorumlanması.....	57
5. SONUÇ	61
KAYNAKLAR	63
EKLER	

1. GİRİŞ

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz’de stratejik öneme sahip bir konumdadır. Ada’ya hâkim olmanın getirileri arasında; Doğu Akdeniz’deki deniz ticaretini kontrol etmek, tarım ve zengin bakır madenine sahip olmak, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ile Anadolu’yu kontrol etmek düşünceleri yer aldığı söylenebilir. Bu ayrıcalıkları sebebiyle Ada, tarihinin hemen hemen her döneminde, uzaklarda oturan hükümdarlara vergi ödemek, yabancı ordulara kaynak olmak amacıyla ele geçirilen bir toprak olmuştur. Ada, yerel halklarına danışılmadan alınıp satılmış, egemenliği bir başka devlete devredilmiştir¹.

Anadolu topraklarına bu kadar yakın olan Ada’nın Venediklilerin elinde olması, Osmanlı için tehlike arz etmiştir. Osmanlı Devleti, Orta Doğu’nun tam anlamıyla güvenliğini sağlanması için Kıbrıs’ın fethedilmesi gerektiğini değerlendirmiş ve bu amaçla Ada’nın ele geçirilmesi planını 1570 yılında yürürlüğe sokmuştur. Kıbrıs’ın fethi yaklaşık bir yıl sonra 1 Ağustos 1571 tarihinde mümkün olmuş ve Ada Türk idaresine girmiştir. Ada, tarihindeki en uzun hükümlanlık dönemini 1571-1878 yılları arasında Osmanlı egemenliği altında yaşamıştır².

Sanayi Devriminin yarattığı etkiler doğrultusunda 19. yüzyıldan itibaren sömürgeci politikalar izlenilmeye başlanmıştır. Sömürgeci politikaların Doğu Akdeniz’deki gelişmeleri şekillendirdiği bu dönemde Avrupa’nın büyük devletlerinin Osmanlı Devleti ile ilgili planları da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Sömürgeci devletlerin başında gelen İngiltere için Kıbrıs mutlaka elde edilmesi gerek bir yer olarak kabul edilmiştir. Çünkü bir yandan Hindistan yolunun ulaşım güvenliğini sağlaması diğer yandan da Çarlık Rusya’nın Balkanlar başta olmak üzere Akdeniz’e inme fırsatlarını ele geçirmesi İngiliz politikalarının bir an öce yürürlüğe sokulmasını hızlandırmıştır. Bu kapsamda İngiltere ve Çarlık Rusya’nın çıkarları, Doğu Akdeniz’de çatışma halinde olmaya başlamıştır³.

Sırlar ve Hırvatlar 1876 yılı temmuz ayının sonlarına doğru, Rusya’nın kışkırtması ve destekleriyle Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanma başlatmışlardır. Ancak İngiltere,

¹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878 -1960 Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. Ankara: İmge Kitabevi, 2020. s.15.

² A.g.e. s.15.

³ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri*. Türk Tarih Kurumu, Ankara 2021. s.5

Balkanlar'daki savaşta aracı olmuş ve gerginliğin daha da artmasını önlemiştir. Bu girişimde İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli'nin Rusların İstanbul'a kadar ilerlemelerini engelleyerek İngiliz çıkarlarının korunması amaçlanmıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'a dair planlarını yürürlüğe sokmasını hızlandıran Osmanlı-Rus savaşı olmuştur. 93 Harbi olarak da isimlendirilen bu savaş sonunda Rus ordusu hem Batı da hem de Doğu'da önemli kazanımlar elde etmiştir⁴. Yapılan değerlendirmeler ve planlar sonucunda, olası bir Osmanlı-Rus savaşında, İngiltere'nin Osmanlı ordusuna zamanında yardım edebilmesi için İngiliz donanmasının konuşlanacağı limanlara gerek duyulmuştur. Bu değerlendirme İngiltere'nin Kıbrıs politikasını yürürlüğe sokmasını hızlandırmıştır⁵.

Balkanlardaki savaş, her ne kadar Osmanlı lehine sonuçlanmış olsa da İngiltere, Rusya ve diğer Avrupalı devletler Osmanlı'ya baskı kurarak Balkanlardaki gayrimüslimlerin hakları ve eyaletlerdeki yönetim koşullarının iyileştirilmesi amacıyla İstanbul Haliç Tersanelerinde konferans düzenlenmiştir. Konferanstaki bir diğer amaç da bölge dışı ülkelerinin reform bahanesi ile Osmanlı'nın içişlerine karışmak niyeti olmuştur. Ancak Mithat Paşa, bunu engellemek amacıyla 1.Meşrutiyet'i konferans toplandığı esnada ilan etmiştir. Dolayısıyla, konferansta Osmanlı'ya dayatılan ağır istekler, Osmanlı delegeleri tarafından reddedilmiştir. Bir neticeye varılmadan konferansın dağılması, Rusya'nın Osmanlı'ya saldırmak için aradığı bahaneyi bulmasına vesile olmuştur.

İngiltere'nin girişimleriyle 31 Mart 1877 tarihinde imzalanan Londra Protokolü'nde; Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki savaşı sona erdirmeyi, Karadağ ile çatışmayı sonlandırmayı ve Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan halka yönelik reformlar yapılması öngörülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti, protokolün koşullarını ağır bulduğu için reddetmiştir. Rus Çarlığı hem İstanbul Konferansının sonuçsuz kalması hem de Londra Protokolünün reddedilmesini bahane etmiş ve 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir⁶.

İngiliz Hükümeti, henüz savaşın başında İstanbul'a Büyükelçi olarak Henry Layard'ı göndererek; İngiliz Başbakanının Osmanlı'nın yıkılışını ve Rusların İstanbul'a hükmetmelerini görmek istemediklerini, ancak Türklerin kendilerini savunarak azınlıklara karşı yürüttükleri politikadan dolayı kaybettikleri İngiltere'nin dostluk ve sempatisini

⁴ A.g.e., s. 7.

⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs-II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler*, Cyrep Yayınları Lefkoşa, 1996, s.3.

⁶ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.69.

yeniden kazanabileceklerini Osmanlı yetkililerine iletmiştir. İngiliz Hükümeti ayrıca çıkar bölgeleri olan Süveyş Kanalı, Mısır, İstanbul, Boğazlar ve İran Körfezi'ne saygı gösterilmesini istedikleri bir notayı Rusya'ya göndermiştir. Rusya da bu konuda güvence vererek İngiltere'nin tarafsız kalmasını sağlamıştır⁷.

93 Harbi olarak da isimlendirilen savaşta Rus orduları doğuda Kars, Ardahan ve Batum'u ele geçirmiş, batıda ise Yeşilköy'e kadar ilerlemişlerdir. Savaşın başından beri tarafsız kalan Avrupalı ülkelerden destek göremeyeceğini anlayan Osmanlı, yenilgiyi kabul ederek Edirne Mütarekesi'ni imzalamıştır. Mütareke hükümlerince İngiltere, Rusya'nın başarıları karşısında endişelenmeye başlamış ve Osmanlı'nın uyarılarına rağmen 5 İngiliz savaş gemisini Marmara'ya göndermiş ve Adalar açığında demir attırmıştır. İstanbul'un kalabalık durumunu göz önünde bulunduran Rusların işgalden vazgeçmeleri neticesinde 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır⁸. İngiltere her ne kadar Kıbrıs'ı ele geçirmek için Osmanlı-Rus savaşı sonrası aksiyon olsa da İngiliz Binbaşı ve seyyah J. MacDonald Kinneir 19.yüzyılın başlarında Kıbrıs'ı ziyareti sonrası kaleme aldığı gezi notlarında Ada'ya hâkim olmakla birlikte İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de üstünlük elde edeceğini aktarmıştır. Ayrıca Rus yayılcılığının durdurulması ve ticaret yollarının kontrolünü Ada'nın ele geçirilmesiyle elde edileceği, Ada'nın Hindistan ve Uzak Doğu ile olan bağlantıları açısından kritik bir noktada olduğu, zengin tarım alanları, ipek ve şarap gibi ürünlerinin kalitesi ve ticaret potansiyeli sayesinde büyük gelirler sağlanabileceği de Kinneir'in tespitleri arasında yer almıştır⁹. Kinneir'in gezi notları dışında İngilizlerin Ada'yı stratejik çıkarlar için elde etmek istediklerine dair başka kaynaklar da bulunmaktadır. İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli Orta Doğu gezisini sırasındaki anı ve izlenimlerini *Tancred* isimli kitapta yayımlayarak Kıbrıs'ın İngilizlerin elinde bulunmasını ısrarla belirtmiş, "*İngilizler bundan böyle Türklerin işlerini karşılıksız olarak görmeyecekler ve bir tazminat olarak Kıbrıs'ı isteyeceklerdir.*" demiştir¹⁰.

İngiltere, Akdeniz'deki güç mücadelesinin yoğunlaştığı bu dönemlerde Doğu Akdeniz'in batısında Cebelitarık, Malta ve Yedi Adalar'ı, doğusunda ise Aden Körfezi'ni kontrol altında tutmasının yanı sıra, Osmanlı Devleti üzerinde politik ve ekonomik kapitülasyonlara da sahip olmuştur. Bu sebeple İngiltere, Akdeniz'deki oyun kurucu

⁷ Gazioğlu, a.g.e. s.4.

⁸ Mahir Aydın, *Doksanüç Harbi*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt IX, İstanbul, 1994, s.499.

⁹ Kinneir, Jonh McDonald (1818), *Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the years 1813-and 1814*, London: John Murray. s.182,186

¹⁰ Ahmet C Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler*, CYREP Yayınları, İstanbul 1996, s.10.

aktörlerin başında yer almıştır. Ancak, Rusya ve Fransa'nın da Akdeniz'e inmesi İngiltere'yi endişelendirmiştir. Bu durum, bölgedeki ticaret ve güvenliği kontrol eden Kıbrıs Adası'nı İngiltere için daha da önemli hale getirmiştir. Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılması ve Akdeniz'in batısı ile doğusunu birbirine bağlayarak Hindistan'a ulaşımı kolaylaştırması Britanya hükümeti için Kıbrıs'ın kontrolünü bir tercih değil zorunluluk haline getirmiştir. Bu zorunluluk, dönemin Başbakanı Disraeli tarafından Kraliçe Viktorya'ya gönderilen ve 5 Mayıs 1878 tarihli mektupta şöyle vurgulanmıştır¹¹: “Eğer Osmanlı hükümeti, Asya'daki topraklarının Rus işgaline karşı korunması karşılığında Kıbrıs'ı Majestelerine verirse, İngiltere'nin Akdeniz'deki gücü daha da fazla artacak ve Majestelerinin Hint İmparatorluğu daha da güçlenecektir... Kıbrıs ön Asya'nın anahtarıdır...”

Ayastefanos Antlaşması şartlarının yeniden görüşülmesi için yeni bir kongre yapılmasına çalışılırken İngiltere, İstanbul Büyükelçisi Henry Layard aracılığıyla Kıbrıs ile ilgili gizli bir anlaşma imzalanmasını sağlamak amacıyla girişimlerini arttırmıştır. Layard'a, Türk topraklarını Ruslara karşı güvence altına alma karşılığında Kıbrıs Adasını belirli bir icar karşılığında İngiltere'ye devredilmesini içeren bir savunma anlaşmasını önermesini ve derhal kabulü için tüm gayretlerini kullanması direktifi verilmiştir¹².

Osmanlı Devleti'nin yararına düşünülmüş bir teklif gibi servis edilen bu anlaşma, Padişah tarafından “denize düşen yılanı sarılır” anlayışıyla olumlu bir şekilde karşılanmıştır¹³. İlk görüşmeler, İngiltere adına Layard ve Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in görevlendirdiği Sadrazam Sadık Paşa ile Hariciye Nazırı Saffet Paşa arasında başlamıştır. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'na Rusya'ya karşı askeri destek sağlamak sözü vererek, Kıbrıs'ın yönetimini devralma teklifinde bulunmuştur. Kıbrıs'ta konuşlanmış bir İngiliz deniz üssü, Hindistan yolunun güvenliği açısından da önem arz ettiğinden dolayı Asya vilayetlerinin de güvenliği sağlanacaktır. Layard' a göre bu sayede İngiliz sermayesiyle bölgeye yatırım yapılacak ve Doğu Anadolu'nun tabii kaynakları geliştirilecekti¹⁴. Tüm bu gelişmeler Babıali için ekonomik faydalar sağlayacağından dolayı Osmanlı Devleti bu teklifi kabul etmiş ve 4 Haziran 1878 tarihinde Yıldız Sarayı'nda gizli Kıbrıs Konvansiyonunu imzalamıştır. Kıbrıs Konvansiyonu Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in 15 Temmuz 1878

¹¹ Rifat Uçarol, *1878 Cyprus Dispute & The Ottoman British Agreement: Handover of the Island to England*, Rüstem Kardeşler, Lefkoşa 2000. s.35,40.

¹²Gazioğlu, s. 12,13.

¹³ H.Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa1992, s.23.

¹⁴ Dilek Yiğit Yüksel, “Dönemin Tanıkları, Arşiv Belgeleri ve Araştırma Işığında Kıbrıs Cumhuriyeti 'nin Kuruluş Süreci ve Sorgulanan Varlığı (1878-1964)”, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s.38.

tarihinde onaylamasıyla birlikte Ada geçici olarak İngiltere'ye devredilmiştir. Bu Konvansiyon iki maddeden oluşmaktaydı:

“Madde 1: Eğer Rusya; Kars, Ardahan, Batum ve bunlardan sadece birini elinde tutar ve eğer ileride herhangi bir zamanda Majeste Sultan'ın barış antlaşması ile kesin olarak saptanan Asya'daki topraklarından bir kısmını daha zapt etmeye kalkışırsa İngiltere, bu yerlerin silah kullanılarak savunulması için Majeste Sultan'ın yardımına koşacaktır. Buna karşılık savunulması için Majeste Sultan, iki devlet arasında daha sonra kabul edilecek olan ve gerek hükümetle ilgili gerekse bahis konusu Doğu illerindeki Hristiyan ve diğer vatandaşların korunması için gerekli reformların yapılacağını İngiltere'ye vaat eder. İngiltere'nin bu mukavelenin vecibelerini yerine getirebilmesi için gereken önlemleri alabilmesi maksadıyla Majeste Sultan, Kıbrıs Adasını İngiltere'ye devreder ve İngiltere tarafından yönetilmesini kabul eder.

Madde 2: Bu mukavele tasvip ve tasdik olunduktan sonra bir ay veya mümkünse daha kısa bir zaman içinde taraflar arasında teati edilecektir.”¹⁵

Kıbrıs Antlaşmasına ek olarak 1 Temmuz 1878'de aşağıdaki altı madde daha kabul edilmiştir:

“a) Kıbrıs'taki Müslümanlar için Şer-ii Mahkemesi'nin çalışmaları devam edecek;

b) Evkaf mülkü yönetilecek;

c) Kıbrıs giderinden artan gelir Babiali'ye ödenecek;

ç) Kıbrıs'taki Osmanlı hanedanı veya Devletine ait araziyi Padişah satabilecek veya icar edebilecek;

¹⁵Salâhi R.Sonyel, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı”, *Bellekten*, Cilt XLII, Sayı:168, Ekim 1978'den ayrıbasım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, ss.725.; Atun, Ata., *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, C. I, Mağusa Tarihi Araştırma ve Yazın Vakfı Yayını, No:26, Lefkoşa 2007, s. 11.

d) İngiliz yönetimi, kamu amaçları için arsa alıp satabilir;

e) Rusya, son savaşta fethettiği Kars'ı ve Ermenistan'daki öteki ülkeleri Türkiye'ye geri verirse, Kıbrıs Adası İngiltere'ce boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma sona erecektir"¹⁶.

İngiliz Hükümeti, yapılan anlaşmalar sonucunda 12 Temmuz 1878 tarihinde Ada'ya çıkarak İngiliz idaresini başlatmıştır. Anlaşmalar her ne kadar 15 Temmuz 1878 tarihinde onaylanmış olsa da İngiliz askerlerinin üç gün öncesinde Ada'ya çıkması ilgi çekici bir gelişme olmuştur¹⁷.

Amiral Lord John Hay'ın 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs'ı İngiltere adına Osmanlı'dan teslim alarak bayrak çekmesinin ardından, Ada'nın ilk İngiliz Yüksek Komiseri olarak atanan Sir Garnet Wolseley, 22 Temmuz 1878'de göreve başlamıştır. Başlangıçta İngiltere Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan "Kıbrıs Bölümü" üzerinden yürütülen yönetim süreci, 1880 yılında Ada'nın yönetiminin resmen Koloniler Bakanlığı'na devredilmesiyle birlikte bu bakanlık tarafından sürdürülmeye başlanmıştır. İngiliz yönetiminin karşılaştığı ilk temel sorun, egemenlik hakkı hâlâ Osmanlı Devleti'ne ait olan Ada'da, Osmanlı'nın yabancılara tanıdığı kapitülasyonların geçerliliğinin devam edip etmeyeceği meselesi olmuştur. Özellikle Fransız konsolosunun talepleri üzerine harekete geçen İngilizler, bu ayrıcalıkları tanımayacaklarını belirterek, Osmanlı'dan 1878 Anlaşması'na bir ek yapılmasını talep etmiş ve 14 Ağustos 1878 tarihli ek metin bu amaçla hazırlanmıştır. Bunun ardından, 14 Eylül 1878 tarihli bir Krallık Konseyi Emri (Order-in-Council) ile Ada'nın ilk anayasal düzenlemesi olan Kıbrıs Anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, Adada İngiltere gözetiminde bir Yüksek Komiser önderliğinde yasama faaliyetlerini yapan Kavanin Meclisi kurulmuş, Yüksek Komiser'e danışma niteliğinde bir Yürütme Konseyi atanmıştır. Bu Konsey'in yarısı yönetici memurlardan, diğer yarısı ise memur olmayanlardan oluşacak şekilde düzenlenmiş, tüm üyeler Kraliçe tarafından onaylanmak üzere Yüksek Komiser tarafından belirlenmiştir. 1879 yılında Wolseley tarafından

¹⁶ Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, İstanbul 1996, s.18,19.; Sonyel, a.g.e., ss.736.

¹⁷ Soyalp Tamçelik, "Dünden Yarına Kıbrıs: Kıbrıs Devletlerinin Varoluş ve Devletleşme Mücadelesi", Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2023, s.59

seçilen Kavanin Meclisi'nde üç İngiliz üye, memur olmayan üç üye bir Türk, bir İtalyan kökenli Kıbrıslı ve bir Rum'dan oluşmuştur¹⁸.

Ek anlaşma ile, Evkaf denetim altına alınmış oldu. Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi, 1880 yılına kadar Adadaki Müslümanlara ait Evkaf mallarının denetimini eline geçirmiştir. Kıbrıs Sözleşmesi'nde bu malların yönetiminde bir İngiliz yetkiliye ek olarak bir Müslüman temsilcinin de bulunması öngörülmesine rağmen, Müslüman delege uzun süre atanmamış, yönetim tek taraflı yürütülmüştür. Evkaf'dan elde edilen gelirler doğrudan İngiliz hazinesine aktarılmış, kararlar ise Yüksek Komiser'in kontrolüne bırakılmıştır. Evkaf'ın kötü yönetilmesi sonucu vakıf malları değer kaybetmiş, bazı mülkler satılmış, değerli taşınmazlar ise düşük bedellerle resmi kurumlara kiralanmıştır. Bu durum, Evkaf'ın gelir kaynaklarını zayıflatmış ve bazı toprakların Rumların eline geçmesine yol açmıştır. Kıbrıs Türk halkı, Evkaf üzerindeki bu kontrol ve kötü yönetim karşısında tepkisini artırmış; Rum Ortodoks toplumu gibi kendi dini kurumlarını da özerk şekilde yönetmek istemiştir¹⁹.

Ada'daki anayasal düzenin yerini İngiliz hukuk sistemi almış ve İslam mahkemelerinin yetkileri sınırlandırılmıştır. Anlaşmanın kazandırdığı yasa yapma yetkisi sayesinde 1879 yılında Adalet Mahkemesi kurulmuş, 1882 yılında ise Osmanlı Şerri'ye Mahkemeleri kaldırılmıştır²⁰.

Wolseley, ayrıca Ada'daki Osmanlı idari yapısını dönüştürerek, yerel Türk yöneticilerin görevlerine son vermiş ve yönetimi İngiliz memurlarına devretmiştir. Bunların yanı sıra, muhtarlıklar ve Belediye Meclislerine dokunulmamış, ancak meclislerde görev alacak Rumların ve Türklerin sayısı toplum nüfuslarına göre belirlenmiştir. Zaptiyelerin yerini alacak bir polis örgütü kurulmuş ve İngiliz Posta Yönetimi faaliyet göstermeye başlamıştır²¹.

İngilizlerin Kıbrıs'ta önem verdiği bir başka konu ise güçlü ve etkili bir polis teşkilatı kurmak olmuştur. Osmanlı idaresinden kalan Zaptiye Teşkilatı hem güvenliği sağlamış hem de mahkeme kararlarının ve vergi toplama işlemlerinin uygulanmasında görev almıştır. İngilizler, bu gücün daha kurumsal ve disiplinli hale getirilmesi

¹⁸ Gürel, a.g.e. s. 43,44.

¹⁹ Salâhi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878- 1960)". *Belleten*, Sayı: 224 (Nisan 1995): ss.133-88. <https://doi.org/10.37879/belleten.1995.133>. s.136-138.

²⁰ Tamçelik a.g.e., s.60.

²¹ Gürel, a.g.e. s.45.

gerektiğini düşünerek yeni bir yasal düzenleme yapmış ve polis sayısı artırılmış, maaşlar ve çalışma koşulları düzenlenmiştir. İlave olarak zaptiyeler, askeri polis statüsüne geçirilmiş ve sıkı eğitimlere tabi tutulmuşlardır. Kısa sürede tüm Adaya yayılan bu yeni polis teşkilatı, köylere kadar ulaşan güvenlik hissi yaratmış ve Ada genelinde etkin bir denetim sağlamıştır²².

İngilizler, Ada'daki para birimindeki karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla yeni bir sistem oluşturmuştur. Osmanlı döneminden kullanılan ve "Kayme" olarak bilinen 250 kuruş değerindeki kâğıt para yerine, 1879'da "Kıbrıs lirası" adıyla 180 kuruşluk yeni bir birim kabul edilmiştir. Aynı dönemde, üzerinde Kraliçe Victoria'nın portresi bulunan ve 1 kuruş, yarım kuruş, çeyrek kuruş gibi alt birimlerden oluşan bakır paralar da dolaşıma sokulmuş, 1900 yılında ise çifte, tek ve yarım şilin ile 3 kuruşluk gümüş paralar basılarak para sistemi tamamlanmıştır²³. Böylece Kıbrıs, İngiltere'ye benzer ama kendine özgü bir para yapısına geçmiş olmuştur.

İngilizlerin Ada'yı devralmasının ardından Osmanlı ile yapılan anlaşmalarda belirlenen mali yükümlülükler zamanla ihlal edilmiş; İngiliz yönetimi, Ada gelirlerinden Osmanlı'ya aktarılması gereken payı çeşitli bahanelerle göndermemiştir. Padişaha ait topraklardan elde edilecek gelirlerin Osmanlı'ya verilmemesi üzerine Bab-ı Âli, bu hakkından sembolik bir bedelle feragat etmek zorunda kalmıştır. İngiliz memurların Ada topraklarını satın almasına izin verilmesi ve Osmanlı'nın bu araziler üzerindeki vergi hakkının engellenmesi, zamanla Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetinde gerilemeye yol açmıştır. İngiliz idaresi, Kıbrıs Türklerini yönetimden uzaklaştırarak yerlerine Rum ve Ermenileri getirmiş; özellikle 1914 sonrası uygulamalarla Türk köylerinin sınırları daraltılmış, boş araziler Rum köylerine dâhil edilmiştir. Bu gelişmeler Kıbrıs Türklerini ekonomik olarak zayıflatmış, göçe zorlamış ve nihayetinde Adadaki demografik dengeyi Rumlar lehine değiştirmiştir²⁴.

İngilizler, yönetimi henüz devralmalarına rağmen, Rum Ortodoks Kilisesiyle özellikle vergi toplama konusunda sorun yaşamıştır. Osmanlı döneminde Kilise, kendi cemaati olan Ortodoks Rumlardan özel bir din vergisi toplamış, bu süreçte Türk yöneticiler de tahsildar ve zaptiyeler aracılığıyla vergi toplama sürecine destek vermiştir.

²² Gazioğlu, a.g.e. s.36.

²³ A.g.e. s.36.

²⁴ Tamçelik, a.g.e., s. 62,63.

Ancak İngilizler, devlet memurlarının Kilise adına vergi toplamasını doğru bulmamış ve bu uygulamaya son vermiştir. Kilise ise bu uygulamadan vazgeçilmesi için İngiliz valisine başvurarak çözüm aramıştır²⁵.

İngilizlerin Kıbrıs'ı yönetmeye başlaması, Rum toplum liderleri tarafından da kendi siyasi hedefleri olan Enosis²⁶ için bir fırsat olarak görülmüş ve Osmanlı döneminde sahip oldukları dini ve sosyal ayrıcalıkların kaldırıldığını öne sürerek İngiliz idaresine karşı şikâyet kampanyası başlatmışlardır. İngilizler ise, tüm toplumsal kesimleri yasa önünde eşit kabul etme anlayışıyla, Kiliseye tanınan ayrıcalıklara son vermiş ve özellikle dini liderlerin yönetim sistemindeki ayrıcalıklı konumunu sınırlandırmıştır. İngiliz yazar Hepworth Dixon'un aktardığına göre, iki tarafın devlet ve din anlayışı taban tabana zıt olmuş ve Kilise kendini hukukun üstünde görürken, İngilizler seküler düzeni savunmuştur. Ayrıca, Kilise halktan topladığı vergilerde devletin polis gücünü kullanınca, ortaya çıkan tepkiler İngiliz yönetimine yönelince İngilizler, Kilisenin siyasi ve mali nüfuzunu sınırlamak adına bu uygulamaları kaldırma başlamıştır²⁷.

İngiliz yönetimi Kıbrıs'ta henüz altı aylıkken, bekledikleri ayrıcalıkları elde edemeyen Rumlar çeşitli şikâyet ve muhtıralarla seslerini Londra'ya duyurmaya çalışmıştır. Toplum haklarının ihlal edildiğini öne süren bu şikâyetler, 24 Mart 1879'da İngiliz Parlamentosu'nda özel bir oturumla gündeme alınmıştır. Görüşmelerde Rumların dile getirdiği başlıca şikâyetler arasında; dilekçelerinin reddedilmesi, Yunan gazetelerinin Adaya sokulmaması, papazların hapse atılması, dini liderlerin işlerine karışılması ve idari mecliste Türklerin ağırlıkta olması gibi konular yer almıştır. Bu iddiaların yarattığı baskı sonucu Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley bir araştırma komisyonunu kurmuştur. Komisyonun saha araştırmaları sonunda hazırladığı raporda, bazı Rum dini ve siyasi önderlerin İngiliz yönetimine yönelik eleştirilerinin temelsiz olduğu ifade edilmiş, İngiliz yönetimin Ada halkının refahı için adil bir tutum sergilediği belirtilmiştir²⁸.

²⁵ A.g.e. s.35,36.

²⁶ Enosis, Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs Ada'sının Yunanistan'a ilhak edilmesi düşüncesine dayanır. Enosis fikrini, ilk kez 1791 tarihinde Rigas Ferros adlı bir Rum tarafından gündeme getirilmiştir. Ferros, Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla ilk Megali İdea haritasını 1791-1796 yılları arasında Bükrüş'te hazırlamış ve 1796'da Viyana'da yayınlamıştır. Enosis fikrinin ilk ortaya çıkışıyla beraber, Kıbrıs sorunu da bu tarihten itibaren hep gündemde kalmıştır.

²⁷ Gazioğlu, a.g.e. s.37,38.

²⁸ A.g.e. s.38,39.

Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley'nin 1879 yılında görevden alınarak yerine Sir Robert Biddulph'un atanması, özellikle Rum toplumunda büyük yankı uyandırmış ve bu değişimin şikâyetlerin bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Bu gelişmeyle cesaretlenen Enosis savunucuları, Adanın Yunanistan'a bağlanacağı yönünde asılsız haberler yaymaya başlamışlardır. Kıbrıs yönetiminin 1880 yılında Dışişleri Bakanlığı'ndan alınarak Sömürgeler Bakanlığı'na devredilmesi de bu söylentilerin güç kazanmasına neden olmuştur. Rum çevrelerine göre bu karar, Adaya koloni statüsü kazandırmış ve artık Osmanlı'nın onayı olmaksızın Adanın geleceği İngilizlerin tekeline bırakılmıştır. Bu düşünceden yola çıkan bazı Rum liderleri, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının yaklaştığına inanarak durumu siyasi propaganda aracı hâline getirmişlerdir. Kulaktan kulağa yayılan bu söylentiler, kısa sürede tüm Ada'ya yayılırken, birçok Rum kurumu da Londra'ya telgraf göndererek Enosis'e desteklerini göstermişler ve bunu kutlama havasına dönüştürmüşlerdir²⁹.

Rum toplumunun mobilizasyonunun arttığı bu dönemde yeni kurulan Kavanin Meclisi'ndeki temsiliyetin de toplumların nüfus oranına göre olmasını talep etmişlerdir. Rum toplumu, taleplerine karşılık alamayınca, 1881 yılında Meclis-i İdare'deki Rum üyeler piskoposların teşvikiyle görevlerinden topluca istifa etmişlerdir. Aynı yıl içinde Türk toplumunun temsilcileri de eşit temsiliyet için benzer taleplerde bulunmuşlardır. Bu karşılıklı baskılar sonucunda İngiliz yönetimi, 1882 yılında önemli bir adım atarak Yasama Meclisi'ni yeniden yapılandırmıştır. Yapılan düzenlemeye göre Yasama Meclisi; 12'si seçilmiş, 6'sı atanmış toplam 18 üyeden oluşturulmuştur. Seçilen üyelerin toplumlara dağılımı ise 9'u Rum, 3'ü Türklere tahsis edilmiştir. Bu üyeler, yalnızca kendi toplumu içerisinden ve vergi mükellefi olan 21 yaş üzeri erkek bireyler arasından seçilmiştir.³⁰ Bu değişiklik, Rum toplumu tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Başpiskopos Sofronios, İngiliz hükümetine ve Kraliçe'ye teşekkür telgrafi göndererek yeni yapının kabul edilmesinden duyulan memnuniyeti dile getirmiştir. Sonuç olarak, İngiliz yönetimi Ada'daki iki büyük topluluk arasında denge kurmaya çalışırken, Rumların yoğun siyasi baskıları anayasal değişikliklerle karşılık bulmuş ve Ada yönetiminde daha etkin bir konuma gelmelerine zemin hazırlamıştır. Rumlar, İngiliz yönetiminden meclis yapısında daha fazla temsil hakkı talep etmeye devam ederek 1878'de kurulan İcra Meclisi'nde de benzer şekilde daha temsili bir yapı oluşturulması

²⁹ Gazioğlu, a.g.e. s. 39

³⁰ A.g.e. s.44.

için girişimlerde bulunmuşlardır. Türk temsilcilerin de eşitlik umuduyla bu talepleri desteklemesiyle birlikte, 1894'te üç Kıbrıslı (ikisi Rum, biri Türk) üyenin danışma amaçlı bu meclise atanması kabul edilmiş, atamalar ancak gerçekleşmiştir. Böylece Rumlar, yasama ve yürütme alanlarında temsiliyet üstünlüğü elde ederek, Osmanlı dönemindeki eşitlik ilkesinin bozulmasını İngiliz yönetimine kabul ettirmişlerdir. Bu durum, İngiliz hakimiyetinin devamı süresince Türkler aleyhine derinleşmiş ve Rumların lehine kazanımlar devam etmiştir³¹.

1881 yılında yapılan nüfus sayımında, Müslümanların nüfustaki payının üçte bir oranında olsa da³² ilerleyen yıllarda bu oran önemli ölçüde düşüş göstermiştir³³. Bu azalışta Rum saldırıları, ekonomik baskılar ve özellikle Türkiye'ye ve üçüncü ülkelere yönelik göçlerin etkisi büyük olmuştur. Aynı dönemde İngiliz yönetiminin Rumları kayıran politikaları sonucunda Kıbrıslı Türkleri daha o dönemden siyasi ve toplumsal anlamda dışlanmıştı. Rumların Enosis faaliyetleri, sadece siyasi alanla sınırlı kalmayıp eğitim ve kültür yoluyla da yayılmıştır. Yunanistan'dan getirilen öğretmenler aracılığıyla bu düşünce okullarda sistemli bir şekilde işlenmiş, adadaki Rum okul sayısı hızla artmıştır. İngiliz yönetimi ise bu gelişmelere karşı kayıtsız kalmış, adeta Rum topluluğunu desteklemiştir. Bu ortamda Kıbrıs Türkleri hem kültürel kimliklerini korumak hem de Enosis'e karşı direnmek amacıyla bir mücadele başlatmıştır. Bu mücadelenin en belirgin yollarından biri de basın olmuştur. 1889'da yayımlanan Saded gazetesıyla başlayan süreç, Zaman, Yeni Zaman, Kıbrıs, Seyf, (Kılıç), Doğru Yol ve Söz gibi yayın organlarıyla devam etmiştir³⁴. Bu gazeteler yalnızca haber vermekle kalmamış, halkın bilinçlenmesini, milli kimliğin korunmasını ve Türk toplumunun örgütlenmesini sağlamaya yönelik hedefler gütmüştür. Enosis propagandasına karşı verilen bu kültürel direniş, aynı zamanda ilerleyen yıllarda sömürge yönetiminin baskıcı uygulamalarına da yanıt niteliği taşıyacaktı. Basının taşıdığı sorumlulukla birlikte eğitim, ekonomi ve sosyal bilinç alanlarında da birçok kampanya ve Kıbrıslı Türkler arasındaki dayanışma pekiştirilmiştir. Dönemin Türk gazeteleri, Rumların yoğun yayın gücüne rağmen halkın sesi olmayı sürdürmüştür. Özellikle Doğru Yol ve Söz gazeteleri,

³¹ Gazioğlu, a.g.e. s.41-56.

³² Joseph Turner Hutchinson, A Handbook of Cyprus, London: Edward Stanford, 1907, s.57. ;

³³ Yıllara göre Türk nüfusunun ada nüfusuna oranla düşüşünü gösteren tablo için bkz: Gürel, a.g.e. s49.

³⁴ Orhan Turan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010.

sadece karşıt fikir sunmakla kalmamış, aynı zamanda Türk kimliğinin varlığını güçlü biçimde ortaya koymuştur³⁵.

1897 yılında başlayan Türk-Yunan Savaşı sonrasında, Kıbrıs'taki Rumların Yunanistan ile birleşme isteği daha da güçlenmiş, Yunanistan Adadaki konsolosluk faaliyetlerini bu yönde arttırmıştır. İngiliz ve Osmanlı yetkililer, Yunan konsolosunun girişimlerinden tedirgin olmuşlardı. Girit'in 1898'de Osmanlı denetiminden çıkarılarak Hristiyan Vali yönetimine sokulması Enosisçiler arasında heyecan yaratmıştır. Atina'da kurulan bir dernek ile Kilise iş birliği sonucunda Enosis faaliyetleri sistemli hale gelmiş ve 1903-1904 yıllarında daha örgütlü hale gelmiştir. Osmanlı'nın Trablusgarp ve Balkan savaşları nedeniyle zayıflaması, Ada'daki Enosis hareketinin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Rum üyeler, Adada nüfuslarına göre daha fazla temsil hakkı talep etmiş, kamu görevlerinin paylaşımında da benzer isteklerde bulunmuşlardır. İngiltere bu talepleri reddetmiş buna rağmen Rumlar 1912'de Lefkoşa ve Limasol'de çıkan olaylarda şiddete başvurarak çatışmalara neden olmuşlardır. Türkler bu saldırılar karşısında korunma amacıyla silahlanmaya başlamıştır. 1913'te Kıbrıs Türkleri, Ada'nın Yunanistan'a devredileceğine dair çıkan söylentiler karşısında İngiliz yetkililere başvurmuş ve bu tür bir gelişmenin kendi sonları olacağını ifade etmişlerdir. İngiltere, resmi olarak böyle bir niyet taşımadığını bildirirse de bu konuda açık ve kamuoyuna yönelik bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır. 1912-1914 arasında Enosisçiler, anayasal reform taleplerini ikinci plana alarak doğrudan Adanın Yunanistan'a bağlanması talebinde bulunmuşlardır. Kilise önderliğinde toplanan dilekçelerle İngiliz yönetimine başvuran Rumlar, taleplerine olumsuz yanıt alsalar da baskılarını sürdürmüşlerdir³⁶.

Bu dönemde Bodamyalızade Mehmet Şevki Bey'in öncülüğünde 1912 yılında düzenlenen üç büyük protesto mitingi, Kıbrıslı Türklerin Enosis'e karşı gerçekleştirdiği ilk kitlesel ve organize tepki olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı yıl içerisinde Mandıralar (Hamitköy) köyüne yönelik Rum gençlerinin provokatif eylemleri ve ardından Limasol Panayırı sırasında yaşanan saldırılar, toplumlararası tansiyonu tırmandırmış, can kayıpları yaşanmıştır. Özellikle Limasol, Lefkoşa ve Larnaka'daki olaylar Türk liderlerini harekete geçirmiş, gelişmeler Osmanlı hükümetine bildirilmiş ve destek talep edilmiştir. Osmanlı yönetiminin talimatıyla, Londra'daki Türk elçisi 29 Haziran 1912'de

³⁵ Kemal Akmaral, "Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs", Bilge Karınca, İstanbul, 2004, s.55-63.

³⁶ Gürel, a.g.e. s.50-63

İngiliz hükümetine verdiği muhtıradaki iki temel noktaya vurgu yapmıştır: Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs üzerindeki hukuki egemenliğinin devam ettiği ve Adadaki Türk toplumunun haklarının korunmasının Osmanlı için öncelikli bir mesele olduğudur³⁷.

Osmanlı Devleti'nin 1914'te Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla, İngiltere 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı resmen ilhak ettiğini ilan etmiştir. Bu kararın ardından yapılan açıklamalarda, Ada'daki tüm Osmanlı uyrukluların İngiliz vatandaşı sayılacağı, Osmanlı uyruğunu korumak isteyenlerin ise Adayı terk etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durum Kıbrıs Türkleri arasında büyük bir tedirginlik yaratmış, bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş, bazı önde gelenler ise Osmanlı ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır. İngiltere, aynı dönemde Yunanistan'ı savaşta kendi safına çekmek için Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmayı teklif etmiştir. Bu öneri, Kıbrıs Türkleri arasında kaygıya yol açmış, Girit'teki Türklere uygulanan şiddetli baskı ve sürgünlere benzer bir senaryonun Kıbrıs'ta da yaşanacağı endişesini doğurmuştur. Ancak İngiltere'nin önerisi Yunanistan tarafından reddedince, Türk kaygısı kısmi rahatlama yaratmıştır. Savaş döneminde Kıbrıs, İngiltere ve müttefikleri için askerî ve stratejik bir merkez hâline gelmiş, Ada propaganda, istihbarat ve silahlı çıkarma operasyonları, eğitim merkezi için kullanılmıştır. Özellikle Ermeni ve Rum gruplar, Kıbrıs'ta örgütlenerek Osmanlı'ya karşı faaliyetlere hazırlanmış, İngiliz istihbarat yetkililerinin, Ermeni militanlarla yürüttüğü görüşmelerde, Kıbrıs'ın cephe gerisi faaliyetlerde üs olarak nasıl kullanılacağına dair planlar geliştirilmiştir³⁸. Bu süreçte, Ada hem Türkler için zorlayıcı bir dönem geçirdi hem de uluslararası planların parçası hâline geldi³⁹.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarının parçalanmış haline rağmen, Kıbrıs Türk toplumu 11–12 Aralık 1918'de Lefkoşa'da bir ulusal kongre niteliği taşıyan Meclis-i Millî toplantısında, Kıbrıs Türk halkının Yunanistan'a ilhak girişimlerine karşı duruşunu açıkça ortaya koymuş, Ada'nın yasal sahibi olarak Osmanlı'ya iadesini millî hedef ilan etmiştir. Oybirliğiyle alınan kararlarla, bu iradeyi Paris Barış Konferansı'nda temsil etmek üzere Müftü Ziyaeddin Efendi görevlendirilmiş; ancak İngiliz yönetimi Müftü Efendi'nin yurt dışına çıkmasına izin vermemiştir⁴⁰. Toplantı, Türk halkının

³⁷ Dilek Yiğit Yüksel, “*Dönemin Tanıkları, Arşiv Belgeleri ve Araştırma Işığında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Sorgulanan Varlığı (1878-1964)*”, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s.47,48.

³⁸ İngiltere ve Fransa'nın kontrolünde Kıbrıs'ta kurulan Ermeni eğitim merkezi için bkz. Halil AYTEKİN, *Kıbrıs'ta Monarğa (Boğaztepe) ve Ermeni Kampı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

³⁹ Sonyel, a.g.m., ss.167-169.

⁴⁰ Sabahattin İsmail, “*1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkiler)*”, KKTC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:2, s.58.

örgütlü ve demokratik biçimde haklarını savunma gerekliliğini göstermiş, ilerideki direnişin temel taşlarını oluşturmuştur. Ayrıca bu kongre, basın faaliyetlerini canlandırmış, toplumsal birlikteliği güçlendirmiş ve Anadolu'daki Millî Mücadele ile Kıbrıs Türk halkı arasında moral ve bilgi akışını sağlayacak bir köprü kurmuştur⁴¹.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Anadolu'da başlatılan bağımsızlık mücadelesi, Kıbrıs Türk toplumu tarafından yakından takip edilmiş ve toplumun örgütlenme sürecini hızlandırmıştır. 1918 yılında toplanan Meclis-i Millî'nin ardından yayımlanmaya başlayan gazeteler ve 1920'de Larnaka'da çıkarılan İrşad dergisi aracılığıyla halk, Anadolu'daki direnişten haberdar edilmiştir. Bu dönemde oluşturulan çeşitli cemiyet ve dernekler, eğitimden bağış organizasyonlarına kadar pek çok alanda aktif faaliyet göstermiştir. Neşr-i Maarif Cemiyeti, Muhacirin-i İslamiye'ye Yardım Cemiyeti ve benzer cemiyetler hem Kıbrıs Türk halkını bilinçlendirmiş hem de Anadolu'ya destek göndermiştir. Eğitim seferberlikleri başlatılmış, millî tiyatro oyunları sahnelenmiş, yerel gazetelerde halkı örgütlenmeye teşvik eden yazılar kaleme alınmıştır. Aynı dönemde Rum basınında Enosis hayalleri ve Yunan yayılcılığına dair yazılar yer alırken, Kıbrıs Türkleri bu ideolojiye karşı millî bir duruş sergileyerek Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasını yegâne umut olarak görmüşlerdir. 1923 Lozan Antlaşması'nın imzalanması Kıbrıs Türk toplumu için moral kaynağı olmuş; Atatürk devrimleri Adada gönüllü biçimde benimsenmiştir⁴². Ancak bu süreçte, Türkiye'ye göç dalgası da başlamıştır. Gerçeklesen bu göçler, Adadaki Türk nüfusunu azaltırken, aynı dönemde Anadolu'dan kaçan bazı Rum ve Ermenilerin Kıbrıs'a yerleşmesi nüfus dengesini Türkler aleyhine bozmuştur. Başlangıçta desteklenmiş gibi görünen bu göç politikası, zamanla sakıncalı bulunmuş ve basın yoluyla halk göçe karşı uyarılmaya çalışılmıştır⁴³.

Lozan Antlaşması'nın 16., 20. ve 21. maddeleri doğrudan; 27, 30, 31, 32 ve 33. maddeleri ise dolaylı olarak Kıbrıs'la ilişkilidir. Antlaşmayla Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere'nin Kıbrıs 1914 yılındaki ilhakını tanımış, Adada yaşayan Türklerin İngiliz uyrukluğuna geçme hakları tanınmış ve isteyenlerin iki yıl içinde Türk vatandaşlığını seçebileceğine dair düzenle yapılmıştır. Ancak bu seçimi yapanların Adayı terk etmeleri

⁴¹ Gazioğlu, a.g.e., s.184-188.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Balyemez, "Kıbrıs Türk Halkının Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Milli Gün ve Sembollere Dair Hassasiyetleri (1919'dan Günümüze)", *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 74 (Mayıs 2024): ss. 45-70. <https://doi.org/10.46955/ankuayd.1412929>.

⁴³ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Türk Tarih Kurumu, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara, 2024, ss. 74-76

zorunlu tutulmuştur⁴⁴. İsmet Paşa, Lozan'daki Kıbrıs yaklaşımını Meclis'te savunmuş ve heyetin görevini başarıyla yerine getirdiğini vurgulamıştır. Lozan sonrası bazı aydınlar da önceliğin Türkiye'nin bağımsızlığı olduğunu savunarak bu yaklaşımı desteklemiştir. William Hale ve Nihat Erim gibi uzmanlar, Türk tarafının özellikle kapitülasyonların kaldırılması gibi hayati konulara odaklandığını, bu nedenle Kıbrıs konusunu önceliklendirmedini belirtmişlerdir. Lozan'da İngiltere ile Musul ve kapitülasyonlar konusunda yaşanan sert pazarlıklar da Kıbrıs meselesinin geri planda kalmasına neden olmuştur. Türk heyeti, imparatorluktan kalan yüklerden kurtulmak ve tam bağımsızlık kazanmak için önceliklerini bu şekilde belirlemiştir. Sonuç olarak, Lozan Antlaşması ile Türkiye, Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından resmen vazgeçmiştir.⁴⁵

İngiltere, 1915 yılında Yunanistan'ın yanında savaşa katılması durumunda Kıbrıs'ı bu ülkeye devredebileceği durumu, İngiltere'nin Adayı bir gün elden çıkarabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu inançla harekete geçen Rum-Yunan cephesi, 1931 yılında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması talebiyle silahlı bir isyan başlatmış, kamu binaları ateşe verilmiştir. Vali Sir Ronald Storrs, Türk kökenli kavası tarafından kurtarılmış isyan bastırıldıktan sonra kiliseye büyük bir para cezası kesilmiş, Rum liderler Adadan sürülmüştür. O tarihten sonra sömürge yönetimi, Ada'da bir baskı rejimi uygulamaya başlamış ve II. Dünya Savaşı'na kadar süren bu baskıdan Türkler de nasibini almıştır⁴⁶. Türkler, 1941 yılına kadar sembolik olarak bayrak bile çekemezken, İngilizler Ada'ya otonom vermeyi gündeme getirmiş ancak bu teklif Rumlar tarafından reddedilmiştir. 1947'de Vali Lord Winster, bir istişare meclisi kurulacağını ilan etmiş, ancak bu girişim de Rum tarafınca Enosis dışında hiçbir çözümün kabul edilmeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir⁴⁷. 1948'de anayasal çalışmalar kapsamında kurulması planlanan Yasama Meclisi de Rumlar tarafından yeterli bulunmayarak reddedilmiş, muhtariyet fikri böylece rafa kalkmıştır.

Enosis düşüncesine ivme kazandırmak isteyen Rum liderliği, 15 Ocak 1950'de Başpiskopos Makarios öncülüğünde kiliselerde bir plebisit düzenlemiş ve açık oy gizli sayım esasına göre yapılan plebisitte kullanılan oyların büyük çoğunluğu Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını desteklemiştir. Bu plebisit, Rumlar tarafından bir halk iradesi

⁴⁴ A.g.e., ss. 27-29

⁴⁵ A.g.e., ss.25-32.

⁴⁶ Sonyel, a.g.m.. s.178.

⁴⁷ Balyemez, a.g.e., ss.187-190.

göstergesi olarak sunulsa da ne İngiltere ne de Türkiye tarafından tanınmıştır⁴⁸. 1954 yılında İngiltere, Kıbrıs'a sınırlı özerklik verilmesini gündeme getirmiş ancak Ada'nın egemenliğinin hala kendisinde olacağını vurgulamıştır. Bu açıklama üzerine Rum tarafı yine öneriyi reddetmiş, Makarios ise Yunan hükümetini harekete geçirerek konuyu Birleşmiş Milletler'e taşımıştır. Ancak Genel Kurul'da şimdilik kaydıyla Kıbrıs sorununun görüşülmemesi yönünde karar çıkmıştır.⁴⁹1955 yılında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs meselesini görüşmek üzere Londra'ya davet etmiştir. Konferans öncesi Rumlar, Adadaki Türklere yönelik tehditlerde bulunmuş, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ise buna karşılık İngiltere Hükümeti'ne gerekli uyarı nota vererek yapmıştır. Başbakan Adnan Menderes, 1955 yılında yaptığı açıklamada, 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta Türklere yönelik bir saldırı veya katliam düzenleneceği yönünde ciddi duyurular aldıklarını belirtmiş ve Kıbrıslı Türklerin savunmasız kalmayacağını açıkça ifade etmiştir. Menderes, Türkiye'nin Yunanistan ile olan dostluğuna verdiği önemi vurgulamış ancak Kıbrıs'ın statüsünde Türkiye aleyhine olacak herhangi bir değişikliğe kesinlikle tahammül edilmeyeceğini belirtmiştir⁵⁰. Londra Konferansı 29 Ağustos 1955'te toplanmış, İngiltere muhtariyet önermiş, Yunanistan Enosis'te ısrar etmiş, Türkiye ise statükonun korunmasını, aksi takdirde Adanın Türkiye'ye bağlanmasını savunmuştur. Görüş farklılıkları nedeniyle konferans sonuçsuz kalmış; ancak Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kararlı bir aktör olduğu uluslararası kamuoyuna açıkça duyurulmuştur⁵¹.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, 1955 yılından sonra Ada'daki siyasal gelişmeler ele alınmış ve tezin konusu olan 1963 Aralık-1964 yıllarında Kıbrıs Türk Yönetimi'nin dış ilişkileri arşiv belgeleriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Dönemi anlamlandırmak için bazı kavramlara ve kurama ihtiyaç duyulmuştur. Bir sonraki bölümde bu kuram ve kavramlara yer verilmiştir.

⁴⁸ A.g.e., ss.194-195.

⁴⁹ Melih Esenbel, *Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.20.

⁵⁰ A.g.e., s.26.

⁵¹ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum- Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1992, ss.27-32; Sonyel, a.g.m., s.178.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, tezin kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturan *de facto*, self determinasyon hakkı, konstrüktivist kuram ele alınacaktır. Kıbrıs Türklerinin 1963 yılından sonra Ada'daki fiili yönetim tecrübesi, uluslararası arenada tam tanınma gerçekleşmeden oluşan bir *de facto* yapılanma olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte Kıbrıs Türklerinin kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde attığı adımlar ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda temel bir hak olarak kabul edilen self determinasyon kavramı ile anlamlandırılmaktadır. Tüm bu gelişmelerin nasıl şekillendiği ise uluslararası ilişkilerde konstrüktivist kuram ile değerlendirilecektir. Bahsi geçen kuram ve kavramlar, Kıbrıs Türklerinin bu dönemdeki eylemlerini devlet inşa süreci bağlamında anlamlandırmaya yardımcı olacaktır.

2.1. De Facto Kavramı

Uluslararası ilişkiler literatüründe sıkça karşılaşılan bir terim olan “*de facto*”, fiilen var olan fakat hukuki olarak tanınmayan yapıları adlandırmak için kullanılmaktadır. Terim, Latince kökenli olup, “fiili durum” anlamına gelir. Uluslararası sistemde yaygın biçimde tanınmasalar da en az iki yıl süreyle belirli bir coğrafi bölgede egemenlik kurmuş, bağımsızlık ilan etmiş ve iç egemenliklerini sürdürülebilir şekilde tesis etmiş siyasi yapılarıdır⁵². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM); Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ, Transdinyester, Somaliland ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni *de facto* devlet olarak örneklendirmektedir. Bazı yazarlar ise bu yapıları kendi kendini ilan eden otoriteler olarak da isimlendirmiştir⁵³.

⁵² John O'Loughlin, Vladimir Kolosov, Gerard Toal., “Inside the post-Soviet *de facto* States: A Comparison of Attitudes in Abkhazia, Nagorny Karabakh, South Ossetia, and Transnistria”, *Eurasian Geography and Economics*, Cilt 55, No 5, 2015, s.424.

⁵³ Van Essen, Jonte, “De Facto Regimes in International Law”, *Merkourios-Utrecht J. Int'l & Eur., L.*, Cilt: 31, 2012, s.33' den aktaran TAŞDEMİR, FATMA. "Uluslararası Hukuk Açısından De Facto Devlet Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Abhazya ve Transdinyester Örneklerini Karşılaştırmalı Analizi," Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, vol.16, s.450.

De facto statüsünde bulunan siyasi yapılar genellikle uluslararası örgütlere üye olma, uluslararası antlaşmalara taraf olma veya diplomatik tanınma elde etmekte zorluk yaşarlar⁵⁴. Fiili devlet konumundaki bu aktörler, her ne kadar tam anlamıyla devlet sayılmasa da iç işleyiş açısından devlet benzeri yapılanmalardır. Buldukları coğrafyada; otorite tesis eder, kendi siyasi kurumlarına (yasama, yürütme, yargı) sahiptir, halk desteği ve iç meşruiyetle varlık gösterir, ancak dış tanınma konusunda sınırlılıklar yaşarlar. Uluslararası alanda meşruiyet sıkıntısı yaşamalarından dolayı çeşitli izolasyonlara da maruz kalmaları mümkündür. Bu yüzden siyasi, askeri ve ekonomik olarak bir “hami devlet” tarafından desteklenmek zorunluluğu hissederler⁵⁵.

De facto tanıma süreci, bir tür “bekleme dönemi” veya “ara statü” olarak değerlendirilmektedir. Sovyet Sosyalist Devletler Birliği, 1921 yılında İngiltere ve İtalya tarafından önce *de facto*, daha sonra *de jure* tanınarak bu sürecin uygulamadaki yansımalarına örnek olarak gösterilebilir⁵⁶. Bu noktada “de facto” kavramı, tanınma kurumu çerçevesinde “de jure” (hukuki) tanımanın karşıtı olarak konumlanır. *De jure* tanıma, bir devletin varlığını kesin biçimde kabul etmek anlamına gelirken *de facto* tanıma daha sınırlı ve geri alınabilir özelliktedir. Dolayısıyla tanıma türleri, uluslararası ilişkilerde devletlerin stratejik ve diplomatik pozisyonlarını ifade eden birer araç olarak da işlev görmektedir.

Kıbrıs Türk halkının 1963 yılından sonraki dönemde oluşturduğu yönetim yapısı da *de facto* durumuyla değerlendirilebilir niteliktedir. Zira bu yıllarda Kıbrıs Türkleri, Ada'nın belirli bölgelerinde kendi kamu düzenini sağlayarak, eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerini organize etmiş ve dış dünya ile ilişkiler kurma iradesi göstermiştir. Bu yapı uluslararası toplum tarafından tanınmamış olsa da fiilen bir kamu yönetimi işlevi üstlenmiştir. Bu nedenle bu tezde “de facto” kavramının kullanılması, Kıbrıs Türklerinin siyasal varlıklarını ve o yıllardaki aksiyonlarını anlamlandırmak için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

⁵⁴ Selcen Erdal, “Uluslararası Hukukta Tanınma Kurumu ve KKTC Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 2005, s. 173.

⁵⁵ İbrahim Ayberk, Sait Akşit, Ali Dayıoğlu, “Bir De Facto Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 16, Sayı 64, 2019, s.128.

⁵⁶ Erdal, a.g.m., s. 176.

2.2. Self Determinasyon Hakkı

Self-determinasyon kavramı, uluslararası ilişkiler ve hukuk literatüründe halkların kendi siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel geleceklerini özgür iradeleriyle belirleme hakkı olarak tanımlanır⁵⁷. Bu kavram, bireylerin özgürlük hakkı fikrinden türemiş ve zamanla halkların kolektif bir hakkı haline gelmiştir.⁵⁸ Özünde, her halkın kendi kaderini dış müdahalelerden bağımsız biçimde tayin edebileceği düşüncesi yer almaktadır. Bu nedenle, self-determinasyon modern çağda yalnızca bir ilke değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği sağlayan bir norm olarak öne çıkmıştır.⁵⁹

Self-determinasyonun kökenleri, 18. yüzyılın Aydınlanma düşüncesine ve halkların kendi iradesiyle yönetim biçimlerini belirleme fikrine dayanır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Fransız Devrimi (1789) bu anlayışın ilk örnekleri olmuştur.⁶⁰ Ancak kavram, uluslararası alanda ilk kez ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 1918'de ilan ettiği On Dört İlke ile gündeme gelmiştir. Wilson, savaş sonrası barış düzeninin inşasında halkların kendi kaderini tayin etmesinin temel alınması gerektiğini savunmuştur⁶¹.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler'in kurulması ile self-determinasyon, uluslararası hukukta daha kurumsal bir statü kazanmıştır. BM Şartları'nda self-determinasyondan iki maddede açıkça bahsedilmektedir. Bunlar, BM'nin amaçları ve ilkelerini düzenleyen ilk bölümde 1. maddenin 2. fıkrası ile IX. Bölümün 55. maddesidir. Madde1(2) BM'nin ikinci amacını şöyle belirtmektedir: "Halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayin etme ilkesine saygı temelinde uluslar arasında dostane ilişkiler geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;" 55. madde ise: "...hayat standartlarını yükseltmeyi, tam istihdamı, kültürel işbirliğini ve istikrar ve mutluluk şartlarını oluşturmak amacıyla uluslararası dostane ve barışa dayanan ilişkilerin gelişebilmesi için eşit haklar prensibine ve halkların self determinasyonuna dayanarak gerçekleştirilecek insan haklarına riayet edilmesi..." şeklindedir⁶². 1960 yılında BM Genel

⁵⁷ Mustafa Koçak, "Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 23, sy. 38 (Mayıs 2018): s.93.

⁵⁸ Arsava, Ayşe Füsün. Azınlıklar Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993, s.34.

⁵⁹ Beigbeder Yves, *International Monitoring of Plebiscites, Referanda and National Elections (Self-determination and Transition to Democracy)*, (Boston: 1994), s.19

⁶⁰ Koçak, a.g.m., ss.90,91.

⁶¹ A.g.m., s.92.

⁶² BM Şartları için bkz. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.

Kurulu tarafından kabul edilen “Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Tanınması Bildirgesi”, self-determinasyonun sömürge ülkeleri için uygulanabilirliğini güçlendirmiştir⁶³. Bu süreçte Afrika, Asya ve Orta Doğu’da birçok yeni devletin kurulması, kavramın pratikte güçlü bir rol oynadığını göstermektedir.

Self-determinasyonun literatürde iki boyutu öne çıkar: içsel self-determinasyon ve dışsal self-determinasyon. İçsel self-determinasyon, devletlerin kendi iç örgütlenmelerine ilişkindir. Bu hak, belirli ortak kimliğe sahip halkların dış müdahale olmaksızın istedikleri yönetim biçimini seçebilme özgürlüğünü ifade eder. Çoğunlukla siyasi sistemin ve hükümet yapısının belirlenmesiyle ilişkilendirilen bu boyut, aynı zamanda bir ülke içerisindeki etnik veya ulusal azınlıklar ile yerli halklar açısından da anlam taşır. Bu bağlamda içsel self-determinasyon, demokratik yönetim, kültürel hakların korunması ve özerklik gibi uygulamalarla somutlaşmaktadır⁶⁴. Dışsal self-determinasyon ise, bir topluluğun kendi siyasi kaderini tayin ederek bağımsız bir devlet oluşturma hakkını ifade etmektedir. Bu ilke, ortak kimliğe sahip halkların yabancı egemenlikten uzak biçimde uluslararası statülerini belirleyip egemenliklerini tesis etmelerini içerir. Özellikle sömürge altında yaşayan ya da işgal koşullarına maruz kalan toplumların bağımsızlık yönündeki taleplerine meşruiyet kazandıran bir hak olarak önem taşımaktadır⁶⁵. Birleşmiş Milletler belgelerinde self-determinasyon hakkı tanınsa da bunun “devletlerin toprak bütünlüğünü bozmayacak” biçimde kullanılabileceği vurgulanır⁶⁶. Bu nedenle, uygulamada self-determinasyon çoğu zaman bağımsızlık yerine özerklik, kültürel haklar veya siyasi temsil gibi düzenlemelerle sınırlı kalmaktadır.

İçsel self-determinasyon, özellikle 1966 İkiz Sözleşmeler sonrasında demokratik rejimlerin evrensel insan haklarını güvence altına alma yükümlülüğüyle ilişkilendirilmiştir. Bunun sağlanması ayrılıkçı hareketleri tamamen engellemese de bu tür taleplerin daha barışçıl ve demokratik koşullarda tartışılmasına imkân tanımaktadır. Federalleşme örneklerinde görüldüğü üzere, her federasyonda ayrılık taleplerinin ortaya çıkmaması, bu olgunun büyük ölçüde gruplar arası tarihsel deneyimler ve bunların günümüzdeki algılarıyla

⁶³ Mustafa Kütükçü, “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 12 (2004), s.268.

⁶⁴ Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of the Minorities*, Clarendon Press, Oxford-1992, s. 218.

⁶⁵ Arsava, *a.g.e.*, s. 77-80

⁶⁶ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1994 s.188.

bağlantılı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla self-determinasyon hakkı, tek boyutlu bir kavram olmaktan ziyade, farklı tarihsel, siyasi ve toplumsal faktörlerin etkileşimiyle şekillenen değişken bir olgu olarak değerlendirilmektedir⁶⁷.

Kıbrıs meselesi, self-determinasyon hakkının en çok tartışıldığı alanlardan biridir. 1960 Anayasası ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Türk ve Rum toplumlarının eşit ortaklığına dayalıydı. Ancak Rum tarafı, self-determinasyon hakkını yalnızca Rum çoğunluğa aitmiş gibi yorumlayarak Enosis hedefi doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Türk tarafı ise bu yaklaşımı reddederek, self-determinasyonun iki toplum için de eşit şekilde tanınması gerektiğini savundu. 1963'te başlayan anayasal kriz, self-determinasyonun tek taraflı uygulanmasının ne denli sorunlu sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymuştur. Kıbrıs Türk halkı hem Türkiye ile koordinasyon hem de BM nezdindeki diplomatik girişimlerle, kendi kaderini tayin hakkını varoluşlarının temel dayanağı olarak savunmuştur.

Sonuç olarak, self-determinasyon uluslararası düzenin hem en güçlü hem de en tartışmalı ilkelerinden biri olmaya devam etmektedir. Bir yandan halkların özgür iradesine meşruiyet kazandırırken, diğer yandan devletlerin toprak bütünlüğü ile çatışabilmektedir. Kıbrıs örneği, bu kavramın uygulamada hassas dengeler üzerine kurulu olduğunu açıkça göstermektedir.

2.3. Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık

Uluslararası İlişkiler disiplini, alanındaki kuramların çeşitliliği sebebiyle oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Sosyal inşacılık da bu disipline katkı sağlayan kuramlardan biridir. Sosyal inşacılık, devletlerin davranışlarını yalnızca maddi güç, askeri kapasite veya ekonomik çıkarlarla değil kimlikler, normlar, değerler ve sosyal etkileşimler gibi sosyal olarak inşa edilmiş öğelerle açıkladığından dolayı bir yaklaşım olmanın ötesindedir. Fikirlerin, dünya siyasetinin yapısını nasıl tanımlayıp dönüştürebileceğine, devletlerin kimliklerini ve çıkarlarını nasıl şekillendirdiğine, hangi eylemlerin meşru sayılacağına ve buna nasıl karar verileceğine odaklanan sosyal inşacılık, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, Uluslararası İlişkiler alanında oldukça ilgi görmeye başlamıştır. Sosyal inşacılık,

⁶⁷ Koçak, a.g.m., s.138-139.

iki ana akım teorisi olan realizm ve liberalizmin Soğuk Savaş'ın sona ermesini öngörememesi ve ilk başlarda durumu açıklayamaması sonucu Uluslararası İlişkiler literatürüne katkı sağlamaya başlamıştır⁶⁸.

Başlangıçta sosyoloji alanında ortaya çıkmış bir yaklaşımken, uluslararası ilişkilerle ilk kez Nicholas Onuf'un "A World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" ve Friedrich Kratochwill'in "Rules, Norms and Decisions" adlı eserleri aracılığıyla alana girmiştir. Bu teorinin uluslararası ilişkilerdeki en tanınan isimlerinden biri olan Alexander Wendt, konstrüktivizmin temel metinleri arasında sayılan "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics" adlı makalesini 1992 yılında, Social Theory of International Politics adlı kitabını ise 1999 yılında yayımlamıştır. Ayrıca John Ruggie ve Richard Ashley de 1980'li yıllarda konstrüktivist düşüncenin kavramsal ve kuramsal gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır⁶⁹.

Sosyal inşacılık, fikirlerin, normların ve kimliklerin maddi unsurlar kadar belirleyici olduğunu savunur. Realist ve liberal gelenekler fikir ve normlara araçsal bir değer yüklerken inşacılar, bu unsurların devletlerin dış politikasını ve uluslararası sistemin yapısını şekillendiren kurucu bileşenler olduğunu ileri sürer⁷⁰. Ayrıca devlet, sabit ve nesnel bir varlık değildir. Aksine, devletin kimliği; tarihsel süreçler, toplumsal ilişkiler ve kültürel etkiler gibi çeşitli unsurlar tarafından biçimlendirilir. Bu kimlik, devletin çıkarlarını ve uluslararası alandaki davranışlarını da belirlemiştir. Wendt'e göre ise devletin iki farklı kimliği vardır: Biri, uluslararası toplumun devlete yüklediği statü, rol ve kişilik gibi unsurların şekillendirdiği sosyal kimlik diğeri ise devletin iç dinamikleriyle, yani maddi koşullar, ideolojiler ve kültürel özelliklerle oluşan tüzel kimliğidir⁷¹.

Bu kuram, gücü yalnızca maddi kaynaklarla sınırlı görmez. Buna ek olarak düşünsel unsurları da kapsar ve gücün hangi çıkarlar doğrultusunda kullanıldığına odaklanır. Bu perspektife göre, uluslararası sistemde yer alan aktörler, sistemin normlarını benimseyip içselleştirir ve zamanla bu normlar, kimliğin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Dolayısıyla, kimliklerin oluşumu, çıkarların belirlenmesinde baş rol üstlenir. Aktörlerin benimsedikleri kimliklere uygun politikalar üretmeleri ve çıkarlarının da bu kimlikler doğrultusunda

⁶⁸ Trine Flockhart, "İnşacılık ve Dış Politika", Dış Politika: Teoriler, Aktörler ve Örnek Olaylar, Ed. Steve, Smith ve Hadfield, Dunne, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, s.79,80.

⁶⁹ Murat Ercan ve Nuray Altındağ. "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Konstrüktivizm Teorisi- Avrupa Birliği ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme." *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023, s.153.

⁷⁰ Ertan Efeğil, *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*, Gündoğan Yayınları, Birinci Baskı, Kasım 2018, s.84.

⁷¹ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara 2013, s.153.

şekillenmesi, sosyal inşacılığın temel varsayımlarındandır. Bu doğrultuda, aktör davranışlarının belirleyicisi hem kimlik hem de çıkarlar olarak kabul edilir. Bu kuramda normlar, yalnızca davranışları düzenleyen kurallar olarak değil, aynı zamanda kimliklerin ve çıkarların oluşumuna katkı sağlayan kurucu öğeler olarak görülür. Bu çerçevede çıkarların değişebilir olması, güvenlik algısıyla ilişkilendirilen tehdit, düşmanlık ve anarşi gibi kavramların da değişken olabileceğini ortaya koyar. Devletin davranışlarını şekillendiren en önemli unsurun onun kimliği olduğunu savunur. Devlet kimliği, içsel, örgütsel veya kişisel özellikleri kapsarken devletin sistemdeki diğer aktörlerle kurduğu ilişkilerde kendisine yüklediği anlamlardan oluşan sosyal kimliği de barındırır. Sosyal inşaacıya göre, aktörlerin yalnızca tek bir örgütsel kimliği olduğu ve bu kimliğin iç politik süreçlerde şekillendiği varsayılır. Bu nedenle, sistem düzeyinde bu kimliğe yer verilmesi mümkün görülmez. Bu bağlamda sosyal inşacılık kuramı, sosyal kimliğe ve bu kimliğin nasıl oluştuğuna özel bir önem atfeder. Aktörlerin sürekli etkileşim içinde olması, onların birden fazla sosyal kimlik geliştirmelerine yol açar. Bireylerin farklı sosyal ilişkilerde kendilerini eş, ebeveyn, öğretmen gibi çeşitli rollerle tanımlamaları gibi devletler de farklı etkileşimler sonucu farklı kimlikler benimseyebilir. Kimliklerin, çıkarların belirlenmesinde ve dolayısıyla dış politika tercihleri üzerinde etkili olduğu fikri, Wendt'in kimlik ve çıkarların dışsal değil, etkileşim yoluyla oluşan içsel kavramlar olduğunu savunmasına yol açmıştır. Wendt'e göre, aktörlerin kimlik ve çıkarları, diğer aktörlerle girdikleri ilişkiler aracılığıyla şekillenir, bu ilişkiler sonucunda oluşan yapı ise karşılıklı anlam atamalarıyla ortaya çıkar⁷².

Kıbrıs Türk halkı, 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Adadaki siyasal çözümler ve şiddet ortamı karşısında yalnızca hayatta kalma mücadelesi vermekle kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplum nezdinde tanınan ve söz sahibi bir aktör olma çabasına da girişmiştir. Kıbrıs Türklerinin siyasal yapının dışına itilmesi, yalnızca bir iç çatışma meselesi değil, aynı zamanda kimlik, temsil ve uluslararası sistemdeki konumlarının yeniden tanımlandığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu dönem, uluslararası meşruiyetin kaybedilmemesi için diplomatik alanda yoğun bir mücadelenin yürütüldüğü kritik bir evreyi temsil etmektedir. Bu süreçte geliştirilmeye çalışılan dış ilişkiler, yalnızca devletlerarası çıkar temelli dinamiklerle değil aynı zamanda kimlik, meşruiyet ve norm üretimi gibi daha derin toplumsal unsurlarla da şekillenmiştir.

⁷² Ercan ve Altındağ, a.g.m., ss.154-155.

Tezde, Kıbrıs'ta 1963 yılının sonundan itibaren yaşanan gelişmeler sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde ele alınacaktır. Sosyal inşacılığın, Kıbrıs Türklerinin bu dönemde dış ilişkilerdeki yönelimlerini söylem, kimlik inşası ve uluslararası normlarla kurdukları ilişkiler üzerinden anlamlandırmaya olanak tanıyıp tanımadığı tartışılacaktır.

3. KIBRIS'TA SİYASAL GELİŞMELER (1955-1963)

3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Doğru

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios III'un girişimleriyle Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini BM gündemine taşıması ve BM Genel Kurulunda bu konuda bir karar alınmaması gerginliği arttırmıştır. Bu karar hem Ada'da hem Yunanistan'da protesto edilmiştir. 18-19 Aralık 1954 tarihinde Lefkoşa'da başlayan protestolar isyana dönüşmüş, İngiliz yönetimi sert önlemlerle isyanı bastırmak zorunda kalmıştır⁷³. İkinci Rum isyanı sonrasındaki gelişmeler bir süre sonra şiddete evrilmiştir.

Yunanca adının açılımı Ethniki Organosis Kyprion Agoniston, Türkçesi "Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü" olan EOKA, askeri kanadın liderliğini Yunan Albayı Grivas'ın, dini ve siyasi liderliğini Başpiskopos Makarios III'un üstlendiği Enosis'i gerçekleştirmek için kurulmuş paramiliter bir örgüttür. Kıbrıslı Rum Panikos Neokleus'un aktardığına göre, örgütle beraber yıllar içerisinde ev ve okullara "Yunanlı" kavramı girmiş, EOKA başarıları ve Yunan ideolojileri derslerde anlatılarak milli duygular işlenilmiştir⁷⁴.

Kıbrıs'ta önceleri sınırlı sayıdaki sabotajlar şeklinde başlayan saldırılar giderek bireysel ve toplu suikast girişimlerine dönüşmüştür. Hedef polis ve askerler olmasına rağmen sivil halk da zarar görmüş ve Enosis'i desteklemeyen herkes düşman ilan edilmiştir Başlarda İngiliz yönetimine karşı olan saldırılar Kıbrıs Türklerine de yönelmiştir. EOKA, ilk eylemlerini 1 Nisan 1955'te Ada'nın birçok yerinde bombalar patlatarak gerçekleştirmiştir. "Dighenis" takma adıyla Grivas o gün yayımladığı bildiride şu ifadeleri kullanmıştır⁷⁵: "*Karşımızda iki düşman vardır, Birincisi İngilizler, ikincisi Türklere'dir. İlk olarak İngilizlerle mücadele edeceğiz ve onları yeneceğiz. Ada'dan kovacağız. Ondan sonra Türkleri imha edeceğiz. Hedefimiz ilhaktır. Her ne pahasına olursa olsun, bu gayeye ulaşmak vazifemizdir.*"

⁷³ Detaylar için bkz. Balyemez, Mehmet. *Balyemez, "İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18-19 Aralık 1954)". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 37, sy. 103 (Mayıs 2021)*

⁷⁴ Panikos Neokleus, *Tarihe Işık Tutan Anılar 1955- 1974 Kıbrıs*, Çevirmen: Melis Kızıldağ, Kalkedon, İstanbul 2011, s.149.

⁷⁵H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum- Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1992, s. 44.

İngiliz Sömürge Yönetimi polis teşkilatı içerisinde bulunan Rumların örgüt ile iş birliği yapması sonucu İngiliz yönetimi Kıbrıs Türklerini “yardımcı polis”⁷⁶ olarak işe almış ve Rumlarla karşı karşıya gelmelerine sebep olmuştur. EOKA saldırıları, 21 Haziran 1955’ten itibaren kendilerine karşı koyan Kıbrıs Türklerine de yönelmeye başlamıştır⁷⁷. Bu saldırılar sonucunda kendilerini güvende hissetmeyen binlerce Kıbrıs Türkü yaşam alanlarını terk ederek göç etmek zorunda kalmıştır⁷⁸.

Ada’da baş gösteren terör olaylarının ardından, İngiltere Kıbrıs meselesine Türkiye’nin de taraf olarak katılmasını sağlamak amacıyla yeni bir stratejiyi uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede, 30 Haziran 1955 tarihinde hem Türk hem de Yunan hükümetlerine iletilen notalarla, “*Kıbrıs da Dâhil Olmak Üzere, Doğu Akdeniz’i İlgilendiren Siyasi Meseleleri ve Savunma Meselelerini*” ele almak üzere Londra’da bir konferans düzenlenmesi önerilmiştir. İngiltere, iki hükümetle gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda, konferansın 29 Ağustos 1955 tarihinde yapılmasına karar vermiştir⁷⁹. Londra’da 30 Ağustos 1955’te toplanan konferansa Dr. Fazıl Küçük ve beraberindeki heyet katılarak Türk toplumunun görüş ve endişelerini uluslararası alana taşımıştır.

Konferans öncesi Rumlar, Adadaki Türklere yönelik tehditlerde bulunmuştur. Başbakan Adnan Menderes, 28 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı açıklamada; Kıbrıs’ta Türklere yönelik bir saldırı veya katliam düzenleneceği yönünde ciddi duyular aldıklarını belirtmiş ve Kıbrıslı Türklerin savunmasız kalmayacağını açıkça ifade etmiştir. Menderes, Türkiye’nin Yunanistan ile olan dostluğuna verdiği önemi vurgulamış ancak Kıbrıs’ın statüsünde Türkiye aleyhine olacak herhangi bir değişikliğe kesinlikle tahammül edilmeyeceğini belirtmiştir⁸⁰. Londra Konferansı 29 Ağustos 1955’te toplanmış, İngiltere muhtariyet önermiş, Yunanistan Enosis’te ısrar etmiş, Türkiye ise statükonun korunmasını, aksi takdirde Ada’nın Türkiye’ye bağlanmasını savunmuştur. Görüş farklılıkları nedeniyle konferans sonuçsuz kalmış; ancak

⁷⁶ *Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi*. Cyprus Annual Report on the Cyprus Police Force For The Year 1955 by G.H. Robins, M.B.E Commissioner of Police. Nicosia Printing Works, Nicosia 1956.

⁷⁷ Kemal Akmaral, “*Kıbrıs Türkü’nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan’a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*”, Bilge Karınca, İstanbul 2004, s. 94,95.

⁷⁸ Murat Salep, *Türk Dış Politikasında Kıbrıs Zürih’ten Kanlı Noel’e*, Ankara 2022, s. 39,40.; Yüksel, age., s. 87, Gürel, a.g.e., s. 345.

⁷⁹ FCO 141-3346-1, Murder, 1.000 Pound Reward, From Police of Commissioner, 11th August 1955, aktaran: Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960) ...*, s.192.

⁸⁰ Esenbel, a.g.e., s.26.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kararlı bir aktör olduğu uluslararası kamuoyuna açıkça duyurulmuştur⁸¹.

Konferans esnasında 6-7 Eylül olayları yaşanmıştır⁸². Bu gelişme konferansın seyrini olumsuz etkilemiştir. Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberinin yayılması sonrası Türkiye'de mobilize olmuş kitleler, Beyoğlu'nda gayrimüslimlere ait iş yerleri ve ibadethanelere saldırmış, benzer olaylar İzmir'de de yaşanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs meselesine resmen taraf olduğu bu dönemde, 6-7 Eylül olaylarının yarattığı baskıdan dolayı zor durumda kalmıştır⁸³.

İstanbul ve İzmir'de yaşanan olaylar, Demokrat Parti (DP) içerisinde de siyasi huzursuzluk yaratmış ve 30 Kasım 1955'te hükümetin istifasına neden olmuştur. Ancak yeni kabine tekrar DP tarafından kurulmuş, Başbakan Adnan Menderes ise 14 Aralık 1955'te TBMM'ye sunduğu Hükümet Programı'nda, Kıbrıs meselesine dair izlenen politikanın sürdürüleceğini beyan etmiştir⁸⁴. Böylece Türkiye'nin Kıbrıs politikasında bir değişikliğe gidilmediği net bir şekilde ifade edilmiştir. Ada'da ise yaşanan olaylar, hem Kıbrıs Türk Cemiyeti (KTC) hem de Kıbrıs Türk Partisi (KTP) açısından ciddi sorunlara yol açmıştır. 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde Türkiye'deki gayrimüslim vatandaşlara yönelik gerçekleşen saldırılar, sorumlu tutulan KTC'nin merkez yönetimi ve şubelerinin kapatılmasıyla sonuçlanmış, KTP'nin de faaliyetlerini etkilemiş, DP yönetimi durumu geçici olarak sessizlik ve hareketsizlikle karşılamayı tercih etmiştir⁸⁵.

Kıbrıs Türk toplumu, 1950'li yılların başında Rumların Enosis hedefli plebisit ve BM girişimlerinin ardından, 1955'te EOKA'nın başlattığı silahlı saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs Türkleri, bu tehdit karşısında önce köy bazlı küçük savunma grupları kurmuş, Volkan, KITEMB, Kara Yılan gibi daha örgütlü yapılarla güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Dr. Fazıl Küçük'ün önderliğinde kurulan bu yapılar, toplumun moralini diri tutmayı amaçlamış, ancak sınırlı kaynaklar, profesyonel olmayan yapılar ve dağınık

⁸¹ Alasya, a.g.e., s.27-32.

⁸² 6-7 Eylül 1955 tarihinde yaşanan olayların ele alındığı gelişmeler için bkz. Mehmet Balyemez, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti", Atatürk Ansiklopedisi, <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/563/K%C4%B1br%C4%B1s-T%C3%BCrkt%C3%BCr-Cemiyeti> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2025).

⁸³ Detaylar için bkz. Mehmet Balyemez, İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960), ss. 216-218.

⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:X, Cilt:8 İçtima:2, On Dördüncü İnikat, 14 Aralık 1955 Çarşamba, s.254

⁸⁵ Mehmet Balyemez, Kıbrıs Sorunu'nda Önemli Bir Girişim: Kıbrıs Türktür Partisi ve Demokrat Parti ile İlişkileri. Journal Of Mehmet Akif Ersoy University Economics And Administrative Sciences Faculty, 9(3), s.1719.

örgütlenme nedeniyle etkileri sınırlı kalmıştır. Volkan, en uzun süre varlık gösteren örgüt olurken, 1957 itibarıyla lider kadrosunun tutuklanması ve İngiliz baskısıyla zayıflamıştır. Aynı yıl, Volkan'dan ayrılan genç bir grup 9 Eylül Cephesi'ni kurmuş, ancak lider kadrosunun bomba hazırlığı sırasında yaşanan patlama sonucunda hayatını kaybetmesiyle bu yapı da dağılmıştır. Yıldırım ve Karaçete gibi bazı örgütlerin varlığı ise ya şüpheli kalmış ya da yağma gibi olumsuz eylemlerle anılmıştır. Tüm bu örgütler, merkezi bir komuta yapısından yoksun, siyasi destekten uzak ve çoğunlukla yerel düzeyde kalmıştır. Buna rağmen söz konusu oluşumlar EOKA'ya karşı Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini savunma çabası açısından anlamlı bir zemini hazırlamıştır. Elde edilen tecrübeler, Türkiye'nin de desteğini alan profesyonel yapıdaki Türk Mukavemet Teşkilatı'na (TMT) temel teşkil etmiştir. Bu örgütlenme süreci, Kıbrıs Türk toplumunun ulusal bilincinin gelişmesinde ve kendi savunma kapasitesini oluşturmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur⁸⁶.

15 Kasım 1957'de Rauf R. Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi öncülüğünde TMT kurulmuştur. TMT'nin ilk bildirisi, 26 Kasım 1957 tarihinden itibaren tüm yerleşim yerlerine dağıttıktan sonra örgütlenme ve savunma birimlerini oluşturmaya başlamıştır⁸⁷. TMT, bir saldırı ya da terör örgütü değil halkın güvenliğini sağlamak ve Enosis'e karşı toplum tepkisinin ortaya koymak için kurulmuştur. TMT kısa sürede köy, kasaba ve semtlerde örgütlenerek halkı eğitmiş ve 1958 yılının sonlarından itibaren de bazı üyelerini Türkiye'ye göndererek askeri eğitim aldirmiştir. Böylece, toplumun her kesiminden bireylerin katılımıyla örgütlenen TMT moral ve toplumsal dayanışma anlamında da etkili olmuştur. Geniş halk desteğini arkasına alan TMT, Kıbrıs Türk halkının öz savunma mekanizması haline gelmiştir. Yunanistan'ın Enosis propagandalarına karşılık, Kıbrıs Türkleri de halk tabanında kabul görececek bir çözüm olarak Taksim görüşünü benimsemiştir. İngiltere'nin Taksim'i kabul ettiğine dair çıkan bir haber üzerine 27-28 Ocak 1958 tarihinde Lefkoşa ve Mağusa'da yapılan sevinç gösterileri sırasında İngiliz polislerinin Türk halkına sert müdahalesi, süreci simgesel hâle getirmiştir. Bu mitingler, Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı duruşunu, Taksim'e olan bağlılığını ve sömürge yönetimine yönelik anti-emperyalist tavrını tüm dünyaya duyurmuştur⁸⁸.

⁸⁶ Balyemez, a.g.e. s.322-328.

⁸⁷ Balyemez, a.g.e. s. 329-331.

⁸⁸ Sabahattin İsmail, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)*, KKTC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:2, ss.96-100; Akmaral, a.g.e. s.99-102.

EOKA saldırılarının 1958 yılı nisan ayında yeniden yoğunlaşması üzerine, KTP yönetimi yıllardır çözülemeyen belediyeler meselesine kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla önemli adımlar atmıştır. 4 Mayıs 1958 tarihinde Lefkoşa’da yapılan toplantıda, bağımsız bir Türk belediyesi kurulmasına karar verilmiş, ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi’nin bu karara bir hafta içinde olumlu yanıt vermemesi durumunda, Türk tarafının kendi belediye seçimlerini yapacağı, Rum belediyesinin kararlarını tanımayacağı ve Rumlara vergi ödemeyeceği de açıklanmıştır⁸⁹. Bu gelişmelerin ardından, Kıbrıs Valisi Hugh Foot, KTP Başkanı Dr. Fazıl Küçük ile bir görüşme yapmış; ancak Dr. Küçük, ayrı belediye kurma düşüncesinden geri adım atılmayacağını ve Kıbrıs meselesinin çözüm yolunun Taksim olduğunu vurgulamıştır⁹⁰. Tüm bu sürecin sonucunda, Lefkoşa Türk Belediyesi 16 Haziran 1958’de resmen faaliyete geçmiştir⁹¹. Böylece Rum ve Türk toplumları arasında zaten zayıf olan ilişkiler kopmaya başlamıştır.

Tüm bunlar yaşanırken İngiliz Hükümeti, 19 Haziran 1958’de İngiltere Başbakanı Harold Macmillan tarafından önerilen ve Kıbrıs’ta istikrarı sağlamak amacıyla hazırlanan bir yönetim modeli olan Macmillan Planı’nı açıklamıştır. Plana göre, Kıbrıs yalnızca İngiltere ile değil, aynı zamanda Yunanistan ve Türkiye ile de ilişkili olacak şekilde yapılandırılmıştır. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’nin iş birliği içinde hareket etmesini ve Ada’nın barış, ilerleme ve refahı için ortak sorumluluk almasını öngörmüştür. Her iki cemaat için ayrı Temsilciler Meclisi kurulması, bu meclislerin toplumsal konularda yasama yetkisine sahip olması da planın içeriğinde yer almıştır. Ayrıca plana göre, siyasi sistem, her iki cemaatin temsilcileri ve garantör devletlerin katılımıyla oluşturulmuş, iç yönetimin bir kısmının karma bir konsey aracılığıyla yürütülmesi, dış ilişkiler, savunma ve iç güvenlik gibi konuların ise doğrudan vali ve garantör devletler tarafından yönetilmesini öngörmüştür. Ayrıca yeni siyasi sistemin yerleşmesi ve istikrar ortamının sağlanması amacıyla adanın uluslararası statüsünün yedi yıl boyunca değişmeden kalacağı belirtilmiştir⁹².

Plan, uzun vadede İngiltere’nin üslerini koruyarak egemenliği Yunanistan ve Türkiye ile paylaşabileceği fikrini de içermiştir. Türk hükümeti başlangıçta tereddüt etse de planı kabul

⁸⁹ *Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi*, Bozkurt, 5 Mayıs 1958.

⁹⁰ *Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi*, Bozkurt, 6 Mayıs 1958.

⁹¹ *Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi*, Bozkurt, 17 Haziran 1958.

⁹² Zaim, M. Necatigil, *Cyprus: Constitutional Proposals and Developments*, Public Information Office, Turkish Federated State of Cyprus, 1977, s.51.

etmiştir. Türkiye, Ortadoğu Burhan Işın'ı⁹³ 1 Ekim 1958 tarihinden itibaren Kıbrıs'a temsilci olarak görevlendirmiş, Yunanistan ise Türkiye ile aynı gerekçe ile planın Taksim neden olacağı ve Kıbrıs Türk toplumuna haklar vermesinden dolayı planı reddetmiştir. Rum lider Makarios III, başlangıçta kamuoyu önünde plana karşı çıksa da özelde geçici bir özyönetim süreci sonrası BM denetiminde bağımsızlığa açık olabileceğini düşünmüştür. Türkiye temsilcisinin geliş tarihi yaklaştıkça, Rum tarafında siyasi baskılar artarken, Makarios III arabuluculuk için Batılı diplomatlarla temasa geçmiş ve bu koşullar altında stratejik tavizler vermiştir. Bu dönemde EOKA'nın lideri Grivas, self-determinasyon söylemini sürdürse de asıl hedeflerinin Enosis olduğunu netleştirmiştir. Grivas, Macmillan Planı'na karşı çıkılması için Kıbrıs Rum toplumuna çağrıda bulunmuş ve hem Ada'da direnişi artıracaklarını hem de uluslararası düzeyde baskı kurulması için Yunanistan'ın devreye girmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak NATO'dan çekilme fikri, Yunan hükümeti tarafından ülke güvenliği açısından gerçekçi bulunmamış, 7 Eylül'de Grivas ateşkesi sona erdirerek EOKA'yı harekete geçirmiştir. Bu dönemde örgütün faaliyetleri özellikle Gazimağusa ve Lefkoşa'da yoğunlaşmış ve ciddi güvenlik endişeleri yaratmıştır. Artan askerî önlemler sonucunda şehirlerdeki denetimler sıklaştırılmıştır. Bu süreçte Makarios'un ve Grivas'ın manevraları, Ada'daki siyasi çözüm çabalarının doğrudan çatışma ve güvenlik tehditleriyle iç içe geçtiğini göstermiştir⁹⁴.

3.1.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları

Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'de başlattığı girişimler, İngiltere'nin konuya Türkiye'yi dâhil etmesi ve kendi çıkarlarını korumak istemesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştı. Türk tarafı da bu süre zarfında Taksim politikasını uygulamaya başlamıştır. Yunanistan'ın Enosis taleplerinin BM tarafından kabul görmemesi ve Kıbrıs'taki toplumlararası çatışmaların Türk-Yunan savaşına evrilme ihtimalinden çekinmesi, Türkiye ise Irak darbesiyle Bağdat Paktı'nın zayıflaması, Kıbrıs Türklerinin uğradığı saldırılar ve ekonomik krizler nedeniyle Taksim politikasından geri adım atmasına sebep olmuştur. 1958 yılında mevcut konjonktür bağımsız bir Kıbrıs devleti fikrine sıcak bakılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu

⁹³ *Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi*, "Burhan Işın Kıbrıs Türk Temsilcisi Oldu", Zafer, 30 Eylül 1958, s. 1 ve 4.

⁹⁴ David French, *Fighting EOKA: The British Counter-insurgency Campaign on Cyprus, 1955-1959*, Oxford University Press, London 2015, ss. 271-274.

bağlamda ilk resmi temas, 6 Aralık 1958'de Averoff ve Fatin Rüştü Zorlu arasında gerçekleşmiş ve ardından Paris, Zürih ve Londra'da yürütülen görüşmelerle çözüm arayışı devam etmiştir.

5-11 Şubat 1959 tarihli Zürih Konferansı'nda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını belirleyen 27 maddelik belge ile Garanti ve İttifak Antlaşmaları üzerinde uzlaşma sağlanmıştır⁹⁵. 17-19 Şubat'ta Londra'da toplanan konferansta bu metinler, İngiltere ve Kıbrıslı taraflara sunulmuş ve resmîyet kazanmıştır. Görüşmelerde Kıbrıs Türk toplumunu Dr. Fazıl Küçük, Rauf Raif Denktaş ve Osman Örek temsil etmiştir. Kıbrıs Rumlarını temsilen Başpiskopos Makarios III yer almıştır. Londra'ya giderken Başbakan Adnan Menderes'in uçağı kaza yapmış, ancak kazadan sağ kurtulmuş ve Başbakan antlaşmayı hastanede imzalamıştır. Yeni devletin yapısı çift toplumlu bir düzene dayanıyordu: Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktır. Resmi diller Türkçe ve Yunanca olarak belirlenmiş, Bakanlar Kurulu, meclis yapısı, kamu hizmeti ve güvenlik güçlerinde %70 Rum- %30 Türk oranı gözetilmiştir. Ayrıca her toplumun kültürel, ekonomik ve dini konuları ile ilgili kendi meclisi bulunması, önemli kararların karşılıklı veto hakkıyla alınabilmesi ile mümkün olabilmıştır. Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü garanti altına alınırken, herhangi bir devlete bağlanma ya da bölünme yasaklanmış, tüm bu düzenlemeler anayasal güvenceye bağlanmıştır⁹⁶.

Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde kabul edilen Garanti ve İttifak Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası statüsünü ve tarafların yükümlülüklerini belirlemiştir. Garanti Antlaşması ile üç garantör devletin Ada ile ilgili ilişki ve sorumlulukları belirlenmiştir⁹⁷. Yeni kurulan Cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini garanti altına alırken devletin herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılmasını da yasaklamıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere bu düzeni korumayı taahhüt etmiş, ihlal durumunda ise müşterek veya tek taraflı müdahale hakkı saklı tutulmuştur. Ayrıca, İngiltere'nin talebiyle, Ada'da kendi egemenliğinde kalan bölgelerin, Egemen Üsler Bölgesi; bütünlüğü de güvence altına alınmıştır. Bu antlaşma süresizdir. İttifak Antlaşması ise sadece Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılmıştır. Amaç, bölgede barışı korumak ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile bütünlüğünü sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, tarafların katılımıyla bir askerî karargâh kurulmuş, burada görev yapacak Yunan

⁹⁵Antlaşma maddelerini orijinal metinden okumak için bkz. <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/history/republic/agmt-zurich.html> (Erişim. 20.01.2025)

⁹⁶ Yüksel, a.g.e., s.119-122.

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 13.Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul 2000, s.534.

ve Türk birliklerinin sayıları net olarak belirlenmiştir. Karargâh komutanlığı her yıl dönüşümlü olarak farklı uyruklardan subaylara devredilecektir. Zürih Antlaşması ve onu izleyen açıklamalar, tarafların üzerinde uzlaştığı anayasal düzeni ve siyasi yapıyı teyit etmiştir. 17 Şubat 1959 tarihli İngiltere bildirisini ile İngiltere, üs bölgeleri dışındaki Kıbrıs egemenliğini devretmeyi kabul etmiş, Türkiye ve Yunanistan da aynı gün karşılıklı diplomatik bildiri yayınlamıştır. 19 Şubat'ta Rum ve Türk liderlerin imzaladığı belge ile her toplumun siyasi temsil hakkı tanınmış ve anayasanın en geç bir yıl içinde yürürlüğe girmesi hedeflenmiştir. Bu antlaşmalar, Türkiye'ye Kıbrıs üzerinde Yunanistan kadar söz hakkı tanımış, Kıbrıs Türklerini azınlık statüsünden çıkarıp siyasi eşitliğe dayalı vatandaşlık statüsüne kavuşturmuştur. Bu durum, Türk tarafı için Enosis tehdidine karşı ciddi bir kazanım olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca antlaşmaların ardından Makarios'un sürgünü sona ermiş ve Ada'ya dönüşü sağlanmış; EOKA lideri Grivas ise adayı terk etmiş, Yunanistan'da kahraman olarak karşılanmış ve onurlandırılmıştır.⁹⁸

19 Şubat 1959 tarihli Londra Antlaşması'ndan sonra Ada'da İngiliz yönetiminin, Kıbrıs Türklerinin ve Rumların birlikte çalışmalar yapması gerekeceği yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Antlaşma sonrasında Ada'da geçiş süreci başlamış ve bu dönemde çeşitli komisyonların kurulması planlanmıştır. Yeni kurulacak cumhuriyetin Anayasa Tasarısı'nı hazırlamak amacıyla beş kişiden oluşan Karma Komisyon, yönetimin devrinin hazırlanması amacıyla Geçici Komite ve Londra Konferansı'nın öngördüğü nihai antlaşmaları hazırlamak amacıyla Londra'da bir Konsey oluşturulmuştur. Karma Komisyon'da Türkiye Delegeşi Başkanı Prof. Dr. Nihat Erim, yardımcısı Doç. Dr. Suat Bilge; Yunan Delegeşi Başkanı Prof. Dr. Tsatsos; Kıbrıs Türk Delegeşi Başkanı Rauf Raif Denktaş; Rum Delegeşi Başkanı Glafkos Klerides ve tarafsızlık sağlaması amacıyla İsviçreli hukukçu J. Bridell görevlendirilmiştir⁹⁹.

İngiltere Başbakanı Macmillan, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Ada'da olağanüstü halin sona erdirilmesi gerektiğini açıklamış ve bu kapsamda tutukluların salıverilmesi, sürgündekilerin dönmesi gibi adımlar gündeme gelmiştir. Geçiş sürecini yürüten Vali Sir Hugh Foot, Lefkoşa'ya dönüşünün ardından ilk iş olarak bu olağanüstü tedbirlerin kaldırılması için harekete geçmiştir. Aynı zamanda, Makarios III'un sürgünden dönmesi ve EOKA mensuplarının serbest bırakılması planlanmıştır. Cumhuriyetin kurulması

⁹⁸ Yüksel, a.g.e., ss.123-125.

⁹⁹ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2014, s.48,49.

için 12 aylık bir zaman öngörülmüş, bu süreçte Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçimi ile meclislerin oluşturulması planlanmıştır. Ancak bu geçiş dönemi yalnızca idari değil, ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiş, artan işsizlik nedeniyle Mayıs 1960'ta işçi grevleri yaşanmış ve bu sorunların çözümünün yeni Cumhuriyetin ilan edilmesi olduğu belirtilmiştir. Süreç devam ederken Türkiye'de iktidar değişmiş ve yeni hükümet, Kıbrıs konusunda Zürih ve Londra antlaşmalarının önemini vurgulamıştır. Türk hükümeti, Kıbrıslı Türklerin haklarının güvence altında olduğunu ifade etmiş, iki toplumun eşitliğine dayalı bir yapı oluşturulacağına dair inancını dile getirmiştir. Ancak Rum tarafının bazı çekinceleri ve zaman zaman yaşanan görüş ayrılıkları geçiş sürecini zorlaştırmış, buna rağmen karşılıklı görüşmeler sürdürülmüş ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri adım adım atılmıştır.

3.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti

Kıbrıs Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1960 tarihinde Türk ve Rum toplumlarının siyasi eşitliğine dayalı olarak kurulmuş, tarihsel açıdan *sui generis* ortaklık devleti olmuştur. Bu yeni yapı, Zürih ve Londra Antlaşmalarının belirlediği çerçevede şekillenmiş, yürütme, yasama ve yargı organlarında iki toplumun birlikte temsil edilmesi öngörülmüştür. Devlet yapısında biri Cumhurbaşkanı (Rum) diğeri Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Türk) olmak üzere iki liderli bir model benimsenmiş, bakanlıklar ise 7'si Rum, 3'ü Türk olacak şekilde paylaşılmıştır. Başlangıçta Rumlar, Türklere sembolik ağırlığı yüksek ama fonksiyonel gücü düşük olan bakanlıkları önermişse de yapılan müzakereler sonucunda Türk tarafı Savunma, Sağlık ve Tarım–Tabii Kaynaklar Bakanlıklarını almıştır. Savunma Bakanlığı'na Osman Örek, Sağlık Bakanlığı'na Dr. Niyazi Manyera, Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na ise Fazıl Plümer getirilmiştir¹⁰⁰.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde Rum toplumu içinde rekabet yaşanırken, Türk toplumunda Dr. Fazıl Küçük tek aday olarak öne çıkmış ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı ilan edilmiştir. Ardından yapılan Temsilciler ve Cemaat Meclisi seçimleriyle iki toplumun temsil yapısı netleşmiş, Türk tarafında Millî Cephe'nin adayları büyük oranda seçimle değil, rakipsizlik nedeniyle doğrudan göreve gelmiştir. Türk Cemaat Meclisi Başkanlığına ise oy

¹⁰⁰ Serter, a.g.e. s. 50.

birliğiyle Rauf R. Denктаş seçilmiştir. Rumlar arasında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Başpiskopos Makarios'un başarılı olmuştur¹⁰¹.

Kıbrıs Anayasası 1960 yılı nisan ayında taraf devletler ve toplum liderleri tarafından imzalanmıştır. Birinci maddesi devletin bu anayasa gereğince, Cumhurbaşkanının Kıbrıs Elen toplumu tarafından seçilen bir Elen, yardımcısının ise Kıbrıs Türk toplumu tarafından seçilen Türk olacağı hükümleştirilmiştir¹⁰². Anayasa müzakerelerinde aktif rol alan isimlerden biri olan Prof. Nihat Erim, bu yapıyı “coğrafi temele dayanmayan bir federasyon” olarak tanımlamıştır¹⁰³. Anayasa, iki topluma sadece yönetim alanında değil, vergi toplama, eğitim ve belediye hizmetleri gibi sahalarda da özerklik tanımıştır.

6 Temmuz 1960'ta imzalanan antlaşmalarla birlikte, Ada'daki İngiliz varlığının sürmesine yönelik üs düzenlemeleri de açıklığa kavuşmuş ve bağımsızlık ilanı için tüm hukuki zemin hazırlanmıştır. Nihayet 16 Ağustos 1960 gecesi, Lefkoşa'daki törenle İngiliz bayrağı indirilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir. Aynı gün Türk ve Yunan askeri birlikleri de Ada'ya çıkmışlardır. Anayasaya göre; Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı (KTKA) 650, Yunan Alayı (ELDİK) 950 subay ve erbaştan oluşmuştur¹⁰⁴.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Ada'daki Türk toplumu açısından uzun yıllar süren mücadelenin nihayetinde elde edilen eşit ortaklık statüsünü resmileştirmiştir. Anayasa'da Türklere tanınan veto yetkisi, ayrı çoğunlukla karar alma şartı, Cemaat Meclisleri aracılığıyla özerk hizmet alanları ve garantörlük sistemi, Cumhuriyet'in iki halk arasında denge gözeten bir yapı üzerine kurulduğunu göstermiştir. Özellikle Türk askerinin Ada'ya dönüşü, bağımsızlık kadar güvenlik duygusunu da pekiştirmiş, Cumhuriyet'in ilanı Türk basını ve kamuoyunda tarihî bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Bu gelişmeler Türk toplumu tarafından büyük coşku ve umutla karşılanmıştır. Kıbrıs Türk basını, bu tarihi günü “82 yıllık hasretin sona erdiği” bir an olarak tarif etmiş, Mehmetçiğin Ada'ya gelişini bağımsızlığın ve güvenliğin teminatı olarak değerlendirmiştir¹⁰⁵.

Türk liderliği, hukuki teminatlara ve toplumsal birlik mesajına dayalı bir umut taşımış, Cumhuriyet'in yaşatılmasının ancak iyi niyetli bir yaklaşımla mümkün olabileceğini

¹⁰¹ A.g.e., s. 50-53.

¹⁰²Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası için bkz. <https://mevzuat.gov.ct.tr/Portals/48/KIBRIS%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI%201960.pdf> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2025).

¹⁰³ Nihat Erim'in 199 maddelik Anayasa maddeleri hakkındaki yorumları için bkz. Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1984, s. 98.

¹⁰⁴ Serter, a.g.e., ss. 56-58.

¹⁰⁵ A.g.e., s.58-62.

vurgulamıştır. Ancak, Rum tarafında bu sürece yönelik duygular daha karışık olmuştur. Resmî söylemlerde yapılan iyimser açıklamaların arkasında, özellikle basın organlarında dile getirilen ifadeler, Cumhuriyet’i “Enosis”e ulaşmak için geçici bir durak olarak gören bir zihniyeti açığa vurmuştur. Buna karşılık Rum tarafında Cumhuriyet’in kurulmasına yönelik yaklaşım çok daha ihtiyatlı ve stratejik bir zemin üzerinden şekillenmiştir. Gerek Rum liderleri gerekse basın organları, Cumhuriyet’i Enosis hedefine ulaşmak için geçici bir durak olarak görmüş, anayasal eşitliği uzun vadeli bir siyasi engel olarak değerlendirmişlerdir¹⁰⁶.

Kıbrıs Rumları Ada’nın yönetiminde belirleyici tek güç olmayı arzularken, Türklerin sahip olduğu kurucu ortaklık haklarını geri alma/vermeme politikasını uygulamaya başlamışlardır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra uygulamaya başladığı söz konusu politikayı 1963 yılı kasım ayının sonunda taraflara ve diplomatik misyona verdiği “*anayasa değişiklik önergesi*” ile resmileştirmiştir. Böylece, iki toplumun başlangıçtaki yaklaşımları, Cumhuriyet’in kaderini belirleyecek çelişkili bir yol ayrımını göstermiştir¹⁰⁷.

3.2. Yönetim Krizleri

Ortaklık Cumhuriyeti’nin kurulduğu tarihten, 21 Aralık 1963 tarihinde yaşanmaya başlayan hadiseler kadar yönetimde birçok sıkıntılar baş göstermiştir. Ayrı belediyeler, kamu hizmetinde %70-%30 oranı, ordu ve vergiler gibi konularda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Tüm bunların üzerine 30 Kasım 1963 tarihinde Cumhurbaşkanı Makarios, 13 maddelik anayasa değişikliği planını sunmuştur¹⁰⁸.

Belediyeler sorunu, esasında Cumhuriyet öncesinde Rum ve Türk toplumu arasında cereyan etmişti. İngiliz Yönetimi, iki toplumun bir arada belediye yürütmelerinin imkânsız olduğuna karar vermiş ve İngiltere’den gelen uzmanlar aracılığıyla beş kazada Türk belediyelerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 173. maddesine göre de Ada’nın 5 büyük şehrinde Türk belediyeleri kurulması

¹⁰⁶ Serter. a.g.e., s.72-76.; *Eleftheria Gazetesi* “Πίστις Εις Τὸ Μέλλον” 16 Ağustos 1960. (Bkz. EK-1)

¹⁰⁷ Cumhuriyet’in ilanına karşı her iki tarafından yaklaşımlarının detaylı bir şekilde anlatımı için bkz. Serter, a.g.e., ss.69-76.

¹⁰⁸ Pierre Oberling. “*Kıbrıs Faciası*” çev. Fahir Armaoğlu, Belleten 54, no. (1990): s.828.
<https://doi.org/10.37879/belleten.1990.825>.

hükümleştirilmiştir¹⁰⁹. Ancak Rum liderliği, ayrı belediyelerin Taksim tezine güç vereceğini düşündüklerinden dolayı anayasal hükmün yerine getirilmesini engellemişlerdir. Türk tarafı ise, 1958'den beri fiilen ayrı çalışan belediyelerin hukuken de tanınması gerektiğini vurgulamış ve anayasal hükmün bir an öce yasalaşmasını istemiştir. Bu süreçte, belediyelerin yetki alanlarının, mallarının ve gelirlerinin devri konularında ortak komisyonlar kurulmuş, ancak Rum temsilcilerin oyalayıcı tavırları nedeniyle ilerleme sağlanamamıştır. Sorun, özellikle Türk belediye sınırları içindeki Rum esnaf ve işletmelerin durumu üzerinden daha da karmaşıklaşmıştır. Cumhurbaşkanı Makarios, geçmişte yaşanan çatışmalar nedeniyle iş yerlerini terk eden Rum esnafa Türk çarşısına dönmeleri çağrısında bulunmuş, fakat Türk yetkililer, bunun ancak Türk belediyelerine başvurulup kira ve vergi yükümlülükleri yerine getirildiğinde mümkün olabileceğini belirtmiştir¹¹⁰. Rum tarafı, 1961–1962 yıllarında belediyelerin coğrafi olarak ayrılmasına karşı çıkararak Anayasa'nın ilgili hükümlerini değiştirme veya uygulamayı geciktirme yoluna gitmiştir. Türk liderler Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş ise, ayrı belediyelerin varlığının Türk halkının siyasi eşitliği açısından vazgeçilmez olduğunu savunmuşlardır. Mecliste yapılan görüşmelerde belediye yasalarının çıkartılmasına dair süre birkaç kez uzatılmış, fakat Rumlar nihai olarak birleşik belediyelerden yana tavır almışlardır. 1962'nin sonuna gelindiğinde, Rumların uzlaşmaz tutumu karşısında Türk Cemaat Meclisi kendi Türk Belediyeler Kanunu'nu kabul ederek yürürlüğe sokmuştur. Ardından, Rum çoğunluğun kontrolündeki Bakanlar Kurulu, Anayasa'ya aykırı biçimde belediyeleri merkezi yönetime bağlama ve Türk belediyelerinin yetkilerini sınırlandırma girişimlerinde bulunmuştur. Türkiye ise garantör devlet sıfatıyla Makarios'a nota vererek Zürih ve Londra Antlaşmalarına uyulmasını hatırlatmıştır¹¹¹.

Sonuç olarak, belediyeler sorunu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında iki toplum arasındaki siyasi güvensizliğin simgelerinden biri haline gelmiştir. Ayrı belediyeler meselesi çözülemediği gibi, tarafların karşılıklı adımları gerilimi derinleştirmiş ve ilerleyen dönemde yaşanacak siyasi krizlerin zeminini hazırlamıştır. Öncelikle kamu hizmetinde görev alacak kişilerin (Rum ve Türk) 70-30 oranına uyulmayarak, yüksek ve kritik kabul edilebilecek mevkilere Türk getirilmesinin önü kesilmiştir. Kamu Hizmeti Komisyonu'nun işleyişinde Rum üyeler, Türk meslektaşlarına karşı sistematik olarak dışlayıcı tutum sergilemişlerdir. Rum üyeler, Türk adaylara yönelik küçültücü beyanlarda bulunarak, onların kamu görevlerine atanma ve görevde yükselme haklarını bilinçli şekilde sınırlandırmış, hatta

¹⁰⁹ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Kısım XII- Çeşitli Hükümler, Madde 173.

¹¹⁰ Vehbi Zeki Serter, Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, CII, Lefkoşa, 1973, s.34.

¹¹¹ Serter, a.g.e., ss. 80-91.

Anayasa Mahkemesi'nin başkansız bırakılması gibi girişimlerle Türklerin yargı yollarına başvurma imkânlarını fiilen ortadan kaldırılmıştır. Komisyonun toplantılarında, Anayasa'nın öngördüğü 70-30 oranı uygulanmak yerine, Türklerin temsil oranını nüfus içindeki paylarının da altına düşürmeyi hedefleyen bir yaklaşım benimsenmiştir. Makarios'un bu ayrımcı uygulamalara müdahale etmediği, aksine Rum üyelerin istismar edici tavırlarına zemin hazırlayan bir tutum sergilemiştir. Neticede, Rum üyelerin eşitlik, adalet ve istikrar ilkeleriyle bağdaşmayan bu politikaları, Türklerin anayasal haklarının ihlaline, kamu hizmetlerine atama ve terfilerinin sürekli olarak geciktirilmesine veya engellenmesine yol açmıştır¹¹².

Belediyeler ve 70/30 uyuşmazlığı dışında Kıbrıs ordusundaki %60-40 oran da yaşanan krizlerden biri olmuştur. Türk askeri uzmanlarının uyarılarını dikkate alan Dr. Fazıl Küçük, karma birlikler halinde bir ordunun kurulmasının Türk ve Rum toplumları arasında yeni gerginlikler doğuracağını, çatışma riskini artıracak olduğunu öngörmüştür. Bu nedenle, Kıbrıs'ın genel çıkarlarını gözetererek Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatıyla veto hakkını kullanma gereği duymuştur. Makarios ise bu konuyu önceden planlanmış bir siyasi adım olarak görmüş ve ordunun kurulması fikrini kapalı bir mesele gibi değerlendirmiştir. Rum tarafı, başlangıçta ordunun kurulmasını istememesine rağmen, süreci Türk tarafının vetosuna zorlayarak, uluslararası kamuoyunda vetonun orduyu engelleyen tarafın Türkler olduğu izlenimini yaratmak istemiştir. Yani sorun; Türk tarafının güvenlik endişeleriyle ordunun kuruluşunu veto etmesi ve Rum tarafının bu durumu siyasi olarak kendi lehine kullanmaya çalışmasıyla şekillenmiştir¹¹³.

Vergi sorunu, 1960 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden kısa süre sonra, Türk ve Rum taraflarının ilgili yasalarının yenilenmesi sürecinde karşı karşıya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Anayasa'nın 188. maddesi uyarınca, eski vergi yasalarının 31 Aralık 1960'a kadar geçerli olacağı hükümleştirilmiştir. Bu süre dolmadan Rum tarafı, yeni yasa yapmak yerine mevcut düzeni belirsiz süreyle uzatacak bir tasarı sunmuştur. Türk temsilciler, bunun "ayrı çoğunluk" ilkesini ihlal eden bir girişim olduğunu belirterek reddetmiştir. Geçici bir uzlaşmayla eski yasalar 31 Mart 1961'e kadar yürürlükte kalmış, ancak bu tarihte Rum üyeler süreyi uzatmayı reddedince bütün vergi yasaları hukuken geçersiz hale gelmiştir. Bu durum devletin gelir toplaması durma noktasına gelmiş, mali kriz çıkmıştır. Cumhurbaşkanı

¹¹² Detaylar için bkz. *Dr. Fazıl Küçük ve Çalışma Arkadaşları; Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, 3.Baskı, Lefkoşa 2002, ss.31-39.

¹¹³ A.g.e., ss.24-26.

Makarios, Türk tarafını devletin işleyişini engellemekle suçlamış ve anayasanın ilgili hükümlerini tanımayacağını açıklamıştır¹¹⁴. Türk liderler ise bunu anayasal düzeni bozma girişimi olarak değerlendirmiştir. Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş, yeni yasa yapılıncaya kadar Türk toplumunun Kıbrıs Hükûmetine vergi ödememesi çağrısında bulunmuş, vergilerin Türk Cemaat Meclisi tarafından toplanacağını ilan etmiştir¹¹⁵. Sonuç olarak bu durum, iki toplum arasında hem mali hem de siyasi krizi derinleştiren bir soruna evrilmiştir.

3.3. Akritas Planı

Ortaklık cumhuriyetinin geldiği durum, Rum siyasi liderliği açısından yalnızca bir yönetim sorunu değil, aynı zamanda uzun vadeli siyasi hedeflerini hayata geçirmek için uygun bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Başpiskopos Makarios'un sunduğu anayasa değişiklik önerisi Türkiye Cumhuriyeti ve Kıbrıs Türk liderliği tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir. Makarios verdiği öneriyi "*Niyetim bu önerilerle Türk Toplumunu meşru haklarından ve menfaatlerinden ve gereken korumadan yoksun bırakmak değildir. Amaç, devletin düzenli şekilde iş görmesine engel, bazı pürüzleri, nedenleri ve engelleri ortadan kaldırmaktır.*"¹¹⁶ diyerek gerekçeye bağlamıştır.

Makarios'un anayasada yapmak istediği değişiklikler aşağıdaki hususları içermiştir¹¹⁷:

- 1- Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısı'nın veto hakkının kaldırılması.
- 2- Cumhurbaşkanının geçici yokluğu veya görevlerine ifa edemeyecek durumda olması halinde kendisine Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın vekâlet etmesi.
- 3- Temsilciler Meclisi'nin Rum Başkanı ile Türk Başkan Yardımcısının halen olduğu gibi, Başkan'ın Meclisin Rum üyeleri, Başkan Yardımcısı'nın ise Türk üyeleri tarafından seçilmesi şeklinde değil, bütün meclis tarafından seçilmesi.
- 4- Temsilciler Meclisi Başkanı'nın geçici yokluğu veya görevlerini yapamayacak durumda olması halinde, kendisine Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'nın vekâlet etmesi.
- 5- Temsilciler Meclisi tarafından bazı kanunların kabulü için ayrı çoğunluklar öngören Anayasa hükümlerinin ilgası.
- 6- Birleşik Belediyeler kurulması.

¹¹⁴ Serter, a.g.e., ss.132-135.

¹¹⁵ Aynı eser.

¹¹⁶ Erim,a.g.e. s. 200

¹¹⁷ Erim, a.g.e., s.193-199.

- 7- *Adaletin uygulanışının birleştirilmesi.*
- 8- *Güvenlik güçlerinin polis ve jandarma olarak ayrımından vazgeçilmesi.*
- 9- *Güvenlik güçlerinin ve savunma güçlerinin sayılarının bir kanun ile saptanması.*
- 10- *Kıbrıslı Rum ve Türklerin kamu hizmetlerine katılım oranı ve Kıbrıs Cumhuriyeti güçlerinin kuruluşunun Kıbrıslı Rum ve Türklerin nüfusları oranında değiştirilmesi.*
- 11 ve 12- *Kamu hizmet Komisyonu'nun üye sayısının azaltılması ve bütün kararların sade çoklukla alınması.*
- 13- *Rum Toplum Meclisi'nin kaldırılması.*

Osman Örek'in kişisel arşivindeki 17 Aralık 1963 tarihli toplantı tutanağı, Makarios'un 13 maddelik anayasa değişiklik teklifine karşı Türk liderliğinin izleyeceği diplomatik stratejiyi göstermektedir. Dr. Fazıl Küçük başkanlığında gerçekleştirilen toplantıda, cevabın yalnızca Rum tekliflerini reddetmekle kalmayıp, uluslararası kamuoyuna Türk tarafının haklılığını vurgulayacak şekilde hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Katılımcılar, anayasanın temel maddelerinin Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde değiştirilemez olduğunu, Rum tarafının tekliflerinin hukuken geçersiz ve siyasi olarak Türk toplumunun statüsünü zayıflatmaya yönelik olduğunu vurgulamış, bu nedenle cevabın belge ve delillerle desteklenmesi, kısa, net ve propaganda yönünden güçlü olması gerektiği belirtilmiştir. Toplantıda hukuki dayanaklar ile karşı stratejinin birlikte kullanılması kararlaştırılmış, uluslararası platformlarda “*meşru mağdur*” imajının inşası hedeflenmiştir¹¹⁸.

Konstrüktivist perspektiften bakıldığında, bu belge Türk liderliğinin, söylemini uluslararası hukuk, meşruiyet ve mağduriyet temelleri üzerine inşa ederek, 1963–1964 kriz sürecinde dış politika hedeflerini destekleyecek bir kimlik ve algı oluşturma çabasını somut biçimde yansıttığı söylenebilir.

Akritas Planı, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile kurulan ortaklık cumhuriyetinin kısa sürede siyasi tıkanıklıklar ve karşılıklı güvensizlik ile işlevsiz bir yapıya bürünmesi sonucu Rum siyasi liderliği tarafından gizli olarak hazırlanmış, nihai hedefi Enosis olan stratejik bir programdır. “TOP SECRET” gizlilik dereceli bu plan, uluslararası tepkiyi azaltmak amacıyla iki yönlü kurgulanmıştır: dış boyutta, mevcut düzenin adaletsiz ve çözümsüz olduğu vurgulanarak yapılacak değişikliklerin “ölçülü ve barışçıl” olduğu izlenimi verilmiş, iç boyutta ise ani müdahaleleri tetiklemeden, anayasal hükümler kademeli olarak aşındırılmış ve kriz dönemleri hızlı adımlar için fırsata çevrilmiştir. Hazırlık

¹¹⁸ *Türk Tarih Kurumu Osman Örek Kişisel Arşivi*, OÖ1-257, (EK-2).

sürecinde, garantör devletlerin müdahale yollarını etkisizleştirecek anayasal düzenlemeler kamuoyuna verilecek mesajların tek merkezden kontrolü ve tüm belgelerin sıkı gizlilik içinde imhası gibi talimatlar yer almıştır. Uygulamada ise plan, uluslararası alanda meşruiyet söylemi inşa ederken içeride fiilî durumlar yaratarak güç dengesini Rum tarafı lehine çevirmeyi hedeflemiş katı hiyerarşi ve disiplinle yürütülerek siyasi üstünlük sağlama amacına hizmet etmiştir¹¹⁹.

Makarios'un talimatları doğrultusunda hazırlanan Akritas Planı, iki ana bölüm içermiştir. Bu planın ilk kısmı, bazı bölümleri sansürlenerek 21 Nisan 1967 tarihinde Patris gazetesinde kamuoyuna açıklanmıştır. Söz konusu kısımda, örgütün temel amaçları ve ilkeleriyle birlikte, iç siyasette ve uluslararası arenada uygulanacak stratejiler, dünya kamuoyunun nasıl yanıltılacağı, Kıbrıs Türklerinin tüm hak ve yetkilerinin ellerinden alınmasına yönelik izlenecek adımlar ve kapsamlı saldırılar sırasında öne sürülecek gerekçeler ayrıntılı biçimde yer almıştır. Bu bölümün içeriği, ilerleyen yıllarda Klerides'in "Anılar" adlı eserinin birinci cildinde de yayımlanmıştır. Planın ikinci kısmı ise "Genel Harekât Planı" başlığı ile hazırlanmış ve örgüte bağlı birliklerin personel sayıları, görev alanları, sorumlulukları ile sahip oldukları silah ve mühimmat bilgilerini detaylandırılmıştır¹²⁰.

Söz konusu anayasa değişikliği reddinin ardından, Rum-Yunan ikilisi önceden hazırlamış oldukları Akritas Planını 21 Aralık 1963 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Planın nihai amacı, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını gerçekleştirmek ve bu doğrultuda Kıbrıs Türk toplumunu siyasi, sosyal ve fiziksel olarak ortadan kaldırmaktır. Planın hazırlanmasında ve uygulanmasında en kritik rol, dönemin İçişleri Bakanı ve eski EOKA liderlerinden Polikarpos Yorgacis tarafından üstlenilmiştir. Makarios'un direktifiyle oluşturulan Akritas Örgütü, askeri, siyasi ve psikolojik yöntemleri içeren, gizlilik esasına dayalı olmuştur. Plan, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın işlevsiz olduğunun ulusal ve uluslararası kamuoyuna kanıtlanması, anayasa değişikliğinin yapılması ve Garanti-İttifak Antlaşmalarının feshi, self-determinasyon hakkı ve devlet gücünün tek taraflı olarak kullanılması, çatışma halinde Enosis'in derhal ilan edilmesi gibi aşamalar içermiştir. Bu aşamalar, özellikle Türkiye'nin olası müdahalesini engellemek amacıyla, Kıbrıs Türk toplumunun ani ve yaygın bir askeri saldırı ile kısa sürede etkisiz hale getirilmesini

¹¹⁹ Akritas Planını'nı detaylı bir şekilde okumak için bkz. Zaim M. Nedjatigil; *Cyprus: Constitutional Proposals And Developments*, Public Information Office, Turkish Federated State of Cyprus, Nicosia 1977, ss.74-81.

¹²⁰ Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993, ss.30-44.

öngörmüştür. Planın uygulanmasından hemen önce, 1960 Anayasası'na aykırı olarak çok sayıda EOKA mensubu “özel polis” statüsüyle silahlandırılmış ve operasyonlarda aktif olarak görevlendirilmiştir¹²¹.

Kıbrıs siyasi tarihine “Kanlı Noel” olarak geçen süreç 21 Aralık 1963 tarihinde başlamış ve Akritas Planı fiilen hayata geçirilmiştir. Saldırıları, İçişleri Bakanı Yorgacis'in özel ofisinden yönetilmiş, Türk mahalleleri ve köyleri kuşatılmış, siviller hedef alınmıştır. Bu olaylar, Kıbrıs'ta Türk toplumuna yönelik sistematik saldırıların önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Rum liderliğinin stratejik hedefi, Lefkoşa'yı ele geçirerek Ada'da hâkimiyet sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, özellikle Lefkoşa'ya bağlı Küçük Kaymaklı mahallesi yoğun saldırılara maruz bırakılmış, nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Türkler, EOKA mensuplarının başlattığı şiddet eylemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Saldırıları sırasında sivil halk, kadın-erkek, yaşlı-çocuk ayrımı gözetilmeksizin hedef alınmış, buna karşın Türkler, bölgedeki Rum sivilleri güvenli şekilde tahliye etmiştir. Olaylar, 21 Aralık'ta Lefkoşa'da Kıbrıslı Rum polislerin Tahtakale'nin Rum kontrolündeki kısmında, evlerine gitmekte olan Türk sivillere müdahalesi ile başlamış, biri kadın olmak üzere iki Türk hayatını kaybetmiş, dört kişi de yaralanmıştır. Ertesi gün, bu olayı protesto amacıyla Lefkoşa Türk Lisesi'nde toplanan öğrencilere EOKA militanları tarafından ateş açılmış, ayrıca Atatürk büstü hedef alınmıştır. 23 Aralık'ta ise Türkiye Büyükelçiliği ile Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın konutuna ateş açılmıştır¹²². 24 Aralık 1963 tarihinde Kumsal Bölgesi'nde Tabip Binbaşı Dr. Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunun öldürülmesi, şiddetin boyutunu simgeleyen en trajik olaylardan biri olmuştur. Bu süreçte 103 karma köyde yaşayan 25 bini aşkın Kıbrıslı Türk, güvenlik kaygıları nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Tamçelik'e göre yaşanan olaylar, Akritas Planı'nın öngördüğü etnik temizlik stratejisinin fiiliyata geçirilmesinin açık bir göstergesi olmuştur¹²³.

¹²¹ Ahmet Zeki Buluç, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Doğuşu'nun Temellerini Atan Gelişmeler”, Pelar, Gökçe ve Savru, Ergenekon, *Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Araştırmaları*, Net Kitaplık, Ankara 2023, s. 97.

¹²² 1963 Olayları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989; Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.

¹²³ Tamçelik, a.g.e., ss.155-157.

4. KIBRIS TÜRK YÖNETİMİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİ

21 Aralık 1963 tarihinde başlayan saldırılar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaklık yapısını fiilen sona erdirirken, Türk toplumunu Kıbrıs Cumhuriyeti yasama ve yürütme organlarının dışına itmiş ve yeni bir siyasal yapılanma oluşturmaya yönlendirmiştir. Bu süreçte Kıbrıs Türkleri, yalnızca iç güvenlik ve kamu yönetimi alanlarında değil, aynı zamanda uluslararası arenada da görünürlük mücadelesi vermeye başlamıştır. Cumhuriyetin kurucu ortaklarından biri olarak hak iddiasını sürdüren Türk liderliği, özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde yürüttüğü diplomatik girişimlerle, Rum yönetiminin tek taraflı egemenlik iddialarını boşa çıkarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 1964 yılı boyunca yazılan resmi yazılar, sunulan raporlar ve uluslararası gözlemci belgeleri, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin dış ilişkiler alanındaki stratejik girişimlerini anlamak açısından hayati önemdedir. Bu bölümde, Aralık 1963'ten itibaren Türk tarafının dış aktörlerle kurduğu temaslar, diplomatik belgeler ve gözlem raporları üzerinden kronolojik bir yaklaşımla ele alınacaktır.

4.1. Belgeler Işığında Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Dış İlişkileri

1963 Kanlı Noel olaylarının ardından Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruiyetini yitirdiğini belirterek Türk toplumunun kendi idari yapısını kurmasına karar vermiş ve Ada'nın taksim edilmesi gerektiğini savunmuştur. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. F. Küçük; Rum yönetiminin anayasayı ihlal ederek Türkleri “âsi güç” ilan ettiğini, kamu görevlilerinin maaşlarını ödemeyip bunu meşruiyetinin tanınması şartına bağladığını vurgulamış, Türk liderliği ise kendilerinin içinde yer almadığı hükümetin varlığını reddedip Türk Cemaatini bağımsız bir yönetim olarak ilan etme kararı almıştır¹²⁴. Kıbrıs Türk siyasi iradesi, 1963 yılı aralık ayından sonra, yeni siyasi yapıyı dört ana unsur üzerinde inşa etmiştir: yasama ve merkezî idareyi bünyesinde toplayan Türk Cemaat Meclisi, icra ve sektörel koordinasyonu sağlayan Genel Komite (Tali Komiteler aracılığıyla), güvenlik işlerini üstlenen Savunma ve Güvenlik ile yargı işlevlerini düzenleyen Adalet¹²⁵. 1963-1964 döneminde oluşturulan bu yapı bir yandan Rum saldırıları ve siyasi izolasyon koşullarında

¹²⁴ Tamçelik, a.g.e. s.178.

¹²⁵ Mehmet Balyemez Özel Arşivi. Kıbrıs Türk Yönetimi Teşkilat Yapısı, (EK-3).

Kıbrıs Türk toplumunun iç düzenini sağlamak ve kamusal hizmetleri yürütmek işlerine yoğunlaşırken diğer yandan da uluslararası alanda meşru bir yönetim olarak tanınma temelini atmıştır¹²⁶.

21 Aralık 1963 olaylarının başlamasıyla birlikte, 1960 Kıbrıs Anayasası'nın Türk toplumuna tanıdığı yürütme, yasama ve yargı yetkileri işlevsiz hale gelmiş, bu durum karşısında Kıbrıs Türk toplumu, kendi özyönetim yapısını kurmuştur. Dönemin stratejik koşulları gereği Bayraktarlık karargâhı ile koordineli olarak ve büyük ölçüde “çok gizli” kararlarla faaliyet gösteren bu yönetim, 21 Aralık 1963–28 Aralık 1967 arasında halka duyurulmuş, Başkanlığını Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Başkan Yardımcılığı ise Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denктаş tarafından yürütülmüştür. Yasama ve yürütme yetkilerini bir arada barındıran Genel Komite'de; Dr. Orhan Müderrisoğlu, Osman Örek, Dr. Şemsi Kazım, Ümit Süleyman, Dr. Burhan Nalbantoğlu, Mustafa Fazıl Plümer, Halit Ali Rıza, Mehmet Zekâ, Dr. Niyazi Manyera, Necati Münir ve Ahmet Mithat Berberoğlu yer almış, ancak Lefkoşa dışındaki bölgelerde varlığı büyük ölçüde bilinmemiştir¹²⁷.

Kıbrıs Türk liderliği koordinasyonunda yürütülen söz konusu faaliyetler, Kıbrıs Türk toplumunun “kendi kaderini tayin hakkını” fiilen kullanmaya başlaması olarak değerlendirilebilir. Bu siyasi yeniden yapılanma, literatürde “*de facto yönetim*” olarak tanımlanan statünün somut bir örneğini teşkil etmiş, karar alma mekanizmalarının kurumsallaşması ve görev dağılımının netleşmesi hem iç yönetimde etkinliği hem de dış ilişkilerde temsil gücünü artırmıştır.

30 Aralık 1963'te yayımlanan bir bülten, 21–30 Aralık 1963 tarihleri arasında Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeleri gün ve saat bazında ayrıntılı şekilde açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasa değişikliği teklifinin reddedilmesinin ardından başlayan süreçte, Rum polis ve sivillerin başta Lefkoşa olmak üzere Türk bölgelerine silahlı saldırılar düzenlediği, evleri yağmaladığı, kadın, çocuk ve yaşlıları öldürdüğü ya da rehin aldığı aktarılmıştır. EOKA tarafından desteklenen bu saldırılar, Enosis hedefi doğrultusunda Türk toplumunu

¹²⁶ Başkent Üniversitesi, Türk tarih Kurumu ve Sivil Savunma Teşkilat Başkanlığı tarafından KKTC'de yürütülen “Mücahit ve Mücahidelerin Anlatımıyla Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi” Sözlü Tarih Projesi, İsmail Bozkurt ile yapılan görüşme, 05-06 Aralık 2023, Lefkoşa.

¹²⁷ İsmail Bozkurt, *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*, Zeytin Yayınları, Lefkoşa, 2015, s.54-55; Bülent Fevzioğlu, *Kıraathane-i Osmani'den, Cumhuriyet Meclisi'ne (1886-1996) Olaylar ve Seçimler/Seçilenler*, TBMM-KKTC Cumhuriyet Meclisi Ortak Yayını, Lefkoşa 1998, s. 47.

yıldırma ve ortadan kaldırma amacı taşıyacak şekilde sunulmuştur. Bülten, Kumsal bölgesindeki Tbp. Bnb. Nihat İlhan ailesi katliamı¹²⁸, Ayvasıl köyü katliamı ve Girne’de 17 Türk’ün kaçırılması gibi ağır insan hakları ihlallerine de yer vermiştir. Ayrıca elektrik ve su kesintileri, gıda ambargosu ve yakıt satış yasağı gibi ekonomik baskılar da ifade edilmiştir. Türkiye’nin garantörlük hakkına dayanarak 25 Aralık 1963 Çarşamba günü Lefkoşa semalarında yaptığı ihtar uçuşu ve sonrasında garantör devletlerle yürüttüğü diplomatik girişimler aktarılırken, BM ve uluslararası kamuoyunun devreye girmesine rağmen saldırıların devam ettiği vurgulanmıştır.

Konstrüktivist bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, bülten Türk tarafının uluslararası kamuoyunda “mağdur” kimliğini inşa etme stratejisini açıkça ortaya koymaktadır. Olayların yer, zaman ve mağdur profilleriyle ayrıntılı biçimde sunulması, bu söylemin meşruiyetini güçlendirmiştir. Rum tarafının eylemleri, yalnızca fiziksel şiddet olarak değil, temel yaşam kaynaklarına erişimin engellenmesi gibi yöntemlerle yürütülen sistematik bir yok etme ve asimilasyon politikası olarak çerçevelenmiştir. Türkiye’nin hem askeri hem de diplomatik alanda yaptığı girişimleri Kıbrıs Türk liderliğinin bu dönemde güvenlik odaklı yaklaşımın yanı sıra uluslararası meşruiyet arayışını ve algı yönetimini ön planda tuttuğunu göstermektedir¹²⁹.

The Times’da 16 Ocak 1964 tarihinde yayımlanan haber, Londra Marlborough House’da toplanan Kıbrıs Konferansı’nda iki toplumun temsil edilmiş biçimini dikkat çekici bir şekilde ortaya koymuştur. Haberde, “iki Kıbrıs toplumu temsil ediliyor; Dışişleri Bakanı Kıbrıs Hükümeti’ni temsil ediyor, Türk Savunma Bakanı ise Kıbrıs Hükümeti üyesi olarak değil, kendi toplumu adına yer alıyor” ifadeleri kullanılmıştır. Ardından “Bu durum, Kıbrıs Türklerinin artık sözde Kıbrıs Hükümeti’nde yer almadığı anlamına mı geliyor?” sorusu yöneltilerek, Türk temsilcilerin fiilen ortak hükümetten dışlandığı ima edilmiştir. Bu ifade, Aralık 1963 olaylarının ardından ortaklık cumhuriyetinin çöktüğünü ve iki toplumun uluslararası platformlarda ayrı siyasi aktörler olarak algılanmaya başladığını göstermektedir. Gazetenin “So-called Government of Cyprus”¹³⁰ (sözde Kıbrıs Hükümeti) tanımı ise, dönemin İngiliz basınında dahi Kıbrıs Cumhuriyeti’nin meşruiyetinin tartışılmalı hâle geldiğini yansıtmaktadır.

¹²⁸ “Mücahit ve Mücahidelerin Anlatımıyla Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi” Sözlü Tarih Projesi, Tbp. Bnb. Nihat İlhan’ın ailesinin katledilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Dr. Ayten Berkalp ile yapılan görüşme, 07 Aralık 2023, Lefkoşa.

¹²⁹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_292, (EK-4).

¹³⁰ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_723, (EK-5)

Osman Örek imzalı 7 Mart 1964 tarihli belgede; 1963 Aralık çatışmaları sonrasında Kıbrıs'taki ortak güvenlik düzeninin fiilen ortadan kalktığı ve Kıbrıs Türklerinin devletin askerî-idari yapılardan dışlanma sürecini açık biçimde yansıtılmıştır. Savunma Bakanı Örek, Sunuş No: 128/64'ün kendi bilgisi ve onayı dışında hazırlanmasını “ultra vires” (yetki aşımı) olarak değerlendirerek, Kıbrıs Anayasası'nın iki toplumlu yönetim esaslarının ihlal edildiğini vurgulamıştır. Metinde, 21 Aralık 1963'ten itibaren Kıbrıs Ordusu'ndaki Rum personelin yasa dışı silahlandırıldığı, Bakan'ın komuta yetkisi dışında yıkıcı silahlı faaliyetlerde bulunduğu ve bu durumun hem Kıbrıs Türk toplumu hem de yalnızca Türk kimliği nedeniyle Savunma Bakanı'nın can güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturduğu ifade edilmiştir. Örek, tüm subay ve askerlerin –komutan dahil– görevden ayrılıp silahsızlandırılmadıkça, Anayasa ve yasalara uyum sağlanmadıkça yeni atamalar yapılmaması, ayrıca yasa dışı şekilde silah bulunduranların derhal ordudan çıkarılması gerektiğini belirtmiştir¹³¹. Bu belge, Kıbrıs Türk liderliğinin güvenlik ve meşruiyet sağlanmadan devlet mekanizmasına dönmeyeceğini, uluslararası alanda ise bağımsız siyasi bir irade olarak girişimlerde bulunmasının sebebinin oluşturduğu düşünülmektedir.

Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk halkının içinde bulunduğu şartları anlatmak ve Rumların Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti'ni anayasaya aykırı olarak tek taraflı işgal ettiğini uluslararası kamuoyuna ve BM nezdine Türk tarafının mevcut durumunu aktarmak amacıyla 18 Mart 1964'te BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi Başkanı'na hitaben bir mektup kaleme almıştır. Yunanistan'ın BM temsilcisi Rossides'in iddialarını çürütme amacı taşıyan bu mektupta, Türklerin kendi bölgeleri dışına çıktığında öldürülme veya rehin alınma tehlikesiyle karşı karşıya oldukları, kendisinin makam odasına erişiminin bile engellendiği belirtilmiş, “toplantılara katılım güvenlidir” iddiasının gerçeği yansıtmadığını ifade edilmiştir¹³². İlave olarak Rum bakanların, Türk bakanların yönetiminde olması gereken bakanlıkları, Anayasaya aykırı şekilde devraldığını (İçişleri Bakanı'nın Savunma Bakanlığı'nı üstlenmesi vb.) ve Türk memurların ödenmesi gereken maaşlarının hukuksuz biçimde kesildiğini vurgulamıştır¹³³.

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. F. Küçük tarafından kaleme alınan aynı belgede karar süreçlerinin işleyişine dair örnekler de verilmiştir. Bu kapsamda Bakanlar Kurulu kararlarının çoğu zaman Anayasaya aykırı şekilde uygulandıktan sonra, sadece “bilgi

¹³¹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_239. (EK-6)

¹³² TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_595. (EK-7)

¹³³ Aynı Belge.

amaçlı” olarak kendisine ulaştırıldığı, Londra Konferansı’ndaki temsile dair kararın ise konferans sona erdikten sonra kendisine iletilmediği aktarılmış, kararların mutlak çoğunlukla alınması gerektiği, ancak bu şartın yerine getirilmediği belirtilmiş, Anayasa’nın kendisine tanıdığı iade yetkisi ile özellikle güvenlik, savunma ve dış politika konularında veto hakkı hatırlatılmış, ancak Rum bakanların bu vetoyu görmezden geldiğini ve Türk bakanların, Rumların yarattığı şartlar nedeniyle toplantılara katılamaması sonucu alınan kararların yalnızca Rum toplumunun görüşünü yansıttığını vurgulanmış, Türklerin devlet hizmetlerinden uzak kalmasının Rumların oluşturduğu koşulların sonucu olduğunu, bunun “taksimi teşvik” amacı taşıdığı iddiasının ise gerçeği çarpıtarak suçu Türklere yükleme girişimi olduğunu ifade edilmiştir¹³⁴.

Bu belgede ortaya konulan tespitlerde; 1963 Aralık sonrasında Türk tarafının güvenlik tehdidi, anayasal yetki ihlali, veto mekanizmasının etkisiz bırakılması ve mali/idari baskı gibi başlıklarda uluslararası topluma sunduğu tutarlı meşruiyet söylemini ortaya koymuş, aynı dönemde Savunma Bakanı Osman Örek’in “ultra vires” vurgusuyla örtüşerek, Kıbrıs Türk liderliğinin ayrı bir siyasi otorite olarak tanınma talebinin dayanaklarını güçlendirmiştir.

Kıbrıs Türklerinin devlet kurumlarından dışlanması ve uluslararası temsilde yetkisiz bırakılması sürecine tepki olarak, Dr. Fazıl Küçük, yine aynı tarihte BM Genel Sekreteri’ne hitaben bir başka yazı daha yazmıştır. Bu kısa fakat önemli sayılabilecek mektupta Küçük, 23 Mart–15 Haziran 1964 tarihleri arasında Cenevre’de yapılacak 1. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nda Kıbrıs’ı temsilen yalnızca iki Rum delegenin (Araouzo ve Eliades) atanmasını, 1960 Anayasası’nın açık hükmüne aykırı bir işlem olarak nitelendirmiştir¹³⁵. Anayasa uyarınca dışişleriyle ilgili tüm görevlendirmeler, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın onayını gerektirmekteyken bu yetkinin devre dışı bırakıldığını vurgulayan Küçük, söz konusu kişilerin Kıbrıs’ı bir bütün olarak temsil edemeyeceğini, yalnızca Rum cemaatini bağlayabileceğini belirtmiştir¹³⁶. Bu tutum, Türk tarafının uluslararası platformlarda “eşit kurucu ortak” statüsünü koruma iddiasının hukuki dayanaklarından biri olup, Rum yönetiminin tek taraflı temsil girişimlerini geçersiz sayan net bir diplomatik pozisyon ortaya koymaktadır. Mektup, ayrıca Kıbrıs Türk liderliğinin, dış

¹³⁴ Aynı Belge.

¹³⁵ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_624. (EK-8).

¹³⁶ Aynı Belge.

ilişkilerdeki yetki paylaşımını ihlal eden her adımı uluslararası platformlarda kayıt altına alarak meşruiyet iddiasını güçlendirme stratejisini göstermektedir.

Dr. Fazıl Küçük tarafından 26 Mart 1964 tarihinde BM Genel Sekreteri ile Güvenlik Konseyi Başkanına hitaben yazılan yazıda; Rauf Denктаş'ın Kıbrıs'a girişinin Rum yönetimi tarafından engellenmesini açıkça Anayasaya aykırı bir durum olarak dile getirmiş, Anayasada yer alan “hiçbir vatandaşın hangi şart altında olursa olsun ülkesinden çıkarılamayacağı veya ülkeye girişinin engellenemeyeceği” hükmünü¹³⁷ hatırlatarak, Denктаş'a getirilen yasağın geçersiz olduğunu ve bunun Türk toplumunun önde gelen bir temsilcisini devre dışı bırakma amacı taşıdığı, bu uygulamanın yalnızca kişisel bir engelleme olmadığını, aynı zamanda Türk toplumunun siyasi liderliğini zayıflatmaya dönük bir adım olduğunu vurgulamıştır¹³⁸. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. F. Küçük, Birleşmiş Milletler'den devreye girerek Denктаş'ın Ada'ya dönmesinin sağlanmasını talep ederken, Türk halkının bu uygulamaya karşı duyduğu tepkiyi ve resmi protestosunu da kayda geçirmiştir. Bu belge, 1963 Aralık olaylarının ardından Türk tarafının, haklarının çiğnendiğini uluslararası alanda görünür kılma ve dünya kamuoyuna duyurma çabasının somut örneklerinden biridir; aynı zamanda Rum yönetiminin tek taraflı hareketlerine karşı Türk liderliğinin izlediği diplomatik karşı hamleyi de ortaya koymaktadır.

Kıbrıs Türk Liderliği ve Dr. Ralph Bunche arasında 9 Nisan 1964 tarihinde gerçekleşen toplantı tutanağına göre, 1963 Aralık olaylarının ardından Kıbrıs'taki güvenlik, anayasal düzen ve insani durum kapsamlı biçimde ele alınmıştır¹³⁹. Bunche, BM'nin temel amacının çatışmaları durdurmak ve iki toplumun birlikte yaşayabileceği koşulları oluşturmak olduğunu belirtmiş, Osman Örek ise sözde Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un tek taraflı kararlarla 1960 Anayasası'nı ihlal ettiğini, Türk Bakanların yetkilerinin fiilen ortadan kaldırıldığını, Türk polisinin görev yapmasının engellendiğini ve bu durumun Türk toplumunu savunmasız bıraktığını vurgulanmış, Rum yönetiminin, Türklerin “taksim” istediği iddiasının reddedildiği, Kıbrıs Türklerinin Anayasa'ya bağlı kaldığını ancak Rumların tek taraflı değişiklikler yaparak ortaklık düzenini fiilen ortadan kaldırdığını ifade edilmiş, güvenlik açısından, Rum polisinin Türk bölgelerine girmesinin gerginliği artıracığı,

¹³⁷Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Md. 14.
<https://mevzuat.gov.ct.tr/Portals/48/KIBRIS%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI%201960.pdf> (Erişim Tarihi:21 Ağustos 2025).

¹³⁸ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_642. (EK-9).

¹³⁹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_427. (EK-10)

Rumların elinde anayasanın öngördüğünden fazla silahlı güç bulunduğu da belirtilmiş, ekonomik boyutta ise, yaklaşık 25 bin Türk'ün mülteci durumuna düştüğü, köylerin tahrip edildiği, on binlerce kişinin yardımlarla yaşamını sürdürdüğü ve memur maaşlarının ödenmediği aktarılmıştır¹⁴⁰. Toplantı, Türk liderliğinin güvenlik, anayasal hakların korunması ve ekonomik yaşamın sürdürülebilirliği konusundaki ısrarlı tutumunu ortaya koyarken, BM tarafının, Kıbrıs Türklerinin her alandaki mağduriyetini dikkate almaktan ziyade esas olarak gerginliği azaltma ve tarafsız arabuluculuk çabalarını sürdürdüğünü göstermektedir.

28 Nisan 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne hitaben kaleme aldığı yazıda Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Rum tarafının dünya kamuoyunu yanıltmaya dönük propaganda faaliyetlerine ayrıntılı bir şekilde karşılık vermiştir. Küçük, Başpiskopos Makarios'un basına açıkladığı "af teklifi"nin, görünürde iyi niyetli bir barış girişimi olarak sunulmasına rağmen, aynı anda Türk toplumuna yönelik önceden planlanmış saldırılarla eş zamanlı yürütüldüğünü vurgulamıştır. 22 Nisan 1964'te BM Komutanı General Gyani ile yapılan görüşmede Türk tarafının barış yanlısı tavrını, zor kullanarak siyasi çözüm dayatma niyetinde olmadığını ve adada huzurun sağlanması için Rumların yasa dışı silahlandırılmasının, tahkimat faaliyetlerinin ve gayrimeşru "güvenlik kuvvetleri" yapılanmasının sonlandırılması gerektiğini dile getirdiğini hatırlatmıştır. Ancak ertesi gün Makarios teklifinin kabul edilmemesi halinde "her yola başvurulacağı" şeklindeki tehdit içerikli açıklamasından sonra Türk liderliğinin 25 Nisan'da güvenlik gerekçeleriyle bu teklifi reddettiğini ilan etmesinin hemen ardından Girne dağlarında mevzilenen Rum birlikleri 23 Nisan 1964 tarihinde Lefkoşa-Girne ikmal hattı ile çevredeki Türk köylerine saldırılar düzenlemiştir. Dr. Küçük, saldırılar sonrasında yaptığı açıklamada; Makarios'un teklifinin samimi bir çözüm arayışını içermediğini, aksine BM'yi ve uluslararası kamuoyunu yanıltarak Türk toplumunu kendi şartlarını kabul etmeye zorlamayı amaçlayan bir siyasi manevra niteliği taşıdığını ifade etmiş¹⁴¹ böylece Türk tarafının uluslararası alanda barışçıl bir çizgi izlediğini vurgulamıştır.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, 7 Mayıs 1964'te Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Mazhar Özkol'a gönderdiği telgrafın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi'ne acilen ulaştırılmasını istemiştir. Dr. Küçük tarafından kaleme alınan telgrafta; BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesinden sonra da şiddetin

¹⁴⁰ Aynı belge.

¹⁴¹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi- OÖ1_596. (EK-11)

durmadığı ve bunun sebebinin Rum tarafının sürdürdüğü uygulamalar olduğunu belirtilmiş, Rumların yasa dışı silahlı birlikler kurması, Türk bakanlıklarının zorla devre dışı bırakılması, Rauf Denktaş'a baskı yapılması, Türk bölgelerinin kuşatma altında tutulması, yardım konvoylarının engellenmesi, 46 Türk'ün yollarda kaçırılması ve bazılarının BM personelinin gözü önünde öldürülmesi gibi olaylar tek tek sıraladıktan sonra Makarios'un "şiddeti durdurma" yönündeki sözlerinin gerçeği yansıtmadığını, çünkü Makarios'un Beşparmak dağlarındaki Rum mevzilerini ziyareti sırasında yaptığı konuşmalarda Enosis hedefini açıkça dile getirdiğini ifade edilmiş, BM'den, kararlarında açık olmayan noktaları netleştirmesini ve yaşanan ihlaller karşısında güçlü adımlar atmasını istemiştir¹⁴². Bu belge, 1964 baharında Türk tarafının izlediği siyaseti, dünyaya güvenlik sorunlarını, yaşanan baskıları ve uluslararası gücün daha etkin bir rol üstlenmesi yönündeki beklentilerini aktarma çabasını açık bir şekilde göstermektedir.

Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Dr. F. Küçük, 14 Mayıs 1964 tarihinde kaleme aldığını yazıda; Mağusa'da 11 Mayıs 1964 tarihinde yaşanan silahlı saldırıdan sonra en az 30 masum Türk'ün Rum gruplar tarafından işlerinden ya da yolda giderken zorla kaçırıldığını, yapılan tüm arama ve kurtarma girişimlerinin sonuçsuz kaldığını aktarmış, muhataplarından hem Kıbrıs'ta hem de yurt dışında girişimde bulunarak bu kişilerin serbest bırakılması için yardım talep edilmiş, aynı zamanda Rumların Türk toplumuna yönelik süregelen şiddetini durdurmaları yönünde baskı yapılmasını istenmiştir¹⁴³. Bu belge, Kıbrıs Türk liderliğinin uluslararası kamuoyunu harekete geçirme stratejisinin açık bir örneğidir. Olay, yalnızca yerel bir güvenlik sorunu olarak değil, insani bir dram olarak sunulmuş, böylece dünya devletlerinin dikkatini çekmek ve Türk toplumunun yaşadığı tehlikeyi görünür kılmak hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, dönemin dış ilişkilerinde sıkça görülen bir yöntem olarak hem mağduriyetin altını çizmiş hem de uluslararası desteğin kazanılması için duygusal ve ahlaki bir zemin oluşturmuştur.

Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. F. Küçük, 27 Mayıs 1964 tarihinde BM, Kızılhaç ve Avrupa Konseyi'ne gönderdiği yazıda; Kıbrıs'taki son şiddet dalgasını "insani bir acil durum" olarak tanımlamış, Girne'de öldürülen iki Türk'ün cesetlerinin günlerdir alınmasına izin verilmediği, ceset toplamaya giden BM aracına ateş açıldığı ve Ada'da "temel insanlık ölçülerinin çiğnendiği" ifade edilmiş, "hayat, onur, defin

¹⁴² TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi- OÖ1_591. (EK-12)

¹⁴³ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_616. (EK-13)

hakkı” gibi herkesin anlayacağı ortak değerlere vurgu yapılmıştır¹⁴⁴. Bu çerçevede, konstrüktivist açıdan Kıbrıs Türk toplumunu “korunması gereken mağdur” olarak, Rum aktörleri ise “insani sınırları aşan fail” olarak tanımlamış ve Kıbrıs Türk toplumunun her alanda yaşadığı mağduriyet BM, Kızılhaç, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara duyurulmuştur.

Kıbrıs Türk liderliğinin çabaları sonraki ayda da devam etmiştir. Dr. Fazıl Küçük 6 Haziran 1964 tarihinde BM Genel sekreterine gönderdiği yazıda; Kıbrıs Cumhuriyeti’nin BM Daimi Temsilcisi Zenon Rossides’in 3 Haziran 1964’te BM’de dile getirdiği “Türk liderliğinin yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu ve hükümetten çekildiği” yönündeki iddialarını reddetmiş, Aralık 1963’te başlayan ve BM Barış Gücü’nün Ada’ya gelmesine rağmen devam eden Rum saldırılarıyla paralel şekilde, Türk toplumunu sindirme ve kendi siyasal planlarına boyun eğdirme amacına hizmet ettiğini vurgulamıştır¹⁴⁵. Aynı yazıda; Rum bölgelerinde çalışan Türklerin rehine alındığını veya öldürüldüğünü, bu doğrultuda Mağusa’daki Barclays Bank’ın Türk Müdür Yardımcısının Rum bölgesine iş için gittiğinde katledildiğini, üç yıl boyunca Cumhuriyet’in yaşaması için hoşgörülü ve uzlaşmacı davrandığını, ancak buna rağmen “yıkıcı” olmakla suçlandığını belirtmiş, BM Genel Sekreteri’nden nihai çözüme kadar anayasanın uygulanacağına dair güvence istemiş ve Türk Bakanların Bakanlar Kurulu’na katılımı için gerekli düzenlemelerin bir an önce yapılmasını istediğini, fakat bu taleplerin reddedildiğini, Rossides’in “Türkiye ile iş birliği” suçlamasının gerçekçi olmadığını, Türkiye’nin yayılcı politikalar izlemediğini, hatta garantörlük hakkını kullanmada da son derece temkinli davrandığını ve amacının yalnızca anayasal düzeni yeniden tesis etmek olduğunu vurgulamış, Rum tarafının terör, şiddet ve gerçekleri çarpıtmaya dayalı politikalarının 20. yüzyıl dünyasında kabul edilemez olduğunu belirttikten sonra BM Güvenlik Konseyi üyelerine dağıtılmasını talep etmiştir¹⁴⁶.

Kıbrıs Türk Yönetimi İç ve Dış Münasebetler sorumlusu Osman Örek’in 6 Haziran 1964 tarihinde BM Barış Gücü Komutanı General S. Gyani’ye hitaben gönderdiği yazıda Kıbrıs Türk liderliğinin, Rum-Yunan ittifakının askeri faaliyetlerini ve Türk toplumuna yönelik güvenlik tehditlerini uluslararası muhataplarına doğrudan aktardığı önemli bir diplomatik belgedir. Söz konusu belgede; Limasol’da Anayasa’ya aykırı şekilde faaliyet gösteren mühimmat fabrikası, BM Barış Gücü’nün Ada’ya konuşlanmasından sonra artan silah ve

¹⁴⁴ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_621. (EK-14)

¹⁴⁵ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_593. (EK-15)

¹⁴⁶ Aynı Belge.

patlayıcı sevkiyatı, tamamı Rumlardan oluşan yeni bir askeri birliğin kurulması, ağır silah ve uçakların ithal edilmesi ve bunların sivillere yönelik operasyonlarda kullanılması, Yunanlı bir generalin silahlı birliklerin başına görevlendirilmesi ile NATO bağlantılı Yunan subaylarının sahte belgelerle Ada'ya sokulması gibi altı somut ihlaller sıralanmıştır¹⁴⁷. Aynı belgede, bu gelişmelerin hukukun üstünlüğünü ortadan kaldırarak silahın hâkimiyeti amaçlayan planlı bir stratejinin süreçleri olduğu vurgulanmış, ayrıca bu faaliyetlerin BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararına aykırı olduğu belirtilmiş, BM Kıbrıs Barış Gücü Komutanlığı'nın bugüne dek bu ihlalleri durdurmaya yönelik herhangi bir somut adım atmadığına dikkat çekilmiş ve uluslararası barış gücünün atacağı veya planladığı önlemler konusunda bilgi talep edilmiştir¹⁴⁸. Bu belge, Kıbrıs Türk yönetiminin 1963–1964 döneminde, özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde yürüttüğü diplomatik mücadelenin ve meşruiyet arayışının somut bir yansımasını göstermektedir.

Kıbrıs Türk siyasi liderliği Rum ve Yunan ikilisinin her türlü hukuksuzluğa başvurarak Anayasaya aykırı politikaları ısrarla devam ettirmeleri karşısında yılmamış, uğradıkları haksızlıkları uluslararası alanda duyurmak için muhataplarını bilgilendirmeye ve Ada'daki cari gelişmeler hakkında bilgi vermeye devam etmiştir. Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, 20 Haziran 1964 tarihinde BM Genel Sekreteri'ne hitaben kaleme aldığı telgrafta; kaybolan yüzlerce Türk ailesinin yardım çağrıları dile getirilmiş ve Rum güçlerinin Türk sivilleri evlerinden ve köylerinden alarak rehin tuttuğu vurgulanmış, BM'de yapılan görüşmelerde Rum tarafının sözler vermesine rağmen sahada şiddet ve zorla alıkoyma olaylarının sürdüğünü belirtilmiş ve bu konuda somut örnekler verilmiştir¹⁴⁹. Telgrafta; özellikle kayıpların ve rehinelerin ailelerine sağ salim ulaştırılması için Makarios'un etkisini kullanması yönünde Genel Sekreter'den acil adım atması istenmiş ve yazının BM Güvenlik Konseyi'nin tüm üyelerine iletilmesi talep edilmiştir¹⁵⁰. Bu belge, Kıbrıs Türklerinin 1964 ortasında izlediği politikanın, insani krizleri ön plana çıkararak hem dünya kamuoyunun desteğini kazanmayı hem de BM'nin tarafsızlık görevini hatırlatmayı hedeflediğini gösteren önemli bir örnek olduğu söylenebilir.

Dr. Fazıl Küçük önderliğindeki Kıbrıs Türk liderliği bu yöndeki çabalarını kararlılıkla sürdürmüştür. Dr. F. Küçük'ün 24 Haziran 1964 tarihinde BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği

¹⁴⁷ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_433. (EK-16)

¹⁴⁸ Aynı Belge.

¹⁴⁹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_19. (EK-17).

¹⁵⁰ Aynı Belge.

yazıda Kıbrıs'ta o günlerde yaşanan sorunlar üç ana noktada özetlenmiştir: Türk Büyükelçisinin haksız şekilde görevden alınması, EOKA lideri General Grivas'ın Ada'ya dönmesinden kaynaklanan askeri tehdit ve Yunanistan'dan Kıbrıs'a gönderilen ağır silah ve askerlerin BM tarafından onaylanması¹⁵¹. Dr. F. Küçük aynı yazıda; Rum yönetiminin tek taraflı kararlarının ortak devlet düzenini bozduğunu, Türk toplumunun karar yıktığını belirtmiş, BM'nin tüm bu gelişmeleri bilmesine rağmen hâlâ Rum yönetimini tek meşru otorite olarak kabul etmesini eleştirmiş ve bu durumun Ada'da fiili bir hâkimiyet kurulmasına yol açtığı ifade edilmiştir¹⁵². Grivas gibi geçmişte silahlı eylemleriyle bilinen bir ismin yeniden sahada görev alması, Türk toplumu için doğrudan bir güvenlik tehdidi yaratmakta ve Ada'nın Yunanistan'a bağlanması yönündeki planların zor kullanılarak ilerlediğini göstermektedir. Sonuç olarak, bu belge, 1964'te Kıbrıs Türk liderliğinin hem siyasi haklarını hem de toplumsal güvenliğini savunmak zorunda kaldığı bir dönemde, BM'nin tutumunu uluslararası sorumluluk açısından sorgulayan güçlü bir diplomatik çağrıdır.

Kıbrıs'taki gelişmelerin günden güne arttığı ve çatışma ortamının Rum/Yunan ikilisi tarafından hazırlandığı temmuz ayında bir başka diplomatik girişim daha yapılmıştır. Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, 11 Temmuz 1964 tarihin BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği ve aynı zamanda İngiltere, Türkiye, Yunanistan, ABD Büyükelçileri ile BM Arabulucusu, BM Kıbrıs Barış Gücü Komutanı, Avrupa Konseyi ve NATO temsilcilerine dağıtımı istenen yazısı da Türk tarafının anayasal krizi uluslararası alana taşımaya yönelik çok taraflı bir diplomatik girişimidir. Söz konusu yazıda; Rumların Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Adalet Divanı'ndaki tarafsız başkanlık mekanizmasını ortadan kaldırarak yargısal güvenceleri fiilen yok ettiği ifade edilmiş ve Kıbrıs Türk toplumunun eşit kurucu statüsünü ortadan kaldırmaya yönelik açık bir ihlal olarak nitelendirilmiştir¹⁵³.

Bu bağlamda belge, Kıbrıs Türklerinin self-determinasyon hakkını bağımsızlıktan öte, eşit kurucu unsur statüsü ve siyasal eşitlik temelinde yorumladığını göstermektedir. Konstrüktivist bir açıdan bakılırsa Dr. Küçük'ün bu girişimi, Türk tarafının uluslararası düzenlemelere (Zürih ve Londra Antlaşmaları, BM kararları, evrensel hukuk ilkeleri) göre yaşadığı mağduriyeti duyurulurken Kıbrıs Türk halkına uygulanan hukuk dışı uygulamalar

¹⁵¹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_357. (EK-18)

¹⁵² Aynı Belge.

¹⁵³ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_286. (EK-19)

kullanılarak uluslararası alanda destek sağlanması düşünülmüştür. Aynı kapsamdaki bir başka yazı 6 Temmuz 1964 tarihlidir. Dr. Fazıl Küçük tarafından kaleme alınan hem BM Genel sekreteri hem de Güvenlik Konseyi üyelerine gönderilen yazıda, BM raporlarında telgraflarının asıl bağlamından kopararak sunulduğu ve bu nedenle Türk liderliğinin tarafsızlığı sorgulayan, duygusal tepkiler veren bir aktör gibi gösterildiğinden yakınılmış, anayasal düzenin Rumlar tarafından bozulduğunu, binlerce Rum milisin Türk toplumuna yönelik sistematik saldırılarla desteklendiğini, abluka ve korku ortamı yaratıldığını, hukuk ve uluslararası anlaşmaların açıkça ihlal edildiği belirtilmiştir¹⁵⁴. Aynı yazıda; BM Kıbrıs barış Gücünün tarafsız davranması gerekirken Rum yönetiminin otoritesini güçlendirdiği, Türklerin devlet kurumlarına erişiminin engellendiği, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ofisinin işgal edilip yağmalandığı ve Türklerden gasp edilen araçların BM raporlarında görmezden gelindiği belirtilmiş, Güvenlik Konseyi'nin bu durumu onaylayıp onaylamadığını netleştirmesi gerektiği, özellikle savaş malzemesi ithali, zorunlu askerlik uygulaması, Yunanistan'dan asker ve silah sevki, generaller Karayiannis ve Grivas'ın Ada'ya gelişi gibi ayrıntılar aktarılmıştır¹⁵⁵.

Bu yazı, Türk tarafının kendisini “hukuka bağlı kurucu ortak” kimliğiyle yeniden tanımladığı, Rum yönetimini ise “gayrimeşru ve gaspçı otorite” olarak konumlandığı bir söylemsel mücadele örneği olup 1963–1964 dönemindeki fiilî bölünmenin diplomatik düzeyde belgelenmesine önemli katkı sunmaktadır.

25 Temmuz 1964 tarihli bir basın bildirisinde, Dr. Fazıl Küçük'ün BM Genel Sekreteri U Thant'a gönderdiği telgraf yer almaktadır. Dr. Küçük bu telgrafta, Rum tarafının adada gizlice silah ve asker getirdiğini, bunun hem Kıbrıs Anayasası'na hem de BM'nin daha önce aldığı kararlara aykırı olduğunu vurgulamakta, özellikle Limasol limanına ağır silahlar ve mühimmat indirildiğini belirterek, bunun Türk toplumunun güvenliğini büyük tehlikeye attığını dile getirmiştir. Küçük'e göre, bu silahlanma yalnızca askeri bir tehdit değil, aynı zamanda Türk toplumuna karşı uygulanan ekonomik baskılar ve ablukalarla birleşerek onları yıldırma girişimidir. Ayrıca, kendisine “Kıbrıs Türk lideri” denilmesini de eleştirmiş; bunun anayasal olarak taşıdığı “Cumhurbaşkanı Yardımcısı” unvanını görmezden geldiğini ve Rum tarafının haksız iddialarını güçlendirdiğini ifade etmiştir. Buna rağmen Küçük, BM ile iş birliği yapma isteğini koruduğunu belirtmiş; fakat uluslararası toplumun Rumların bu

¹⁵⁴ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_363 (EK-20)

¹⁵⁵ Aynı Belge.

saldırgan tutumuna karşı daha net ve adil bir tavır alması gerektiğini vurgulamıştır. Bu belge, o dönemde Kıbrıs Türklerinin güvenlik kaygılarını ve BM'nin tarafsızlık konusundaki zorlu sınavını açıkça ortaya koymaktadır.¹⁵⁶

Örek'in arşivinde 1964 yılı temmuz ayında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi A. Ortega ve ekibi tarafından hazırlanan Kıbrıs'taki çatışmaların sivil halk üzerindeki etkilerini tarafsız bir gözle ele alan en kapsamlı belgelerden biri olan Ortega Raporu'nun bazı bölümleri yer almaktadır. Raporda Larnaka, Limasol ve Baf gibi bölgelerdeki evlerin durumu incelenmiş; yıkım oranları, altyapı eksiklikleri ve farklı etnik grupların yaşadığı bölgelerdeki eşitsizlikler detaylı biçimde ortaya konmuştur. Tuvalet ve su gibi temel ihtiyaçlara erişimden, elektrik bağlantılarına ve yapı malzemelerine kadar pek çok unsur değerlendirilmiş, 1963–1964 döneminde yaşanan olayların yarattığı maddi zararlar hesaplanarak konut başına düşen mali kayıplar belirtilmiştir. Özellikle bu zararların giderilebilmesi için dış yardıma ihtiyaç olduğu vurgulanmış ve BM'nin sadece gözlem yapmakla kalmayıp teknik ve maddi destek sunması gerektiği ifade edilmiştir. Ortega Raporu'nun önemi, sadece tespitlerde bulunmasında değil, aynı zamanda uluslararası kamuoyuna Kıbrıs'taki insani krizi bilimsel ve teknik verilerle aktarmasında yatmaktadır. Bu yönüyle rapor, Kıbrıs Türk halkının dünyaya sesini duyurmasında ve yaşanan mağduriyetleri belgeleyerek uluslararası destek aramasında önemli bir araç olmuştur.¹⁵⁷

1964 yılı ağustos ayında gerçekleşen Rum saldırıları sırasında Türk Hava Kuvvetleri'nin Kıbrıs üzerinde yürüttüğü hava harekâtında görev yapan Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel, 8 Ağustos 1964 günü uçağının düşürülmesi üzerine paraşütle atlamayı başarmış; ancak Rum güçlerince esir alındıktan sonra, uluslararası savaş hukukuna aykırı biçimde ağır işkencelere maruz kalarak şehit edilmiştir. Topel'in ölümü, yalnızca Kıbrıs Türk toplumu için değil, Türkiye'deki geniş kitleler için de derin bir üzüntü ve büyük bir öfke yaratmıştır. Kıbrıs Türk basınında “ebediyen unutulmayacak bir kayıp” olarak nitelendirilen bu olay, Türk kamuoyunun Kıbrıs meselesine yönelik duyarlılığını artırmış ve Türkiye'nin adadaki varlığını daha kararlı bir şekilde savunmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Cengiz Topel'in şehadeti, Kıbrıs Türklerinin maruz kaldığı insani ve hukuki ihlallerin uluslararası kamuoyuna duyurulmasında güçlü bir sembol haline gelmiştir. Dönemin Türk basınında

¹⁵⁶ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_568. (Bkz. EK 21)

¹⁵⁷ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_272 (Bkz. EK 22)

geniş şekilde yer verilen bu olay hem Türkiye’de hem de Kıbrıs’ta milli mücadelenin sembollerinden biri olarak işlenmiştir¹⁵⁸.

Dr. Fazıl Küçük’ ün 15 Ağustos 1964 tarihli “Dünyaya Çağrı” metni, Kıbrıs Türk halkının içinde bulunduğu ağır insani koşulları dünyaya duyurmayı amaçlayan güçlü bir belgedir. Küçük, Rum yönetiminin Türk köylerine yiyecek ve su ulaşmasını engellediğini, binlerce insanın açlık ve susuzlukla karşı karşıya bırakıldığını ifade etmiştir. Özellikle Lefkoşa, Larnaka, Tilliria ve Ayios Theodoros bölgelerindeki durumun kritik boyuta ulaştığını vurgulamış; eğer acil önlem alınmazsa tüm Türk köylerinin aynı felaketle yüzleşeceğini belirtmiştir. BM’nin girişimlerinin sonuçsuz kaldığını söyleyen Küçük, BM’nin pasifliğini sert bir dille eleştirerek uluslararası toplumun artık “kınama” düzeyinde kalmaması, somut ve kararlı adımlar atması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda belge, özgürlük ile zorbalık, iyilik ile kötülük arasındaki çatışmayı vurgulayarak çağrıyı yalnızca Kıbrıs özelinde değil, tüm özgürlük yanlısı devletlerin sorumluluk alması gereken evrensel bir mücadele olarak çerçevelemektedir. Dolayısıyla bu metin, 1964 yazında Kıbrıs Türk liderliğinin diplomatik söyleminde insani güvenlik, uluslararası dayanışma ve meşruiyet arayışını bütünleyen güçlü bir örnek niteliğindedir¹⁵⁹.

2 Eylül 1964 tarihli ve Osman Örek tarafından kaleme alınan “Hafıza Notu”, Kıbrıs Türk liderliğinin Birleşmiş Milletler nezdinde yürüttüğü diplomatik mücadelede öne çıkan metinlerden biridir. Belge, öncelikle Rum tarafının “hükümet kararı” iddialarını geçersiz ilan ederek Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yalnızca iki toplumlu ortaklık yapısına dayalı bir hükümete sahip olabileceğini ve anayasanın tek taraflı değiştirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, Rum liderliğinin Türk toplumuna yönelik uyguladığı ekonomik abluka, gıda ve yakıt yoksunluğu gibi insan hakları ihlalleri gayrimeşru eylemler olarak nitelendirilmekte, “toplama kampı koşullarına” mahkûm edilen Türklerin durumu uluslararası topluma taşınmaktadır. Örek, BM Güvenlik Konseyi’nin 4 Mart 1964 tarihli kararına atıfta bulunarak, Rum tarafının kararı ve anayasal yükümlülükleri sistematik biçimde ihlal ettiğini, buna karşılık Türk liderliğinin 21 Aralık 1963 öncesi koşullara dönmeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca belgede, Kıbrıs Türklerinin hareket özgürlüğünün kısıtlanması, 15–55 yaş arası erkeklerin seyahat edememesi, stratejik yolların kapalı tutulması ve köylerin kuşatma altında yaşamak zorunda bırakılması gibi örnekler üzerinden Rum yönetiminin baskıcı politikaları somutlaştırılmaktadır. Bu durum karşısında Türk tarafı, BM yetkililerinin

¹⁵⁸ Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi, Halkı Sesi, 10 Ağustos 1964. (Bkz. EK 23)

¹⁵⁹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_758. (Bkz. EK 24)

sessizliğini eleştirerek, uluslararası toplumun tarafsızlığını ve meşruiyet anlayışını sorgulamaktadır. Dolayısıyla “Hafıza Notu”, Kıbrıs Türk liderliğinin BM’ye yönelik diplomatik yazışmaları içinde, hem Rum yönetiminin gayrimeşru ilan edilmesi hem de Kıbrıs Türk halkının haklı taleplerinin uluslararası gündeme taşınması açısından merkezi bir öneme sahiptir¹⁶⁰.

21 Eylül 1964 tarihinde Dr. Fazıl Küçük ile BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi Senor Plaza arasında gerçekleşen görüşmeye dair tutanak, Kıbrıs Türk Yönetimi’nin güvenlik ve anayasal haklar temelinde yürüttüğü diplomatik mücadelenin çarpıcı bir belgesidir. Görüşmede Dr. Küçük, Türk toplumunun maruz kaldığı saldırılar ve insanlık dışı muameleler karşısında Plaza’nın misyonunun önemini vurgulamış; özellikle can ve mal emniyetinin sağlanmasının Türk toplumunun en temel beklentisi olduğunu belirtmiştir. Türk tarafı, Rumların ağır silahlarla (örneğin 25 librelik toplar) köylere ve sivillere yönelik saldırılarını örneklerle aktarmış; bu ihlallerin BM raporlarında tarafsız şekilde yansıtılması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca, 1960 Anayasası ile güvence altına alınan Türk polislerinin güvenlik birimlerine katılım hakkı ve idari yetkilerin korunmasının, yalnızca fiziksel güvenlik değil, siyasi eşitlik ve uluslararası garanti sistemi açısından da vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır. Plaza’nın bu talepleri anlayışla karşılayarak Genel Sekreter’e ileteceğini ifade etmesi, Kıbrıs Türk liderliğinin uluslararası meşruiyet arayışında BM’yi temel bir kanal olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu tutanak, Kıbrıs Türk Yönetimi’nin 1964 yılında dış ilişkilerde izlediği stratejiyi, güvenlik ve anayasal hakların ayrılmaz bir bütün olarak savunulması ve garantörlük mekanizmasının işlevselliğinin uluslararası platformlarda ısrarla gündeme taşınması gerektiği yönündeki diplomatik çizgisini göstermiştir¹⁶¹.

Dr. Fazıl Küçük, 4 Aralık 1964’te BM Genel Kurulu’na Rum temsilci Rossides tarafından sunulan muhtıraya cevap olarak, Kıbrıs’taki iki toplumun eşit ortaklığı, Zürih-Londra düzeni ve Garanti Antlaşması temelinde bir karşı anlatı geliştirmiştir. Rumların “kayıtsız bağımsızlık” söylemini gerçekte enosis amacının örtüsü olarak niteleyen Küçük, self-determinasyon hakkının 1960’ta her iki topluma birlikte tanındığını, Rum tarafının ise bu hakkı Türklerin aleyhine tekelleştirmeye çalıştığını savunmuştur. Anayasa’daki düzenlemelerin (örneğin veto hakkı) Kıbrıs’ın iki toplumlu yapısının doğal sonucu olduğunu belirtmiş, Rumların “anormal” iddiasını reddetmiştir. Ayrıca, Rumların Türklere yönelik

¹⁶⁰ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_162. (Bkz. EK 25)

¹⁶¹ TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_639. (Bkz. EK 26)

saldırılarını ve ağır insan hakları ihlallerini ayrıntılarıyla dile getirerek, BM'nin bu gerçekleri resmi rapor ve belgelerde yansıtması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin rolü bağlamında, Küçük, Erenköy olaylarına dair Türk müdahalesini “sınırlı polis harekâtı” olarak çerçevelemiş, Rum tarafının iddia ettiği “işgal” veya “sivil katliamı” suçlamalarını reddetmiştir. Özellikle BM Kıbrıs Komutanı General Thimayya'nın raporunun delil olarak gösterilmesini istemesi, Kıbrıs Türk liderliğinin kendi tezlerini uluslararası meşruiyet zeminiyle güçlendirme çabasını ortaya koyar. 7 Aralık 1964 tarihli bu belge, çalışmada ele alınan sürecin son halkası olarak, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin 1963–1964 boyunca dış ilişkilerde izlediği çizginin en açık ifadesini sunmaktadır. Dr. Fazıl Küçük'ün BM'ye gönderdiği yanıt yazısı, Rumların Enosis doğrultusundaki politikalarını ifşa ederken, Türk toplumunun eşit ortaklık haklarını, güvenlik kaygılarını ve Türkiye ile olan yakın koordinasyonunu öne çıkarmaktadır. Belgede, Rumların saldırıları ve ihlalleri uluslararası kamuoyuna duyurulmakta, aynı zamanda BM raporlarının bu gerçekleri yansıtması talep edilmektedir. Türkiye'nin garantörlük rolüyle birlikte, Kıbrıs Türk liderliği BM üzerinden hem meşruiyet hem de güvence arayışını sürdürmüştür; hukuki argümanlarla insani çağrılarını birleştirerek dış ilişkilerinde çok boyutlu bir diplomasi yürütmüştür. Böylece bu belge, 1964 sonuna gelindiğinde Kıbrıs Türk Yönetimi'nin diplomatik stratejisinin temel unsurlarını bütüncül şekilde yansıtan ve tezin genel çerçevesini tamamlayan önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır¹⁶².

4.2. Sosyal İnşacılık Bakımından Yorumlanması

1963 Aralık- 1964 dönemi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki toplumlu ortaklık yapısının fiilen çöktüğü ve Kıbrıs Türk liderliğinin hem içeride hem de dışarıda yeni bir siyasal düzen arayışına yöneldiği kritik bir zaman dilimidir. Bu süreç, yalnızca askeri saldırılar ve siyasi hamleler üzerinden değil, aynı zamanda söylemler, kimliklerin yeniden kurulması ve normların farklı biçimlerde yorumlanması yoluyla şekillenmiştir. Bir önceki bölümde ayrıntılı şekilde incelenen resmî belgeler, raporlar ve diplomatik yazışmalar da bu yeniden yapılanma sürecinin hem iç hem de dış boyutlarını ortaya koymuş ve burada sunulacak inşacı yorumun temelini oluşturmuştur. Uluslararası ilişkilerde sosyal inşacılık kuramı bu süreci

¹⁶² TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_594. (Bkz. EK 27)

anlamak için verimli bir çerçeve sunar. Zira Alexander Wendt'in ifadesiyle, "anarchy is what states make of it"¹⁶³ yani uluslararası sistemde anlam, aktörlerin söylemsel ve toplumsal inşa süreçlerinden ortaya çıkar. Bu nedenle, Kıbrıs Türk liderliğinin 1963–1964 yıllarında sürdürdüğü dış ilişkiler, inşacı kuramın kimlik–çıkar–meşruiyet üçgeninin nasıl üretildiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Belgelerden de görüldüğü üzere, Kıbrıs Türk liderliği Aralık 1963 olaylarının ardından kendisini üç temel kimlik üzerinden tanımlamaya çalışmıştır: kurucu ortak, mağdur topluluk ve özyönetim kurucusu. Kurucu ortaklık vurgusu, 1960 Anayasası ve Zürih–Londra Antlaşmaları çerçevesinde sürekli yinelenmiştir. Dr. Fazıl Küçük'ün Birleşmiş Milletler'e sunduğu mektuplar ve temsil meselesine ilişkin itirazlar veya Osman Örek'in "ultra vires" çıkışı, Türk tarafının bu kimliği koruma kararlılığını yansıtır. Mağdur topluluk kimliği ise uluslararası kamuoyu nezdinde öne çıkarılmıştır. Ablukalar, gıda ve su sıkıntısı, köylerin kuşatma altında kalması gibi gelişmeler BM, Kızılhaç ve Avrupa Konseyi'ne rapor edilerek, Türk toplumunun "korunması gereken" bir topluluk olarak algılanması sağlanmıştır. Aynı dönemde özyönetim kurucusu kimliği Türk Cemaat Meclisi ve Genel Komite gibi kurumların oluşturulmasıyla pekişmiş, böylece Türk tarafı yalnızca günlük idareyi değil aynı zamanda "devlet gibi davranabilme" kapasitesini sergilemiştir. Bu kimlikler, çıkarların da yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiş; çıkarlar yalnızca güvenlik sağlamakla sınırlı kalmamış, kurucu ortaklık statüsünü uluslararası zeminde korumak, mağduriyet üzerinden meşruiyet sağlamak ve fiilî özyönetimi kurumsallaştırmak gibi hedeflere evrilmiştir. Bu noktada Wendt'in kimliklerin çıkarları belirlediği yönündeki tezi doğrudan Kıbrıs örneğinde karşılığını bulmaktadır¹⁶⁴.

Normların işlevi de bu süreçte belirleyici olmuştur. Martha Finnemore'un belirttiği gibi, uluslararası normlar aktörlere yalnızca neyin yapılabilir olduğunu söylemekle kalmaz, aynı zamanda onların kimliklerini de kurar¹⁶⁵. 1960 Anayasası, iki toplumlu ortaklık sistemini kuran temel normdu ve Türk tarafı bu normu sürekli gündemde tutarak kurucu ortak kimliğini yeniden üretmiştir. Öte yandan düzenleyici normlar da davranışları sınırlandırmıştır. BM'nin 4 Mart 1964 tarihli 186 sayılı kararı veya Garanti Antlaşması,

¹⁶³ Alexander Wendt, "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," *International Organization* 46, no. 2 (1992): 395.

¹⁶⁴ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 231–237.

¹⁶⁵ Martha Finnemore, *National Interests in International Society* (Ithaca: Cornell University Press, 1996), 22–24.

Rumların tek taraflı silahlanma ve abluka politikalarının meşru olmadığını kanıtlamak için Türk belgelerinde sıkça kullanılmıştır. Burada ortaya çıkan tablo, normların taraflarca farklı biçimlerde yorumlanıp sahiplendiği bir “norm contestation” örneğini göstermektedir¹⁶⁶.

Kıbrıs Türk liderliği aynı zamanda söylem ve izleyici stratejilerini dikkatle kurgulamıştır. İnşacılıkta söylem, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda kimliklerin ve meşruiyetin inşa edildiği temel mekanizmadır¹⁶⁷. Türk tarafı bu dönemde üç söylem dili geliştirmiştir: hukuki, insani ve epistemik. Hukuki söylemde “ultra vires”, “Anayasa’ya aykırılık” veya “veto hakkı” gibi kavramlar öne çıkarken, insani söylemde “yaşam hakkı”, “defin hakkı” ve “yardım konvoylarının engellenmesi” gibi evrensel değerler kullanılmıştır. Epistemik söylem ise Ortega Raporu gibi belgeler üzerinden yürütülmüş, maddi kayıplar ve yıkımlar rakamlarla ifade edilerek söylem bilimsel bir otoriteye dayandırılmıştır. Ayrıca izleyici seçimi stratejik olarak çeşitlendirilmiş, BM Genel Sekreteri ve Güvenlik Konseyi’nden Avrupa Konseyi’ne, NATO temsilcilerinden uluslararası basına kadar farklı forumlara seslenilmiştir.

Belgelerde öne çıkan bir diğer unsur, Kopenhag Okulu’nun geliştirdiği güvenlikleştirme yaklaşımıyla açıklanabilir. Ole Wæver’in tanımladığı gibi, bir meselenin “varoluşsal tehdit” olarak sunulması olağanüstü önlemleri meşru kılar¹⁶⁸. Türk tarafı Rumların silahlanmasını, köy kuşatmalarını ve ablukalarını bu çerçevede sunmuş, BM’nin yalnızca gözlemci kalmayıp müdahale etmesini talep etmiştir. Bu söylem hem uluslararası müdahale arayışını güçlendirmiş hem de iki toplumun ayrı kimlikler etrafında örgütlenmesini hızlandırmıştır.

Norm girişimciliği kavramı da dönemin anlaşılması açısından faydalıdır. Finnemore ve Sikkink’in geliştirdiği bu kavram, uluslararası arenada normları adlandıran ve ihlalleri görünür kılan aktörleri işaret eder¹⁶⁹. Türk tarafı, BM’yi ana forum olarak seçmiş; aynı zamanda Kızılhaç, Avrupa Konseyi ve NATO gibi platformlarda da girişimlerde bulunmuştur. “İnsani acil durum”, “defin hakkı” gibi kavramlar evrensel değerler üzerinden uluslararası baskı yaratmayı amaçlamıştır. Ortega Raporu gibi belgelerin kullanılması ise duygusal söylemin ötesinde, teknik verilerle desteklenmiş bir mağduriyet anlatısı üretmiştir.

¹⁶⁶ Antje Wiener, *The Invisible Constitution of Politics: Contested Norms and International Encounters* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 34–38.

¹⁶⁷ Ted Hopf, *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999* (Ithaca: Cornell University Press, 2002), 25–32.

¹⁶⁸ Barry Buzan, Ole Wæver, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder: Lynne Rienner, 1998), 23–27.

¹⁶⁹ Martha Finnemore and Kathryn Sikkink, “International Norm Dynamics and Political Change,” *International Organization* 52, no. 4 (1998): 895–901.

Kimliklerin karşılıklı mücadeleyle inşa edildiği inşacı tespit de bu dönemde doğrulanır. Rum tarafı Türkleri “yıkıcı” ve “taksimci” olmakla itham ederken, Türk tarafı kendisini “barış yanlısı, Anayasa’ya bağlı kurucu ortak” olarak tanımlamıştır. Bu karşılıklı söylemler, yalnızca olayların yorumunda değil, uluslararası alanda aktörlerin kimliklerinin şekillendirilmesinde de belirleyici olmuştur. Ortega Raporu gibi belgeler, insani krizi teknik verilerle aktararak Türk tarafının söylemini daha inandırıcı kılmıştır. Burada Michel Foucault’nun bilgi–iktidar ilişkisine dair görüşleri de hatırlanabilir; “gerçek” yalnızca olayların yaşanış biçiminde değil, aynı zamanda nasıl kayda geçirildiğinde ve hangi kurumlarca aktarıldığında inşa edilir¹⁷⁰.

1963–1964 yıllarında atılan adımlar, sonraki dönemlerde patika bağımlılığı yaratmıştır. Kıbrıs Türk liderliğinin iç ve dışta ayakta kalabilmek adına kurmuş olduğu bu yönetimle, BM’ye yazışma pratiği ve mağduriyet söylemi, Türk tarafının dış ilişkilerinde büyük bir etki oluşturmuştur. Kurucu ortaklık vurgusu, 1974 sonrasında bile uluslararası platformlarda Türk tezlerinin merkezinde yer almıştır. Dolayısıyla bu dönem yalnızca geçici bir kriz olarak değil, uzun vadeli bir söylemsel ve kurumsal mirasın başlangıcı olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç itibarıyla Kıbrıs Türk liderliğinin bu dönemde sürdürdüğü dış ilişkiler, sosyal inşacılığın temel varsayımlarını somut biçimde doğrulamaktadır. Kimlikler söylemler ve kurumlarla inşa edilmiş, çıkarlar bu kimlikler çerçevesinde tanımlanmış, normlar farklı yorumlarla sahiplendirilmiş ve Rum tarafıyla bir norm mücadelesi yürütülmüştür. Türk tarafı, güvenlikleştirme söylemiyle uluslararası müdahale talebini meşrulaştırmış, norm girişimciliği yaparak kamuoyuna seslenmiş ve bilimsel raporlarla mağduriyetini belgeleyerek uluslararası destek aramıştır. Bu çabalar, yalnızca kısa vadeli bir diplomatik girişim değil, aynı zamanda uzun vadeli bir kimlik ve meşruiyet inşası süreci olarak da okunabilir. Dolayısıyla 1963–1964 dönemi, Kıbrıs Türklerinin uluslararası alanda kimlik, güvenlik ve meşruiyet taleplerini toplumsal olarak inşa ettikleri tarihsel bir dönemeçtir.

¹⁷⁰ Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*, ed. Colin Gordon (New York: Pantheon Books, 1980), 109–133.

5. SONUÇ

1963–1964 dönemine ilişkin incelenen belgeler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaklık düzeninin kısa sürede çöktüğünü ve Türk toplumunun varlığını koruyabilmek için alternatif bir siyasi-idari yapılanma sürecine yöneldiğini göstermektedir. Osman Örek arşivindeki yazışmalar, Dr. Fazıl Küçük'ün Birleşmiş Milletler'e sunduğu mektuplar ve diğer kaynaklar, bu süreçte Türk toplumunun yalnızca güvenlik ve insani sorunlarla değil, aynı zamanda uluslararası alanda meşruiyet üretme mücadelesiyle de karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.

Rum liderliğinin Akritas Planı doğrultusunda anayasal düzeni tek taraflı biçimde değiştirme çabaları ve 1963 Aralık saldırıları, Türk toplumunu askeri, siyasi ve toplumsal açıdan kuşatmıştır. Bu bağlamda belgeler, Türk liderliğinin stratejisinin iki boyutlu olduğunu göstermektedir: Türkiye ile yakın koordinasyon kurarak güvenlik ve siyasi destek sağlamak; Birleşmiş Milletler ve uluslararası kamuoyu aracılığıyla Rum tarafının ihlallerini görünür kılmak ve Türk toplumunun eşit kurucu statüsünü hatırlatmak. Bu noktada konstrüktivizm kuramı, sürecin analizinde açıklayıcıdır. Belgeler, normların ve meşruiyet vurgularının dış ilişkilerde nasıl kurucu bir rol oynadığını göstermektedir. Kıbrıs Türk liderliği, uluslararası yazışmalarda sürekli olarak “iki toplumun eşitliği”, “ortaklık devleti” ve “uluslararası garanti” kavramlarını tekrar ederek, uluslararası topluma kendi varlığını tanıtmayı ve haklılığını görünür kılmayı amaçlamıştır. Diğer bir deyişle, belgelerde görülen diplomatik söylem yalnızca pratik bir savunma aracı değil, aynı zamanda meşruiyet üretiminin de temel unsurudur.

Araştırma sorusu açısından bakıldığında, bu dönemde Kıbrıs Türk Yönetimi dış ilişkilerini savunma ve meşruiyet arayışı ekseninde yönetmiş; özellikle Türkiye ile koordinasyon ve BM nezdindeki girişimler aracılığıyla aktif bir diplomatik hat kurmuştur. Başarı düzeyi ise görece sınırlı ama dikkate değerdir: Türk tarafı Rum saldırılarının insani ve hukuki boyutlarını belgelerle uluslararası kamuoyuna taşımış, BM gündeminde görünürlük kazanmış ve Türkiye ile uyumlu bir diplomatik çizgi geliştirmiştir. Bu sayede, Türk toplumunun “ortaklık devleti” içindeki kurucu statüsü söylem düzeyinde canlı tutulmuştur. Ancak öte yandan, uluslararası toplumun genel eğilimi Rum liderliğini “meşru hükümet” olarak görmeye devam etmiş, Kıbrıs Türk Yönetimi bu dönemde bağımsız bir

uluslararası aktör olarak doğrudan tanınırlık sağlayamamıştır. Ayrıca, BM Barış Gücü'nün tarafsızlığına ilişkin sorunlar güvenlik kaygılarını tam anlamıyla gidermemiştir.

İncelenen belgeler aynı zamanda dış ilişkilerin farklı boyutlarını da görünür kılmaktadır: Türkiye ile koordinasyonu yansıtan Osman Örek'in Ankara ile yaptığı yazışmalar, askeri ve diplomatik desteğin önemini öne çıkarırken; Dr. Fazıl Küçük'ün BM Genel Sekreteri'ne hitaben kaleme aldığı 18 Mart 1964 (OÖ 1_595) ve 11 Temmuz 1964 (OÖ 1_286) tarihli mektuplar, uluslararası hukuk ve anayasal düzen temelinde yürütülen diplomatik savunmayı ortaya koymaktadır. Temsil faaliyetlerine dair belgeler, Türk liderliğinin toplum adına uluslararası platformlarda görünürlük kazanma çabasını; propaganda ve bilgilendirme içerikli metinler, örneğin “Dr. Küçük'ün Dünyaya Çağrısı” (OÖ 1_758), dünya kamuoyuna yönelik algı yönetimini göstermektedir. Yine Ortega Raporu (OÖ 1_272), insani yıkımların uluslararası düzeyde belgelendirilmesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu bütünlük içinde belgeler, yalnızca güncel diplomatik pratikleri değil, aynı zamanda uluslararası alanda varlık ve meşruiyet mücadelesinin farklı yönlerini de gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, Kıbrıs Türk halkı dönemin krizlerine pasif biçimde tepki veren bir aktör değil; dış ilişkilerini etkin biçimde yöneten ve gelecekteki siyasal statüsünü şekillendirme mücadelesi veren kurucu bir özne olmuştur. Bu çerçevede, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin uluslararası tanınırlık elde edememesi ve Rum tarafının “tek meşru hükümet” olarak kabul edilmesinin devam etmesi, günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hâlen tanınmayan bir devlet olarak varlığını sürdürmesinin tarihsel köklerini de 1963–1964 dönemine dayandırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akmaral, Kemal. *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*. İstanbul: Bilge Karınca, 2004.
- Alasya, H. Fikret. *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*. Lefkoşa: K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 13. baskı. İstanbul: Alkım Yayınları, 2000.
- Arsava, Ayşe Füsün. *Azınlıklar Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.
- Aslan Gündüz, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Aş., 1994
- Atun, Ata. *Kıbrıs Andlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571–1983)*. Cilt I. Lefkoşa: Mağusa Tarihi Araştırma ve Yazın Vakfı Yayını, 2007.
- Ayberk, İbrahim, Sait Akşit, and Ali Dayıoğlu. “Bir De Facto Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* Cilt:16, Sayı: 64 (2019).
- Aytekin, Halil. *Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) ve Ermeni Kampı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Balyemez, Mehmet. *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021.
- . *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923–1960)*. 2. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2024.
- . “Kıbrıs Sorunu'nda Önemli Bir Girişim: Kıbrıs Türktür Partisi ve Demokrat Parti ile İlişkileri.” *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty* 9, no. 3.

- . Özel Arşivi. Kıbrıs Türk Yönetimi Teşkilat Yapısı.
- . “Kıbrıs Türk Halkının Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Milli Gün ve Sembollere Dair Hassasiyetleri (1919’dan Günümüze).” *Atatürk Yolu Dergisi* (Mayıs 2024) :<https://doi.org/10.46955/ankuayd.1412929>.
- . “Kıbrıs Türktür Cemiyeti.” *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2025. <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/563/K%C4%B1br%C4%B1s-T%C3%BCrkt%C3%BCr-Cemiyeti>
- Başkent Üniversitesi KITAMER Arşivi. Bozkurt, 5 Mayıs 1958.
- . Bozkurt, 6 Mayıs 1958.
- . Bozkurt, 17 Haziran 1958.
- . “Burhan Işın Kıbrıs Türk Temsilcisi Oldu.” *Zafer*, 30 Eylül 1958.
- . *Cyprus Annual Report on the Cyprus Police Force for the Year 1955*, by G.H. Robins, M.B.E., Commissioner of Police. Nicosia: Nicosia Printing Works, 1956.
- . *Halkın Sesi*, 10 Ağustos 1964.
- “BM Şartları” (Erişim Tarihi: 18 Mart 2025) <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- Bozkurt, İsmail. *Kıbrıs Türk Halkı'nın Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*. Lefkoşa: Zeytin Yayınları, 2015.
- Bulunç, Ahmet Zeki. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Doğuşu'nun Temellerini Atan Gelişmeler.” İçinde *Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Araştırmaları*, Der. Gökçe Peler ve Ergenekon Savru. Ankara: Net Kitaplık, 2023.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner, 1998.
- Çay, Abdulhaluk. *Kıbrıs'ta Kanlı Noel–1963*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989.
- Dr. Fazıl Küçük ve Çalışma Arkadaşları. *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*. 3. baskı. Lefkoşa: 2002.
- Efegil, Ertan. *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2018.

- Ercan, Murat, ve Nuray Altındağ. “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Konstrüktivizm Teorisi: Avrupa Birliği ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme.” *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 1 (2023).
- Erim, Nihat. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, 1984.
- Esenbel, Melih. *Kıbrıs-I: Ayağa Kalkan Adam*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Finnemore, Martha. *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press, 1996.
- Finnemore, Martha, and Kathryn Sikkink. “International Norm Dynamics and Political Change.” *International Organization* Vol: 52, No. 4 (1998)
- Flockhart, Trine. “İnşacılık ve Dış Politika”, çev. Nasuh Uslu, *Dış Politika: Teoriler, Aktörler ve Örnek Olaylar*, derleyen Steve, Smith ve Hadfield, Dunne, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2016.
- Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980.
- French, David. *Fighting EOKA: The British Counter-insurgency Campaign on Cyprus, 1955–1959*. London: Oxford University Press, 2015.
- Gazioğlu, Ahmet C. *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs-II (1878–1952) Enosis Çemberinde Türkler*. Lefkoşa: Cyrep Yayınları, 1996.
- Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi 1878–1960: Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. Ankara: İmge Kitabevi, 2020.
- Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Hopf, Ted. *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca: Cornell University Press, 2002.
- Hutchinson, Joseph Turner. *A Handbook of Cyprus*. London: Edward Stanford, 1907.
- İsmail, Sabahattin. “1571’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkiler).” Lefkoşa: KKTC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

- Karpat, Kemal H. *Kısa Türkiye Tarihi 1800–2012*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Kinneir, John McDonald. *Journey Through Asia Minor, Armenia and Koordistan in the Years 1813 and 1814*. London: John Murray, 1818.
- Koçak, Mustafa. “Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:23, Sayı:38 (Mayıs 2018)*
- Kütükçü, Mustafa. “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:12 (2004)*.
- “Mücahit ve Mücahidelerin Anlatımıyla Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi” Sözlü Tarih Projesi, İsmail Bozkurt ile yapılan görüşme, 05-06 Aralık 2023, Lefkoşa.
- “Mücahit ve Mücahidelerin Anlatımıyla Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi” Sözlü Tarih Projesi, Dr. Ayten Berkalp ile yapılan görüşme, 07 Aralık 2023, Lefkoşa.
- Neokleus, Panikos. *Tarihe Işık Tutan Anılar, 1955–1974 Kıbrıs*. Çev. Melis Kızıldağ. İstanbul: Kalkedon, 2011.
- O’Loughlin, John, Vladimir Kolosov, ve Gerard Toal. “Inside the Post-Soviet De Facto States: A Comparison of Attitudes in Abkhazia, Nagorny Karabakh, South Ossetia, and Transnistria.” *Eurasian Geography and Economics Vol:55, No 5 (2015)*.
- Oberling, Pierre. "Kıbrıs Faciası" çev. Fahir Armaoğlu, *Bellekten Vol:54, No.210. (1990): 825-862. <https://doi.org/10.37879/bellekten.1990.825>*.
- “Ortaklık Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası” (Erişim Tarihi: 22 Mart 2025) <https://mevzuat.gov.ct.tr/Portals/48/KIBRIS%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI%201960.pdf>
- Salep, Murat. *Türk Dış Politikasında Kıbrıs: Zürih’ten Kanlı Noel’e*. Ankara: Nobel Bilimsel, 2022.
- Selcen Erdal, “Uluslararası Hukukta Tanıma Kurumu ve KKTC Örneği,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, (2005)*
- Serter, Vehbi Zeki. *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960–1963)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2014.

- Serter, Vehbi Zeki. *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, CII, Lefkoşa, 1973.
- Sonyel, Salâhi R. “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı.” *Belleten* 42, no. 168. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978. Ayırbasım.
- Sonyel, Salâhi R. “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878–1960).” *Belleten*, Cilt:59, Sayı 224. (Nisan 1995):133–188. <https://doi.org/10.37879/belleten.1995.133>.
- Tamçelik, Soyalp. *Dünden Yarına Kıbrıs: Kıbrıs Devletlerinin Varoluş ve Devletleşme Mücadelesi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2023.
- Taşdemir, Fatma. “Uluslararası Hukuk Açısından De Facto Devlet Sorunu: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Abhazya ve Transdinyester Örneklerinin Karşılaştırmalı Analizi.” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 16, Sayı: 199, Mart 2021, Sayfa: 439-481.
- TBMM. Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 8, İçtima 2, On Dördüncü İnikat, 14 Aralık 1955 Çarşamba.
- Thornberry, Patrick, *International Law and the Rights of the Minorities*, Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Tolgay, Ahmet. *Kanlı Noel*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1993.
- Turan, Orhan. “Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 2010
- Türk Tarih Kurumu Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi. OÖ1_19, OÖ1_162, OÖ1_239, OÖ1_257, OÖ1_286, OÖ1_272, OÖ1_292, OÖ1_357, OÖ1_363, OÖ1_427, OÖ1_433, OÖ1_568, OÖ1_591, OÖ1_593, OÖ1_594, OÖ1_595, OÖ1_596, OÖ1_616, OÖ1_621, OÖ1_639, OÖ1_642, OÖ1_723, OÖ1_758.
- Uçarol, Rifat. *1878 Cyprus Dispute & The Ottoman British Agreement: Handover of the Island to England*. Lefkoşa: Rüstem Kardeşler, 2000.
- Wendt, Alexander. “Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics.” *International Organization* Vol: 46, no. 2 (1992).

- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wiener, Antje. *The Invisible Constitution of Politics: Contested Norms and International Encounters*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Yüksel, Dilek Yiğit. *Dönemin Tanıkları, Arşiv Belgeleri ve Araştırma Işığında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Sorgulanan Varlığı (1878–1964)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.
- Yves, Beigbeder, *International Monitoring of Plebiscites, Referanda and National Elections (Self-determination and Transition to Democracy)*, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1994.
- Zaim, M. Necatigil. *Cyprus: Constitutional Proposals and Developments*. Nicosia: Public Information Office, Turkish Federated State of Cyprus, 1977.
- “Πίστις Εἰς Τὸ Μέλλον.” *Eleftheria Gazetesi* 16 Ağustos 1960.

**17 Aralık, 1963 tarihinde Cumhurbaşkan
Muavinliğinde yapılan toplantı**

Hazır: Dr. F. Küçük, Vekilleri ve Müsteşarı, Türk Cemaat Meclisi Başkanı ve İcra Hey'eti üyeleri, Temsilciler Meclisi Reis Vekili ve Türk üyeler, Zeka Bey, H. Münir Bey, O. Feridun Bey, R. Tatar Bey, Dr. Z. Kemal, F. Sami Bey, Kemal Rüstem Bey ve Z. Zihni Bey.

Dr. Küçük toplantıyı açarak, Makarios'un verdiği muhtıranın takdim şeklini izah ettikten sonra, toplantıya iştirak edenlere önceden gönderilen müsvedde cevap hakkında fikir beyan etmek isteyenleri konuşmaya davet etti.

Söz alan arkadaşlar aşağıda özeti verilen mülâhazalarda bulunmuşlardır:

Zeka Bey: “ Müsvedde cevabı okudum. Hazırlayanları tebrik ederim. Bilhassa cumhuriyetin kuruluşundan evvel ceryan eden hadiseleri ve yapılan müzakerelerin güzel bir tarihçesi yapılması çok isabetli olmuştur. Anlaşmaların ve Anayasanın ne şartlar altında kabul edilip imzalandığını dünya efkârı umumiyesine bidirmenin çok faydası olacaktır. Aksi takdirde Türk görüşünün bilhassa ecnebler tarafından anlaşılması mümkün olmayacaktı. Mücerret yapılan teklifleri incelemek ve onlara red cevabı vermek hatalı olacaktı. Rum tarafının çok esası propaganda yaptıkları ve bu sayede tezlerini dünya efkârı umumiyesine haklı göstermeğe çalıştıkları muhakkaktır. Bizim de aynı vasıta ile yani propagandaya tevessül ederek tezimizi mahalli şartları ve ahvalı bilmeyenlere duyurmak mecburiyetimiz vardır. Yapılan teklifler hakkında da umumi mülâhaza yapıldıktan sonra teker teker cevap vermek ve Rum iddialarının doğru olmadığını ispat için elde mevcut vesikalara atıfta bulunmak ve inkar edilemeyecek misaller göstermek pek uygun olacaktır. Makarios'un tekliflerini sunduktan sonra Morakas köyünde yaptığı nutuklardan da iktibaslar yapmak yerinde olacaktır. Çünkü Yunan gazetelerine göre bu nutukla Makarios asıl maksadının ilhak olduğunu açıklamış bulunmaktadır.”

“Mahkemeler hakkında verilmesi düşünülen cevabı umumiyet itibarı ile muvafık buldumsa da bu hususta benim de bazı fikirlerim vardır. Cevabı hazırlamakla vazifelendirilen arkadaşlara bu fikirlerimi hususi surette bildireceğim. Bilhassa Anayasa Mahkemesine ve bu mahkemesinin kararlarının infaz edilmemesi hakkında Rum tarafının tutumunun iyice belirtilmesi şarttır. Yapılan teklifleri cevaplandırmazsak ve yalnız Anayasanın ve Anlaşmaların bize verdiği hak üzerinde durur ve “bunlar temel maddelerdir, değişmez” iddiasında bulunursak zimnen rum iddiası olan “Anayasa maddeleri işlemez; Türkler haklarını kötüye kullanıyor, Türklere haklarından fazla hak verilmiştir” iddialarını kabulletmiş durumuna düşmüş olacağız. Halbuki anayasayı bililtizam işletmeyen, tatbik

TÜRK TARİH KURUMU ARŞİVİ	
KOLLEKSİYON KODU	001292
KUTU NO	
GÜMLEK NO	292
BELGE NO	292
BELGE ADEDİ	3
TARİH	30.12.1963
ESKİ BELGE NO	
21.12-1963'ten 30.12-1963 arasında yazılan olayları	
gün ve saati ile beraber anlatan yazı	

EK 4 a: TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi, OÖ1_292 Künye.

30.12.1963

SPECIAL DAILY BULLETIN ON EVENTS IN CYPRUS
NR.1.

Following the coming into being of the State of Cyprus the Greek Cypriots, have taken immediate action to change the state of affairs established in the island to the detriment of the rights and interests of the Turks secured by the Constitution. The Greek Cypriots have not waited too long to organise their activities and to start preparations to that end. As is well known the realization of ENOSIS is their goal and EOKA terrorists association is their instrument. After failing in their attempt to intimidate the Turks by their being in numerical ^{superiority} in all the public offices of the State of Cyprus, the Greek Cypriots have started to seek ^{ways} and means to put their premeditated plans into effect so as to do away with the Turks through terrorism, murder and extermination. This, they thought, would lead to gathering completely the reins of power in their hands. However, incontestable evidences and the incidents that occurred on the island shed light to the intentions of the Greek Cypriot. When the Government of Turkey rejected in December 1963 ^{the} memorandum dated 30 November 1963 of Archbishop Makarios in which he had proposed changes in the basic provisions of the Constitution, very first symptoms of this organised plan of the Greek Cypriots started to show up in the Island. Turkish quarter ^{as} in Nicosia were being besieged at nights by both the official and civilian Greek Cypriot policemen incidents that occurred since 21 December give evidence that EOKA terrorists association is backed by the State of Cyprus, that a considerable assistance of light and heavy machine guns, rifles, ammunition mortars and vehicles is made by the Greek regiment which is supposed to remain neutral and that some elements of this regiment took part

./..

Λ

Mr. Kyprianou, Mr. Dala, Mr. Demekas, Mr. Patakas. Some of the delegates at the Cyprus Conference which opened at Marlborough House, London, yesterday.

RUSSIAN UNREST ON STANDARDS OF LIVING

AUSTERITY NOT A POLICY

By Monitor

Care for the material interest of the individual worker in a socialist society is not a relic of free enterprise capitalism, Pravda argued at length on Monday. "The rise of deeply working" it wrote, the material incentives—such as more pay and consumer goods in return for better work—were only temporary and limited concessions to capitalism and that they will be whittled away with the approach of communism. This and a spate of similar articles are aimed at showing that continuing austerity is in no way a deliberate policy.

JORDAN AND ARAB STATES AGREE

DECISION MAY BE KEPT SECRET

FROM OUR MOSCOW LAST CORRESPONDENT
CAIRO
After heads of state and the ministers attending the Arab League met tonight, it was said that they had unanimously agreed on a resolution which the Jordanians, Palestinians and other states of the Arab League Foreign Ministers meet tomorrow to put the final touches to the text for the heads of state, who together with tomorrow night's meeting in their respective capitals will end. If not, the heads of state meet again on Friday.

It was also announced that had been agreed to create "an advisory committee" on administrative population and normal quarters. When questioned, spokesmen said this concerned a deal specifically with the Jordanians' assistance only. Asked how it differed from such committees they said its scope—military and administrative, as well as military—was broader.

An official statement will be published when the conference ends, but the resolution adopted will not necessarily be published. Asked if this was not counter to the promise made by President Nasser of the United Arab Republic, to make public

DRAMATIC PHOTO OF THE CONFERENCE AT MARLBOROUGH HOUSE

THE TWO CYPRUS COMMUNITIES ARE REPRESENTED
THE FOREIGN MINISTER REPRESENTS THE GOVERNMENT OF CYPRUS

THE TURKISH CYPRIOT MINISTER OF DEFENCE HAS BEEN SEATED NOT AS A MEMBER OF THE GOVERNMENT OF CYPRUS BUT AS A REPRESENTATIVE OF HIS COMMUNITY
DOES THIS IMPLY THAT THE TURKISH CYPRIOTS ARE NO MORE IN THE SO CALLED GOVERNMENT OF CYPRUS?

members.

Our Defence Correspondent writes:—
With the appointment there will be two brothers, including major-general, commander in Alfred Fawcett General Europe, Brigadier Jordan-Howard's brother, Major-General Miles Fitzalan-Howard is the General Officer Commanding the Division in B.A.O.R.

was abandoned in session, by which Mr. Douglas Jackson, the Colonial Secretary, had to impose a compromise resolution which has divided members. The debate is between the traditionalists, led by Prime Minister Chif Salomon and supported by the white papers, namely South Africa, and the progressives, speaking through the political parties.

been last September. South Africa was by 22 points to 19.
The committee, set up by the Eastern Province People's Union, recommended among other measures that no further power should be allowed in the white papers. It also proposed that there should be no longer be any members—Kwame

conditions, such as...
at the place of work. Until now labour mediation has been mainly as productivity study concerned with the production process itself. Environmental studies were discarded because they were believed to be more a passive product of agreement rather than an in itself.

SUBMISSION TO THE COUNCIL OF MINISTERS.

RE-APPOINTMENT OF COMMISSIONED AND NON-COMMISSIONED OFFICERS IN THE CYPRUS ARMY.

In accordance with Council decisions Nos. 2171 of the 6th September, 1962, and 2587 of the 3rd January, 1963, the Acting Second Lieutenants Theoris Panayi Shakkas (Army No. 2083) and Agathangelos Themistocleous (Army No. 2032) were discharged from the Army with effect from 4.9.62 and 17.10.62 respectively.

2. In accordance with Council decisions Nos 1654 of the 1st March, 1962, and 2587 of the 3rd January, 1963, non-commissioned officers Antonakis Thoma (Army No. 2211) and Demetrios Kayas (Army No. 2077) were also discharged from the Army. Non-commissioned officer Neoclis Christoforides (Army No. 2142) was permitted by the Minister of Defence to resign in accordance with the provisions of Section 11(2) of the Army Law.

3. The above persons, who had previously completed their military training, have now applied for re-appointment and the Commander, Cyprus Army, has strongly recommended their applications.

4. The Council is requested to exercise its powers under Section 5(1) of the Army Law and decide whether :

- (a) Messrs. Theoris Panayi Shakkas and Agathangelos Themistocleous should be re-appointed as Commissioned Officers (Ag. Second Lieutenants) in the Cyprus Army, at the initial salary of the rank; and
- (b) Messrs. Antonakis Thoma, Demetrios Kayas and Neoclis Christoforides should be re-appointed as non-commissioned officers in the Cyprus Army.

MINISTRY OF DEFENCE.

NICOSIA,
4th March, 1964.

15

NOTE BY THE MINISTER OF DEFENCE ON
SUBMISSION NO. 128/64

The Minister of Defence or his Director-General is not aware of any directions lawfully given by them for the making of the Submission No. 128/64. Such Submission is made ultra vires the Minister and cannot stand.

In any event, the Minister of Defence wishes to put on record his views on such Submission:

1. As from the 21st day of December, 1963, the Greek members of the Cyprus Army have unlawfully been armed and in complete disregard of the authority of the Minister of Defence been engaging in subversive armed activities which resulted in the present state of affairs in Cyprus where even the personal safety and security of life and property of the Minister of Defence himself is in danger because he is a Turk.
2. Therefore, until such time as all the members of the Cyprus Army including its Commander who resigned, are disarmed and action is taken against them to ensure their compliance with the Constitution and the Laws in order that peace and security of life and property may be restored, no new appointments should be made to the ranks of the Cyprus Army and all those who are unlawfully in possession of arms should be dismissed forthwith.
3. The above considerations apply also to Submission No. 126/64.

(sd.) (Osman N. Örek),
Minister of Defence.

Nicosia,
17th March, 1964.

16

Nicosia, 18th March, 1964

Secretary-General, U.N.O.,
President,
Security Council,
New York.

Rossides' allegation in his Note to Council's President that Greek elements in Government have not violated Constitution and that it is safe for myself and Turkish Ministers to attend meetings of Council of Ministers, is a deliberate distortion of facts and designed to mislead again Council and World opinion.

The fact is that any Turk who ventures out of Turkish sectors runs risk of being killed or taken hostage. At a time when I am still being denied by Greeks even temporary access to my own office it is deceitful to say it is safe and possible for me and Turkish Ministers to attend meetings of Council of Ministers. Greek Ministers have unconstitutionally and by force of arms taken over Ministries headed by Turkish Ministers. For example in an article published in Guardian of 26th February, 1964, Greek Minister of Interior is reported to have stated that he had taken over the Ministry of Defence though, under Constitution, Ministry of Defence is one of the Ministries which was and must be headed by a Turk. That Greek elements in Government do not genuinely want Vice-President and certain of the Turkish elements to perform their constitutional functions and other lawful duties is also evident from fact that they have unlawfully withheld salaries due to them though charged by Constitution on Consolidated Fund of the Republic.

Although agendas are forwarded decisions of Council are not sent until after lapse of considerable time and after they have been unconstitutionally implemented. For instance decision of Greek Ministers regarding representation at London Conference was sent to me long after Conference came to an end. While decisions can be taken by absolute majority (not simple as stated by Rossides) I have right under Constitution to return any decision and exercise my right of veto in certain matters, such as security, defence and foreign affairs. Decisions are now sent to me merely for information. Despite the fact that I exercised recently my right of veto in respect of two decisions in certain

SNB 1
5/10/64

/vital V.108
V.136

vital matters, nevertheless the Greek Ministers have disregarded my veto. Position being as stated above I fail to see how Rossides still says that Greeks have no intention to disregard Turkish rights and to deprive Vice-President of any say in vital matters. Council decisions taken at meetings which Turkish Ministers are unable to attend because of conditions deliberately created by Greeks themselves obviously represent views of Greek Community only.

As non-participation of Turks in Government Services was forced upon them through conditions created by Greeks Rossides allegation that this is done to promote partition is nothing but product of imagination with intention to attribute Greek fault to Turks. His statement that no Cypriot who is a Cypriot would tolerate partition is in conflict with Makarios line of thought. ^{Even} according to Makarios the Republic of Cyprus has not given birth to a new nation but to a State and that Greeks will stay Greeks and Turks will stay Turks for ever.

(Dr. F. Kachuk)
Vice-President
Cyprus.

Vice-President, Cyprus.

104

Nicosia, 18th March, 1964.

Secretary-General,
United Nations Conference
on Trade and Development,
Geneva.

It has come to my notice through press reports that Greek elements in the Government of Cyprus in violation of Constitution have nominated two Greek Cypriots (Messrs. Araouzo and Eliades) to represent Cyprus at Conference to be held in Geneva between 23rd March and 15th June. Under Cyprus Constitution matters relating to foreign affairs which includes entrusting of function abroad to persons, Vice-President's consent has to be obtained. As this has not been done Messrs. Araouzo and Eliades cannot represent Cyprus as a whole but only Greek Community.

Dr. Fazil Kutchuk

Vice-President, Cyprus.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

V.105
V.136

Lefkoşa, Lefkoşa, 26 Mart, 1964.
26 Mart 1964.

Turkish translation
of Art. III

Genel-Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı,
Başkan, Güvenlik Konseyi,
New York.

Türk Cemiatini Londra Konferansında ve Güvenlik Konseyinde temsil eden Türk Cemiat Meclisi Başkanı Bay Denктаğ'ın Kıbrıs'a girmesine müsaade etmeyi Kıbrıs Hükümetinin Rum unsurları bugün reddetmişlerdir. Kıbrıs Anayasasının 14'üncü maddesi tahdinde "Hiç bir vatandaş hangi şartlar altında olursa olsun, Cumhuriyetin dışına sürülmesi, veya içeri girmekten alıkenulması".

Kıbrıs Hükümetinin Rum unsuru tarafından Anayasasının bu aşkoca ihlali edilmesini malûmatına arz etmek ister ve Bay Denктаğ'ın salimen Kıbrıs'a gelerek, Birleşmiş Milletler Arabulucusu ile yapılacak görüşmelerde yer almasını temin etmek maksadı ile müdahalenisi rica ederim. Ayrıca, liderlerinden birine karşı yapılan haksız, kanunsuz ve gayri insani muameleden dolayı Cemiatimin duyduğu nefret hissini ve en şiddetli protestoda bulunduğumun kaydını isterim.

Ekad
T.C. K.
Lefkoşa

v.136
Dr. F. Kışık,
Cumhur Başkan Muavini,
KIBRIS.

(Dr. F. Kışık)
Lefkoşa

v.136 v.138

100 101

MEETING OF HIS EXCELLENCY DR. RALPHE BUNCHE
WITH HIS EXCELLENCY THE VICE-PRESIDENT
DR. KUÇUK ON THE 9TH APRIL, 1964.

Present: Mr. Örek, Mr. Plumer, Dr. Manyera, Mr. Muftizade
and Mr. Umit Suleyman.

Bunche: I have come out here for a few days to act as eyes and ears of Secretary-General. I have responsibility at U.N. for our peace missions in Gaza, Congo etc. I go to Gaza on Sunday and then to Kashmir. In Cyprus especially it is a new situation and Secretary-General wants to get as much information as he can on the situation and operation and what our headquarters can help in its function. I don't need to tell you that ~~they~~ basic concern of Secretary-General is that U.N. must do whatever it can to solve this unfortunate situation. First to stop bloodshed and fighting and then we must try to find ~~the~~ measures for both community to live together as in the past. We know it is difficult and is going to take too much effort and persistence. That is why I am here for and also to give a report to the Secretary-General about the situation as he cannot come over here. I would like to hear from you about what U.N. operation is doing and how you feel we should operate.

Osman: The first and foremost interest of the Turkish Community is to know what U.N. Command is going to achieve and what their directions are.

Bunche: You don't and you want, this is an experience for us it is the fourth peace-keeping operations of U.N. The Commander is responsible directly to the Secretary-General who prepares directions to the force. Cyprus is directly interested so are the Governments of Greece, Turkey and U.K. If the directions were given to you the same would be given to other ~~South~~ interested sides and ought to be negotiated, and thus you would not get anywhere. They accept Secretary-General in good faith, your position is unique. If you have specific questions we will answer them but don't ask about directives.

Osman: We hear that Makarios knows directives.

Bunche: I can assure you that it is not true. The same questions were asked by Rossides and Kyprianou but we refused to give them the directives. This is a firm principle, otherwise it would be the end of the operations.

/.....

Nicosia, 28th April, 1964.

President,
Security Council,
Secretary-General,
United Nations Organisation,
New York,

S.N.B.
No 125

I learn from press reports that Rossides has again resorted to distortion of facts and attempted to mislead the Security Council.

In a letter purporting to come from "Government of Cyprus" he is reported to have stated that "the rejection of Archbishop Makarios' amnesty offer shows lack of goodwill on the part of the Turkish Cypriot leadership and opposition to the cessation of conflict". This is completely untrue and must have been made to justify the renewed organised and pre-planned mass attack on Turks by the so-called "Government Security Forces" led by the Minister of Interior himself.

The true facts of the case which are very well-known to General Gyani and his Political Adviser are as follows:-

At a meeting on 22nd April, 1964 which I and Mr. Örek had with General Gyani and his Political Adviser we discussed certain measures for pacification and reduction of tension in the Island. We assured General Gyani that the Turkish Community was after peace and normal conditions and that we had never any intention to impose political settlement by force of arms. We discussed with the General several measures which have to be taken for the establishment of peaceful conditions in the Island amongst which were amnesty and removal of fortifications. We laid stress that the foremost

/and 1143

and most important measure was disarmament and disbandment of Greeks armed unlawfully under the guise of "Security Forces of the State". The General suggested that we should put into writing our proposals and requested us to keep secret everything discussed at their meeting in order not to create misunderstandings. We accepted General's suggestion and the meeting ended. The next day to our surprise before our proposals were submitted to U.N. Commander, Makarios issued a press release in which while accusing Turkish leadership of certain unfounded charges he appeared to make three offers, but at the same time threatened Turks that if they did not accept his offers he would have "to face the situation by all means". Upon this we were obliged to make our views public as we could not, for security reasons, agree that Makarios's three offers could be accepted without first ensuring effective security of life and property to Turks. Having in mind our previous experience with Makarios's offers and also the facts stated above and the wording and tone of the said press release it was clear to us that Makarios's statement was not aimed at making a genuine offer; it was sheer propaganda and a political manoeuvre. On 25th April I issued a statement in which I explained in full why Makarios's three offers could not be accepted as such and I made certain counter-proposals. The reply to this took the form of an immediate attack, which must have been carefully planned and organised days before, against Turks in Kyrenia range where they had taken up posts in order to defend certain Turkish villages in the area and the Nicosia-Kyrenia road which is the only outlet for about 40,000 Turks besieged in Nicosia and six Turkish villages in the area.

/The

7 Mayıs, 1964.

Muhterem Beyefendi,

28.6-1 İlişik telgrafın, Hariciyeniz kanalıyla
Birleşmiş Milletler Genel-Sekreteri ile Güvenlik
Konseyi Başkanına acilen telle iletilmesini
temin etmenizi rica eder saygılarımı sunarım.

(Dr. F. Kuçuk).

Ekselâns Dr. Mazhar Özkol,
T.C. Kıbrıs Büyükelçisi,
Lefkoşa.

H.G

Nicosia,

7th May, 1964.

Secretary-General, U.N.O.,
President, Security Council,
New York,

I learn with satisfaction that you have asked the Security Council to reconsider urgently Cyprus situation in view of the fact that there has been no improvement in situation since U.N. Force became operational.

May I suggest that whilst reconsidering Cyprus situation the Council should clarify, in the interest of all parties, the following points as to which there has been ambiguity and which the Greeks have misinterpreted and tried to disguise their continuous attacks against Turks under the cloak of these ambiguities.

(a) Security Council's Resolution called upon all member States to refrain from taking any action or threat of action which may worsen situation. Despite this the Greeks in Cyprus have taken many actions which have worsened situation. Some of these examples have already been notified to you and are summarised below for easy reference:-

- (i) establishment of an Army under guise of Security Forces in complete disregard of mandatory provisions in our Constitution;
- (ii) importing a Greek general from Greece with agreement or connivance of Government of Greece with a view to consolidating these armed forces again in complete disregard of mandatory provisions of our Constitution;
- (iii) threatened arrest, without cause or justification and in disregard of Constitution, of Mr. Denktash, President of Turkish Communal Chamber, Head of Turkish Cypriot Delegation in London Conference and Turkish Cypriot Representative before the Security Council,

VICE-PRESIDENT'S RESIDENCE
AND OFFICE.

Nicosia, 14th May, 1964.

IV E 39

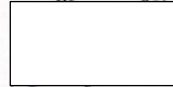
Your Excellency,

I enclose copies of my telegrams in which correct facts of the shooting incident at Famagusta on the 11th May are explained. Since this incident at least 30 innocent Turks have been abducted by Greek terrorists from their place of work or from roads whilst going to their work.

All efforts to trace their whereabouts and to secure their release have so far proved fruitless. I have, therefore, decided, in the name of humanity, to appeal by this letter to you, and through you to Head of your Government, to use your/his good offices, both here in Cyprus and abroad for securing the release of these innocent Turks and for bringing about an end to this most atrocious and inhuman act of violence which the Greeks are committing indiscriminately against members of my Community.

I am,

Your Excellency

(Dr. F. Kutchuk)

Vice-President, Cyprus.

Note: Same letter has been addressed to all heads of Diplomatic Missions in Cyprus.

To:

EK 13: TTK Arşivi, Osman Örek Kişisel Arşivi OÖ1_616.

27th Nov, 1964.

IV E 40

Secretary-General, United Nations Organization,
President, International Red Cross, Geneva,
Chairman, British Red Cross Society, London,
President European Commission of Human Rights, Council of
Europe, Strassbourg.

The barbarism of Cypriot Greeks and their violation of all principles of humanity and international conventions have assumed unbearable proportions. On top of their refusal to indicate the mass graves of Turks whom they have buried after murdering them in cold blood the Greeks now refuse to allow UN troops to collect bodies of Turks killed in action. It is now more than a week we are trying to recover bodies of two Turks who had been killed on Kyrenia hills whilst defending the approaches to certain Turkish villages. These bodies have now decomposed and are being devoured by wild birds. A UN convoy which tried to go to the area to collect these bodies came under heavy fire by Greeks. This is incompatible with any principle of any value and shows clearly that the responsible Greeks no longer have in them even an iota of humanity. It is regrettable that the UN authorities in Cyprus have been unable to obtain clearance from the Greeks to collect dead bodies of Turks killed whilst defending themselves and their villages. In the face of the Greek refusal to show any human decency in this respect, it is very sad indeed that the UN is utterly helpless in bringing the Greeks to their senses.

I appeal to you most urgently to use your good offices to put a definite end to all such abominable acts and behaviour which are prevalent in this horror-stricken island.

(Dr. F. Kuchuk)
Vice-President, Cyprus.

74

Nicosia, 4th June, 1964.

Secretary-General,
U.N.O.,
New York.

to Mr. Benon Rossides still claiming to be Chief Delegate of Cyprus at U.N., accused me again on 3rd June, of "subversive and partitionist activities" and repeated the obsolete Greek allegation that I have "withdrawn from Government and have relinquished" my functions as Vice-President.

General Giani himself stated recently in Famagusta that no Turk is safe outside purely Turkish areas, and it is a fact easily verifiable at U.N. Headquarters that no less than 62 innocent Turks have been taken as hostages on streets and at places of work in Greek areas and all indications are that these have been brutally murdered by Greeks since U.N. Force became operational in Cyprus. Amongst these was the Turkish Assistant-Manager of Barclays Bank in Famagusta who took the risk to go to work at Greek quarter of town and most probably paid for it by losing his life. And yet Rossides still has the audacity to claim that I have "withdrawn" from Government. I have no doubt that Rossides would have liked to see me and the Turkish Ministers pay with our lives for a risk similar to that taken by Turkish Bank Manager in Famagusta and others. It is common knowledge by now that Greeks launched a brutal attack on Turkish Community in December last with a view to terrorising Turks into subservience to them so that they removed Turkish obstacle to their sinister designs. It is also known to every impartial observer that I showed maximum good-will and tolerance in three years of Republic to ensure viability of State and since the outbreak of violence I have been advocating respect for constitutional order and return to normality and peaceful conditions.

And now I am accused of subversive and partitionist activities. *Makarios gave no response to all the appeals I have made to him and the appeal I made only yesterday to Makarios him*

/(1)

Y.75

(i) for a declaration that, pending the finding of a solution acceptable to the parties, he will respect the Constitution and (ii) for a meeting to enable myself and Turkish Ministers to participate in meetings of Council of Ministers has been rejected out of hand and yet his representative at U.N. accuses me of "withdrawing" from Government.

Rossides also refers to "collusion" between myself and a "foreign power" - no doubt he means Turkey - to enable that power to "invade" Cyprus. It is not for me to defend Turkey's attitude in this matter, but it should suffice to point out here that Turkey is not ^{often} territorial expansion, and that whole world has only admiration for restraint Turkey exercised despite her contractual right of intervention as guarantor power in order to restore constitutional order in Cyprus.

Greeks should be made to realise that terrorism and violence backed up by distortionism and lies are of no avail in achieving sinister objectives in 20th Century before eyes of world.

May I request that this telegram be circulated to all members of Security Council.

(Dr. F. Kuchuk),
Vice-President of the
Republic of Cyprus.

General S. Gyani,
Commander, United Nations Force in Cyprus,
Nicosia,

As the lawfully constituted Minister of Defence of the Republic of Cyprus, I had in the past on several occasions raised with you orally the following matters which have a direct bearing on keeping the peace in the sovereign Republic of Cyprus:-

1. The operation of a munitions factory in Limassol against the provisions of the Constitution;
2. The importation, since the UNFICYP became operational in Cyprus, of all sorts of war materials and explosives in abundant quantity through the ports of Famagusta, Limassol and Kyrenia by persons allegedly ~~xxx~~ exercising government authorities without the authority of my Ministry, (Article 50(1)(a)(iii) and Article 58 of the Constitution);
3. Establishment of a military force wholly composed of Greeks, in complete disregard of Article 129, and of the authority of my Ministry;
4. Importation of field-guns, planes etc. and building up of armed forces, and deployment of same in operations against civilians, such as unlawful and inhuman searches on the main roads including abduction of civilians, again in complete disregard of the authority of my Ministry;
5. Recruitment from the Kingdom of Greece of an army General and giving him the charge of armed forces, again in flagrant breach of Article 131 of the Constitution and the authority of my Ministry;
6. Permission to Greek Army Officers attached to NATO to enter Cyprus under false travel documents and to engage in unlawful military activities in co-operation with the unlawfully constituted armed forces in Cyprus.

As I have already stressed, these unconstitutional acts which constitute parts of a well-designed plan are aimed at prolonging the rule of guns rather than the rule of law in my country and apart from being against the Supreme Law of the State, are contrary to the letter and spirit of the Resolution of the Security Council dated the 4th March, 1964.

Unfortunately, so far I am not aware of any positive steps taken by the UN Command to put an end to this grave and explosive situation in Cyprus.

Therefore, in conformity with the UN Security Council Resolution, I would be grateful if I may be advised as the appropriate governmental organ (Article 58 of the Constitution) of the Republic, of any measures which you took or propose to take to restore law and order in these respects in Cyprus.

(Osman Örek)
Minister of Defence

Copy to: H.E. S. Tuomioja
H.E. Gale Plaza Lasso.

REPUBLIC OF CYPRUS
OFFICE OF THE COMMISSIONER OF THE GENERAL
REGISTRATION OF CARRIAGE AND LICENSES OF THE REPUBLIC
OF CYPRUS IN HONOUR OF THE VICE-PRESIDENT OF CYPRUS
AND THE COUNCIL OF THE REPUBLIC OF CYPRUS
CUMHUR BAŞKAN MUAVİNİNİN İKAMETGAHİ
VE DAİRESİ.

LEFKOŞA.

20 Haziran, 1964.

Mr. Ambassador,

It is a great privilege for me and my wife
Genel Sekreter,
Birleşmiş Milletler Teşkilatı, of your Government
New York.

Kıbrıs'ta kayıpta bulunan yüzlerce Türkün
ebeveyni, eş ve çocuklarının bana az önce yaptıkları
açıkla mürazaatten işlenerek Dış İşleri Bakanı
Kyriacou'nun Güvenlik Konseyi toplantısında akrobalarının
kaçırılarak ortadan kaldırılmaları hususundaki vahşi
hareketleri hicap duymadan Türklere atfedilmesi yüzünden
duyduğum infialli belirtirim. Bütün bu Türklerin
evlerinden ve yollardan Rumlar tarafından toplanarak
rehine alındıklarına gösterem bir çok deliller mevcuttur.
Konseyin, kayıpta olan bütün Türkleri bularak huzur
içindeki ailelerine 318 veya diri teslim edilebilmeleri
için Makarios Hükümeti nezdinde tavassutta bulunmasını
ve bütün nefusunu kullanmasını insanlık namına istirham
ederim.

Bu telgraf metnini Güvenlik Konseyinin bütün
üyeleri arasında dağıtmama beni minnettar bırakacaktır.

For the unification of post-war Europe and particularly
the re-unification of Germany, we have expressed
our sincere interest, understanding and respect. We sincerely
trust that it is our duty, in this troubled world,

(Dr. Fazıl Küçük)

C.B.M., Kıbrıs

Kopye: Ekselâns Britanya Yüksek Komiseri,
Ekselâns Birleşik Amerika Büyük Elçisi,
Kıbrıs'taki Milletlerarası Kızıl Haç
Temsilcisi,
Komandan, Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler
Kuvveti. 2

1/64/2 iliskiler

Nicosia,
24th June, 1964.

Secretary-General,
U.N.O., New York,

May I again invite your attention to the following actions which have been taken by the Greek Cypriots so soon after the latest Security Council Resolution and which in addition to being flagrant violations of the Constitution are all calculated to worsen the situation in Cyprus and tilt the balance in their favour.

1. Suspension from duty of Cyprus Ambassador to Turkey:

Concocted charges have been made against this Ambassador, who is a Turkish Cypriot, alleging that he aided and abetted nine Turkish Cypriots, who on arrival in Nicosia were arrested by the Greek authorities, to receive military training in Turkey on their way to Cyprus from London and to facilitate their return to Cyprus with intention of subversive action. That there is no truth whatsoever in these faked charges is evident from the fact that these nine Turks who are alleged to have implicated the Cyprus Ambassador in Ankara, in statements which they have made whilst in custody, have neither been charged with any offence nor have they been released or sent back to London as they were promised when they made the statements in question.

The decision to suspend from duty the Ambassador has been taken only by Greek members of the Public Service Commission which under the Constitution cannot exercise its constitutional functions unless Turkish members thereof are present. Furthermore, under the Constitution it is expressly provided that decisions of the Public Service Commission relating solely to a Turk or to a Greek can only be taken by such absolute majority vote as to include the votes of at least two Turkish members *or* four Greek members

/as

as the case may be. As no Turkish members participated when the decision of suspension was taken, such decision can have no legal effect under the Constitution. A further point is that under Article 50 of the Constitution the assignment (and consequently the withdrawal) of diplomatic representatives must be made with the consent and approval of both the President and the Vice-President of the Republic.

2. Arrival of General Grivas in Cyprus:

You are no doubt well aware that General Grivas has personally led the EOKA terrorist campaign in Cyprus for a long period during which he made it clear that his policy was first to "kick out" the British from Cyprus and then to eliminate the Cypriot Turks and thus pave the way for union of Cyprus with Greece. He is now in close link with the Ministry of Defence in Greece and according to a statement which the Minister of Foreign Affairs in Greece is reported to have made, "General Grivas is in collaboration with the Greek military authorities in matters relating to military aspects of the Cyprus problem". In the circumstances I leave it to you to judge whether or not condoning or permitting the return to Cyprus of a person, who has led a long terrorist campaign and who has been responsible for the murder of hundreds of innocent lives, is an act "likely to worsen the situation" in Cyprus.

3. Importation and smuggling of arms and troops into Cyprus:

From my contacts with your representatives in Cyprus the UN Authorities are of the view that the importation of large quantities of heavy arms and other war-like materials by the Greeks under the guise of the lawful government of the country is "legal" and that, therefore, they cannot intervene to prevent such a dangerous arms build-up. Despite the fact that under the Cyprus Constitution an Administration which does not include one of its two component and indispensable parts, namely Greeks ^{and} ~~and~~ Turks, cannot be regarded as the lawful government, the importation of

2/1

/arms.

arms by the Greek elements of the Administration alone, is unfortunately still regarded by the UN Authorities as lawful importation by a properly constituted government. Furthermore, under Article 50 of the Constitution "importation of war materials and also explosives of all kinds" is a matter on which a decision can only be taken with the consent and approval of both the President and the Vice-President of the Republic. In the circumstances, importation of arms under the guise of lawful government authority by one party to ~~the~~^{the} conflict cannot, on the one hand, be regarded as "lawful importation" while, on the other hand, the importation of arms by the other party is regarded and treated as "smuggling". You will no doubt agree that UN Authorities in Cyprus are in duty and honour bound to apply the same yardstick in their dealings with the two parties to the conflict.

It is no longer secret that large numbers of Greek military personnel are coming to Cyprus in Greek ships particularly every day. These ships also bring military supplies and weapons. This action which is being taken by the Greek Government, or with its connivance, is tantamount to an invasion of Cyprus by Greece under the cloak of bogus legality given to such action by the Greek Cypriot elements in Government.

It is my ardent hope that you will give due and urgent consideration to all the matters referred to above and that you will direct taking timely and effective action to foil Greek attempts to accomplish, by the use of force, a fait accompli in order to achieve their political ends.

(Dr. F. Kuchuk)
Vice-President,
CYPRUS.

Copy to: H.E. the British High Commissioner,
H.E. the Ambassador of U.S.A.,
General S. Gyani,
Senor Gale Plaza Lasso.

3

141
VICE-PRESIDENT'S RESIDENCE
AND OFFICE.

Nicosia, 11th July, 1964.

5 N.B.
No. 199
Secretary-General,
United Nations Organization,
New York.

The Greeks in Cyprus have destroyed yet another pillar of the Constitution by abolishing the Supreme Constitutional Court and by introducing such drastic changes in the administration of justice as to destroy the existing judicial system and to replace it by an entirely new and unconstitutional one with sinister object of depriving Turks of the judicial safeguards given to them by the Zurich and London Agreements and the Constitution. The main respects in which the judicial system has been upset and in which the relevant Basic Articles of the Constitution have been violated are the following:-

- (a) The offices of the neutral Presidents of the Supreme Constitutional Court and the High Court of Justice have been eliminated and thus the Turks have been deprived of the safeguard whereby the neutral Presidents had a deciding vote in cases where there was a divergence of opinion between the Greek and Turkish members of these Courts.
- (b) The vital constitutional provisions, under which Turks and Greeks had to be tried by judges belonging to the same community as that of the accused and in civil actions where the parties belonged to the same Community the judge trying their case had to be a judge belonging to the same community as the parties, have been ~~gone~~ away with.

2. It is very significant that the new Administration of Justice Law is not only deceptive but contains such loathsome characteristics as to make it repulsive and unacceptable to any

1 /law-abiding

law-abiding and self-respecting person. In this respect particular mention may be made of the following three matters:-

- (a) Under sections 2 and 15 of the new Law it is provided that in the case of any conflict between that Law and the Constitution and any other law the provisions of the former (new Law) shall prevail. In this way Article 179 of the Constitution which lays down that the Constitution is the supreme law in the country is flagrantly violated.
- (b) By the provision in the Law that the office of any judge who refuses to exercise his duties automatically becomes vacant puts the judges in the embarrassing position of either having to perform their duties in contravention of the Constitution and their oath of allegiance to the Constitution or of making them liable to dismissal. In other words, the Turkish judges are being compelled to act against the Constitution.
- (c) The law has been so presented by the Greek side as to make it appear ostensibly that it is not directed against the Turks. While paying lip-service to the facts that the President of the new High Court will be a Turk, because of his seniority, and that there will be two Turks to three Greeks in the new Court, the hard truth that Turks have now been deprived of equality of votes on the Supreme Constitutional Court and of the neutral President's casting vote on the High Court of Justice has been glossed over.

3. As you are well aware the Cyprus Constitution is based on the Zurich and London Agreements the provisions of which constituted the Basic Articles of the Constitution. The Basic Articles can only be changed or replaced with the agreement of the Guaranteeing Powers who are the signatories of these international agreements. All the provisions of the Constitution which are violated by the new Administration of Justice Law are the Basic Articles of the Constitution. There is no

doubt that this action of the Greeks is another flagrant violation of the Security Council Resolution of March 4th, in as much as it prejudices and obstructs the work of the UN Mediator in his task of finding an agreed solution to which specific reference is made in the Resolution.

(Dr. F. Kutchuk)
Vice-President, Cyprus.

Copy to: His Excellency the British High Commissioner;
His Excellency the Ambassador of Turkey;
His Excellency the Ambassador of Greece;
His Excellency the Ambassador of U.S.A.;
His Excellency the U.N. Mediator;
His Excellency the U.N. Commander in Cyprus;
His Excellency the President of the Council
of Europe, Strasbourg;
His Excellency the President of the European
Commission of Human Rights, Strasbourg;
His Excellency the Secretary-General of
NATO, Paris.

Nicosia, 129
6th July, 1964.

S.N.B.
No. 198

Secretary-General,
U.N.O., New York,

Your letter to me of the 3rd July, 1964, has been published as Press Release UNC.52 and this is how I have had the opportunity of seeing the full text of it.

I regret that the representations made in my telegram to you and the arguments advanced therein have not been duly considered and answered but that, instead, certain passages therefrom have been quoted out of their contexts and thus I have been represented in your letter as a person trying to impugn, without any reason, cause or ground, the "objectivity, integrity and good faith of senior members of the U.N. Secretariat in Cyprus". This is most unfair. If my representations and arguments lacked substance or were incorrect in any respect, I would have expected to be corrected and enlightened by my attention being drawn to any "distortion, gross exaggeration or hysteria", or by explaining the reasons which have led you and your representatives in Cyprus to adopt an inexplicable attitude towards certain matters which constitute the crux of the Cyprus problem.

My telegram of the 18th June, 1964, was drafted under the influence of the following factors which, so long as they are not repudiated, removed or explained, will continue to exert pressure on the mind of every Turk in Cyprus and make him ~~suspect~~ ^{doubt} the object of the U.N. Peace-Keeping Force in Cyprus:-

(a) The term "the Government of Cyprus": It is an indisputable fact that the Greek elements in the Government of Cyprus have usurped all Government authority and have launched a planned war of extermination against my Community. These

Sut: A.K.
Dimitris
Dimitris

American, Italian, German, Israel, /elements
Kanada Y.K., İngiltere Y.K.,
Fransız ve diğer ülkeler:
General P.S. Gyani
A. Flores
H.E. Cato Plaza Lasso. 2

Sut: Dimitris
30/9/64

elements have instigated and in actual fact directed and supervised the commission of numerous acts of atrocities against innocent Turkish citizens. You are well aware that these elements still continue to aid and abet thousands of Greek terrorists to keep Turks under siege and make them live in constant fear and in very terrible conditions. These are the elements which have taken the law and the Constitution into their own hands and have taken numerous actions and even enacted laws which are flagrant violations of the Constitution, international agreements and the Security Council's Resolution. It is inconceivable that, despite all this, you and your representatives in Cyprus should treat these elements as if they were a lawful and benevolent authority in the country and to view all the actions of these persons from that angle. This is the reason why your Report conveys the impression that anything done by the Greek side is justified and lawful as if it is done in the exercise of government authority. Although the Turks are on the side of ^{the} law and the Constitution and are defending themselves, their homes and their constitutional rights, your Report tends to give the impression to the uninitiated at least, that they are treated as persons having taken up arms against lawful government authority. This is not the position in Cyprus. I accept the need for UNFICYP to recognise some sort of effective government in Cyprus but when this recognition goes far beyond the minimum limits of necessity and accepts, by implication at least, every action and measure of the Makarios administration as the actions and measures of the "Government of Cyprus" this amounts to the U.N. being willing to help the Greeks to impose on the Turks the unlawful Makarios administration as the Government of /Cyprus.

CYPRUS TURKISH INFORMATION SERVICES
SPECIAL PRESS RELEASE

No.2

25.7.1964.

VICE-PRESIDENT REPLIES TO U THANT'S APPEAL

Dr. Fazıl Küçük, Vice-President of Cyprus sent the following telegram to U Thant, Secretary-General, United Nations Organisation yesterday in reply to the latter's second appeal for giving a halt to arms build-up in the Island:-

"Reference to your telegram of the 22nd July, 1964, I would like to stress once again that I fully share your concern and anxiety and that I will certainly continue to do all within my power to prevent members of my community from resorting to any action that would worsen and increase the danger of the situation in Cyprus. You will recall that it was I myself who, from the very start of the United Nations Peace-Keeping Force becoming operational in Cyprus, had appealed to you, on every occasion that presented itself, to use your good offices and stop all importation of arms and military personnel into Cyprus. Despite this it is an indisputable fact that the Greeks systematically continued to import heavy arms and thousands of military personnel in violation of Article 50 (1)(b)(iii) of the Constitution which prohibits "importation of war materials and also explosives of all kinds" unless mutually agreed upon by the President and the Vice-President and also against the letter and the spirit of the Security Council Resolution of March 4th.

As to the statement in your telegram about evidence for "infiltration of arms and personnel" into Turkish-controlled areas, I would like to state that insofar as I am aware no military personnel from Turkey have arrived in Cyprus but that a small number of Cypriot Turkish students returned to Cyprus through the area in question probably because they did not feel safe to return through normal ports as they knew that some other students, on arrival in Cyprus, were unlawfully arrested, abducted and tortured for extraction of statements by Greek terrorists who are used as policemen.

It is a matter of concern for me to have to raise again the point that, although I am addressed as Vice-President of the Republic, your appeal is made to me in my capacity as Turkish Cypriot leader as opposed to the "Government of Cyprus" and not to the Greek Cypriot leadership, thus appearing to go along with the abortive Greek attempt to divorce me of my constitutional powers and prerogatives and of my functions in the Government of Cyprus.

./....

I thoroughly agree with you that importation of arms and personnel is contrary to "the law of the land", but I cannot help laying stress on the fact that the supreme law of the land is its Constitution which, as you are well aware, the Greeks are violating in every respect. It is this Constitution which, as stated above, prohibits to everyone the importation of all types of war materials unless agreed upon by both the President and the Vice-President.

Reports have just reached me that only last night, that is after your appeal to the Greek side, another 30 truck loads of heavy war materials were unloaded at Limassol under cover of darkness. This continuous build-up of arms and personnel by the Greeks coupled with the ever increasing economic pressure and blockade against my community shows the determination of the Greeks to push ahead with their master plans to impose by force their own solution on the Turks. In this situation I am sure you will agree that it would be suicidal for members of my community not to take counter defensive measures in order to avert the imminent danger.

In conclusion I would like to thank you for your reference to the difficulty encountered by my community in its present struggle for survival and to repeat that I will not fail in my effort to facilitate the work of the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus without jeopardising the existence and security of my community which, I am sure, you will appreciate. It is my ardent hope that through your determined efforts the enormous build-up of arms and military personnel by the Greeks for ulterior motives will be brought to a halt."

II. Summary of findings

In the following eleven pages there are details of the survey of destroyed houses that can be summed up as follows:

Information obtained from (a) 109 villages with a total population of approximately 70,000 persons, living in approximately 20,000 houses, and (b) the towns of Nicosia and Ktima have a population of 55,000 persons, living in approximately 14,000 houses.

	£
(a) Village houses totally destroyed 465 @ £500 each	232,500
Looted houses in villages - 2,000 houses @ £80 each (loss of doors, windows and minor damage)	160,000
(b) City houses and shops totally destroyed in Ktima - 38 @ £4,000 each	144,000
Houses and shops partially destroyed in Ktima - 122 @ £500	61,000
City houses totally destroyed in Omorphita - 50 @ £3,000 each	150,000
City houses partially destroyed in Omorphita, Neapolis, Flatro and Trakhonas - 240 @ £400	96,000
Total	£843,500

OSMAN ÖREK
BARRISTER-AT-LAW
P.O.B. 508 LEPKOŞA

V. Recommendations on possible United Nations co-operation in the housing and planning fields

The housing problem in Cyprus requires specifically Government attention and two main actions: (a) the rebuilding of the destroyed housing and public buildings and (b) the improvement of housing conditions particularly in rural areas where the situation is rather critical regarding water, sanitary services and the quality of roofs and floors.

There is now a clear necessity for preparing a general national housing plan which should be integrated with a social and economic development plan for Cyprus. In preparing this plan it will be most important to work in close collaboration with the Department of Water Development, the Cyprus Electricity Authority, the Public Works Department, the Ministry of Agriculture and Natural Resources and social development offices and of course with representatives of both communities as soon as the political situation will permit them to work together.

For this particular housing plan the United Nations and its specialized agencies could be requested by the Cyprus Government to co-operate in the following three aspects:

- (1) Technical assistance
- (2) Grants
- (3) Loans

(1) In the field of technical assistance one housing architect, one town planner and two associate experts in building materials could be a part of a United Nations team working with local government representatives within the present Planning and Housing Department to form the nucleus of the overall housing and planning organization. This group will seek co-operation from both Greek and Turkish communities.

United Nations technical assistance participation should not last less than two to three years.

(2) Grants: The World Food Programme could also play a part in housing reconstruction by using its grants in food that may be utilized to encourage a large-scale housing programme

DR. KUCUK'S APPEAL TO THE WORLD

I have convened this press conference to-day in order to convey an urgent appeal to all civilized humanity in the name of my beleaguered community. In order to compel the Turks of Cyprus to lay their freedom at the feet of the Greeks, the Greek Cypriot leadership has now resorted to such totally inhuman measures as blocking the delivery of food supplies to Turkish villages and towns throughout the island and cutting off water supplies wherever this could be done without affecting the Greeks themselves. Three thousand Turks in Ktima have been without water since August 5 and no food supplies have been allowed to reach Turks in many villages for many weeks. The situation is particularly pressing now in ^{Nicosia,} Polis, Ktima, Tilliria and Ayios Theodoros, and it will be so before long in all Turkish villages if no urgent measures are taken by U.N. and other humanitarian institutions.

I am absolutely sure that these actions of the Greeks, which are totally unlawful and run counter to the United Nations Charter and which constitute a brutal and barbaric violation of all concepts of international law and morality, will be condemned by all freedom-loving people everywhere. But I think you will agree with me that the time has come for the civilised world, which I am sure is shocked by this unprecedented barbarism of the Greeks, to show the courage expected of it in taking a definite stand and showing the general repulsion felt in the face of such inhuman methods of extermination. We are faced with men who are utterly devoid of any sense of responsibility and attach no importance to the cherished moral principles of humanity, and therefore a mere condemnation or any exertion of pressure by world public opinion would be of no avail whatsoever in rescuing the Turks of Cyprus from the clutches of the monsters of racial fanaticism and bigotry. What is needed, if humanity is to show that it is ready to uphold the values and principles which it considers sacred, is to take concrete measures, or to assist in the taking of such measures, to curb the devilish tendencies of the Greek Cypriot leadership.

/The

The urgency and the gravity of the situation is such that drastic measures are needed immediately if thousands of Cypriot Turks who would rather die of hunger in dignity than yield to barbarism in ignominy, are to be rescued and the world saved from the catastrophic international consequences of this Greek Cypriot campaign to starve the Turks to death.

As my appeals to the U.N. authorities so far failed to produce any positive results because of the attitude of defiance adopted by the Greeks, I appeal to all governments and organisations everywhere in the world to consider in all seriousness the possibilities available to them for the salvation of innocent men, women and children who are the victims of the petty Greek tyrants of Cyprus. This is the eternal onslaught of tyranny against freedom, of evil against good, manifesting itself in the most animalistic manner in the second half of the 20th Century. It is because of this that all freedom-loving countries have a stake in this conflict, and it is because of this that I appeal to them all for their assistance.

15th August, 1964,
Nicosia. /

AIDE MEMOIR

Sept 1964
C/ Turkish Reaction to
(Government's)
Agreement

Before dealing with the specific matters raised in the aide memoir we would like first to deal with the question of "government decision" so often mentioned therein.

1. The only Government that can lawfully exist in this country is as defined by the Supreme Law of the land i.e. the Constitution of the Republic which is guaranteed by the United Kingdom, Turkey and Greece, and cannot unilaterally be amended, changed or obrogated by the leaders of the Greek Community at their whims and wishes.

In fact, the resolution of the Security Council dated 4th March, 1964, taking into account this cardinal principle of the International Law had directed in its paragraph 4 that "an agreed settlement" has to be found, to the problems confronting Cyprus today.

Therefore, Government in the Republic of Cyprus being a joint venture depending on the partnership of the two juridical communities (See Article 1, 46, 50, 52, 53, 112, 115, 118, 124 etc. of the Constitution) one of these communities cannot lawfully and legitimately govern the other against its will. Any action by one of the communities to impose its will on the other by use of economic or other kinds of warfare is absolutely contrary both to the letter and the spirit of the Constitution which is still in force, and the resolutions of the Security Council, which call on the parties to the dispute "to refrain from any action or threat of action likely to worsen the situation" and "upon the communities in Cyprus and their leaders to act with utmost restraint."

Be that as it may, in what country of the world, which is a member of the United Nations and the Council of Europe and which is a party to the European Convention on Human Rights, can a government restrict the freedom of obtaining basic food and fuel supplies to one section of its population and condemn them to concentration camp conditions because they belong to a different community?

Without having any doubt whatsoever that such a group of persons can in no circumstances be regarded as the lawful government in any country it should also be remembered that a government cannot put such restrictions even on general and objective basis without the sanction of a proper law of the land enacted in accordance with its international (Human Rights Convention) and internal (Constitution) obligations.

2/..

As the Vice-President, the Ministers of Defence, Agriculture and Natural Resources, and Health and the Turkish Community are not aware of the existence of any law (which in any event cannot exist) enabling the Greek Community to condemn the Turks to hunger and economic destruction through lack of food or fuel, the restrictions referred to in the "aide-memoir" as "Government decision" is a complete nullity and cannot call for official recognition by the Turkish Community or by the U.N. authorities, who are here to contribute to the maintenance or restoration of law and order and not for helping the Greek Community to exterminate the Turkish Community.

As regards the allegations made in the last paragraph of your "aide memoir", the Turkish Cypriot Community leaders are not aware of any official "government" proposals which called for an official reply. No such proposals were officially received by the Turkish Cypriot leadership up to now except two press releases issued by the UNFICYP on 19th and 21st August, 1964.

However, the Turkish leadership's position on the question of freedom of movement on all trunk roads was made officially clear to the U.N. authorities on 2nd May, 1964, which has not as yet been officially replied, and it came as a surprise to us to see that in those press releases no reference was made to these official proposals of the Vice-President, three lawful Ministers of the Government of Cyprus and the Turkish Community.

In our view, the basic humanitarian needs and freedom of Turks in their own country to satisfy their hunger in the way they wish cannot be made a subject for bargaining on political issues such as the opening of the Kyrenia Road etc. For as we have unofficially been told the reason the Greek leaders do not agree to freedom of movement for Greeks on the Kyrenia road is because they do not intend to recognize at least the common law right of Turks to provide for their own security and safety in the face of organized armed attacks on them which is being continued under the guise of security forces. Needless to say that a "security force" in this country which does not abide by the Constitution and does not recognize the authority of the Vice-President as specified by the basic articles of our Constitution is illegal, unconstitutional and in any case cannot claim legal recognition of authority from the Turkish community.

We have so far been trying in all our communications and representations to the UNFICYP to impress upon them the need to normalise the existence and operation of the security forces in this country which is the main source of present abnormal situation.

3/..

2

Dr. Kılık - Gelo Plaza gürdüşesi

Hazır: Osman Örek,
İmit Süleyman,
Fazıl Plümer,
Niyazi Manyera.

Senor Gelo Plaza bugün kendi isteği ile saat 6.30'da Dr. Kılık'ı ziyaret etmiştir. Dr. Kılık Senor Plaza'ya yeni Arabuluculuk vasifesine tayininden dolayı tebrik etmiş ve Türk Cemiatının aylardan beri Rumlar tarafından tabii tutulduğu insanlık dışı muameleleri yakından gören bir kimse olarak Arabuluculuk vasifesinde Türk Cemiatının en başta gelerek ihtiyacı olan can ve mal emniyeti konusunun ehemmiyetini müddetli olarak bu müddetli vazifeyi sona erdireceğini İmit ettiğini söylemiştir. Senor Plaza Dr. Kılık ve arkadaşları ile geçmiş aylar zarfında işbirliği yapmış olmaktan duyduğu memnuniyeti izhar etmiş ve Türk Cemiatının içinde bulunduğu çok kötü şartlar altında kendisine karşı tarafımızdan gösterilen alaka ve anlayıştan dolayı teşekkürlerini bildirmiştir. Devamlı Plaza, henüz daha Arabuluculuk vasifesini devralmamış bulunduğu mu, orada Genel Sekreterin şimdiki vasifesini devralacak başka bir şahıs tayin etmesini beklediğini bu maksat için yarın sabahleyin Kıbrıs'tan ayrılacağını ve New York'ta 5-6 gün kaldıktan sonra 28 Eylül tarihinde Kıbrıs'a avdet edeceğini Tuomioja'nın yardımcısı Mr. Miller'in ve halen kendine yardımcılık yapan Mr. Low'un Arabuluculuk dairesinde vasife alacaklarını, halen Cenevre'de bulunan Mr. Miller'in Tuomioja'ya geçmiş verilmiş bütün evrak ve dosyaları Kıbrıs'a getireceğini ve Kıbrıs'ta barış kuvvetinden tamamen ayrı bir Arabuluculuk dairesi kurulacağını, kendisi devamlı olarak Kıbrıs'ta bulunmamakla beraber dairesinden bir kişinin devamlı olarak Kıbrıs'ta bulunacağını bildirmiştir. İhtilal düşünceye göre Senor Plaza Kıbrıs'a avdetini müteakip Ankara'dan başlamak üzere sırasıyla Atina ve Londra'ya ziyaret edecektir. Londra'ya ziyaretini İngiliz seçimleri dolayısıyla 17 Ekimde yapmayı tasarlamaktadır. Londra'dan sonra New York'a gideceğini söylemiş ve Amerikan seçimlerinin de yaklaşmış olması dolayısıyla arada Amerikan seçimlerinin de sonuçlanmasını beklemek amacıyla memleketine gidip bir müddet orda kaldıktan sonra New York'a avdet edecektir.

Genel Sekreterin son raporu hakkındaki düşüncelerimizi soran Plaza raporun umumiyetle makul bir şekilde hakikatleri ortaya koyduğunu bundan dolayı gerek kendine, gerekse General Thimayya'nın gayretlerine

/...

şekildedir ettiğimizi bildirdik. Bu arada raporda "Halket" hususunda Genel Sekreterin görüşünü kabul edemeyeceğimizi kendisine olan bütün hizmetimize rağmen kabul edemeyeceğimizi, aynı zamanda Billinge bölgesinde Türk Hava hareketinin insafsızca tel'in edilmiş olduğunu, bilhassa bu hareket esasında hiçbir esas ve esasa dayanmayan sivil halka hücum edilmiş olması keyfiyetinin tamamen Rum iddialarına dayandığını, zira herkesin bildiği gibi bu hareket devam ettiği müddet zarfında Rumları bu sahaya Birleşmiş Milletlerin dahi girmesine müsaade etmemiş olduğunu ve hatta hareketin bitmesinden günlerce sonra yabancı basın mensuplarının dahi bu sahaya girmesine Rumların mâni olduğunu, hareket esasında ölen mahdud sayıda Rum sivillerinin, hakikatte sivil halktan olmayıp, Türklere saldıran müteceviz silâhlı Rumlar olduğunu ve bunların bombardımanında değil çarpışmalar esasında öldüğünü anlattık ve hakikatte sivil halka karşı Rumların kullandığı torpidobot ve 25 lb.'lik sahra toplarının ^{aynı zamanda irtisadi obolukunun da sarahat} kullanılmış olmasından dolayı şerhleri te bulunduk.

Galo Plaza New York'a varıpında Genel Sekreteri görüşünü ve bu görüşünde muhtemelen Makarios'un son sulh tekliflerinin ele alınacağını, binaenaleyh bu konuda ne düşündüğümüzü bildirmemizin faydalı olacağını söyledi. Biz bu hususta görüşlerimizi Genel Sekretere bildirmiş olduğumuzu, bu yazımızda Makarios sulhün iadesini arzu ediyorsa Anayasaya riayet etmesiz gerektiğini belirttiğimizi, herhangi bir cemiyette hukuk düzeninin esas kaynağı olan Anayasa mevcut olmadıkça o cemiyetin anarşiden ve keyfi hareketlerden kurtulamayacağını anlattık. Mevzilerin kaldırılması için de gündeki şartlar içerisinde Türk cemaatinin yegâne fiziki korunma vasıtası olduğuna göre memlekette Rum silâhlı kuvvetleri Anayasada tesbit edilen seviyeye indirilmedikçe Türk cemaati için kabulü gayan olmadığını, zira son Templos ve Billinge bölgesindeki Rum hareketinin isbat edilmiş olduğu gibi Rumların bir an içinde çok büyük bir kuvvet toplayıp çok ağır silâhlarla Türklere ezme teşebbüsünde bulunmaları gayet kolaylaşmış olacaktır. Bu noktada Senor Plaza görüşlerimizin doğru olduğunu fakat umumî af ve köylere dönüşecek Türklerin ^{zaten} tahsis edilmesi içiniz Rumların tek taraflı olarak tatbik mevzisine koymalarının mümkün olduğunu ve bu yapıldığı takdirde bizim reaksiyonumuzun ne olacağını söyledi. Bu işlerinde tek taraflı olarak yapılmasına imkân olmadığını, Türk köylüsünün yerlerine dönmemesinin sebebi, ~~özellikleri~~ takdirde h ayatlarından emin olamayacakları ve Makarios'un vereceği herhangi bir garantiye de itimad edemeyeceklerini anlattık. Galo Plaza aynı sözleri biraz önce kendisinin de Makarios'a söylemiş olduğunu ve bunlara cevaben Makarios'un, geri döndüğü takdirde Türk köylüsünde veya karışık köylerde emniyetin karışık Rum ve Türk polisleri tarafından temin edilebileceğini söylediğini ifade etti.

pe buna cevaben böyle bir teklifin de realiteden uzak olduğunu zira
özellikle de bu karışık poliste vazife alacak Türk polislerinin dahi
hayatlarını emniyette hissetmelerine imkân olmayacağını zira Rumların
Türk polislerine, geçmişte olduğu gibi, silâh vermiyeceğini ve silâh-
ların kilit altında tutulup kilidin Rum polis Amirine teslim edilece-
ğini herhalde Türklerin ikinci sınıf polis muamelesi göreceklerini
ve halkta emniyet hissi vermeğe imkân olmayacağını isah ettik. Bu
zıttında da Galo Plaza fikrimize iştirak etti. Biz ayrıca Makarios'un
karışık polis ^{teklifinin de} ~~siyasî~~ ^{siyasî} olmadığını, zira bu teklif yaparken
geçmişte olduğu gibi Türk polislerden kendi arzu ettiklerini vazifeye
kabul edeceğini bu şekilde Türk polislerinin dahilîye vekâletini
vekilinden emir almasını temin ederken Cumhuriyet Hükümetinin polis
kuvvetleri üzerindeki otoritesini tanımayacağını, bu da yapılmadığı
müddetçe Türk cemaatinin veya Türk polislerinin böyle bir emniyet
kuvvetinden bir şey bekliyebilmesini ümit etmenin tamamen boş olduğunu
netice itibarı ile Anayasada Türk cemaatine ve Türk yetkililerine
verilen selâhiyet ve otorite tanınmadığı müddetçe ileriye doğru bir
adım atılmasının imkânsız olacağını, zira bu yapılacak olursa
Makarios'un silâh zoru ile ^{da} daha sonra ekonomik abluka zoru ile elde
etmeye çalışıp da muvaffak olamadığı neticeyi, yani Türk cemaatinin
bütün meşru hak ve garantilerden tecrid edilmiş ve tamamen Makarios'un
keyfî idare ve otoritesinin insafına terk edilmiş neticesine sözde
sulh yoluyla varmış olacaktır ki Türk cemaatinin böyle bir durumu
bilhassa çekilen bunca sıkıntı ve yapılan bunca fedakârlıktan sonra
kabul etmesine imkân olmadığını Galo Plaza'ya isah ettik. Bu görüş-
lerinizi Genel Sekretere de bildireceğini söyleyen Galo Plaza kendine
karşı gösterilen alâka ve hüsnî kabulden memnuniyetini ishar etmiş
ve Kıbrıs'a döndükten sonra sık sık bizlerle temas tesis edip çalı-
malara bağliyeceğini ifade edip ayrılmıştır.

21 Eylül, 1964.

Lefkoşa.

3

Nicosia, Cyprus,

7th December, 1964.

state of affairs established by the Basic Act of the Constitution. Since the establishment of the Independent State of Cyprus the Greek Cypriots made no secret of their desire to

Secretary-General,

U.N.O., New York,

President, General Assembly, U.N.O.,

Certain unfounded contentions and allegations of Mr. Rossides, Makarios administration's Representative in New York, in his memorandum to the U.N. General Assembly dated 4th December 1964, prompted me to submit this communication in order that Honourable Delegates may hear both sides before they reach a conclusion.

Unfettered independence and sovereignty, Mr. Rossides states that Cyprus, meaning Greek Cypriots no doubt, looks upon the General Assembly to uphold Cyprus's unfettered sovereignty and independence, thereby allowing its "people to determine freely and without any foreign intervention or interference, the political future of the country". This in effect is an admission of the fact that what the Greeks really want is to destroy the independence of this U.N. member country in order to be able to annex it to Greece to satisfy the latter country's age-old expansionist ambitions. In making this assertion Mr. Rossides deliberately overlooks the fact that there are two national communities in Cyprus (i.e. two peoples and not one), that independence was granted to Cyprus on the basis of the recognition of this historic fact, and that these two communities are shareholders in the sovereignty of the country. The Republic of Cyprus came into existence by virtue of the Zurich and London Agreements and a Constitution based thereon. Article 185 of the Constitution provides that "the integral or partial union of Cyprus with any other State or the separatist independence is excluded". The Treaties provided that "Greece, Turkey and the United Kingdom, taking note of the undertakings of the Republic of Cyprus recognize and guarantee the independence, territorial integrity and the security of the Republic of Cyprus, and also the

SNB
No. 354 /state

state of affairs established by the Basic Articles of its Constitution. It is this uniqueness which Rossides is now trying to show as "abnormality". As regards the state of Cyprus the Greek Cypriots made no secret of their desire to abrogate the Agreements, to upset the state of affairs established by the Constitution, to deprive the Turks of their right in the sovereignty and of all other rights including most fundamental basic human rights, in order to annex the country to Greece. When they realized that they cannot do this, even after using brute force against the Turks, they have resorted to the argument that they should have "unfettered independence and sovereignty". A study of the history and nature of events in Cyprus will show that the Greeks wish to have "unfettered independence" for a sinister and ulterior motive, i.e. in order to be able to destroy this independence. (From a statement to U.P.F. on January 3, 1964.)

Self-determination: Both the Greek and the Turkish peoples of Cyprus were given in 1960 the right of self-determination and in exercise of that right they jointly and freely created the Republic of Cyprus agreeing at the same time that neither of them should have the opportunity to deprive the other of the right of self-determination and other rights. Therefore, the statement of Mr. Rossides about "the people of Cyprus" being denied "of its fundamental right to self-determination" is totally incorrect. What was denied to the Greek Community was not the right of self-determination (which in fact they exercised and confirmed in free popular elections in 1960) but the opportunity on their part to deny this same right to the Turkish people of Cyprus and to deprive the Turks permanently and irrevocably of their freedom and other basic human rights.

"Abnormality" of the Cyprus Constitution: Because of the vital fact that there is no such thing as a "nation" or a "people" of Cyprus but two national communities, those who were entrusted by agreement with the task of drafting the Constitution of Cyprus had to meet a unique situation and thus a uniqueness inevitably